

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE UYUMU AÇISINDAN KIRSAL
KALKINMA BİLEŞENİNİN ÖNEMİ VE TARIM VE KIRSAL
KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU’NUN ROLÜ**

Hazırlayan

Muhammed Murat YILIK

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Kamu Yönetimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KARAMAN – 2011

T.C.
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE UYUMU AÇISINDAN KIRSAL
KALKINMA BİLEŞENİNİN ÖNEMİ VE TARIM VE KIRSAL
KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU’NUN ROLÜ

Danışman
Yrd. Doç.Dr. Hasan GÜL

Hazırlayan
Muhammed Murat YILIK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Karaman 2011

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİNE UYUMU AÇISINDAN KIRSAL
KALKINMA BİLEŞENİNİN ÖNEMİ VE TARIM VE KIRSAL
KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMUNUN ROLÜ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 08 /02 / 2011

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Mehmet ALAGÖZ

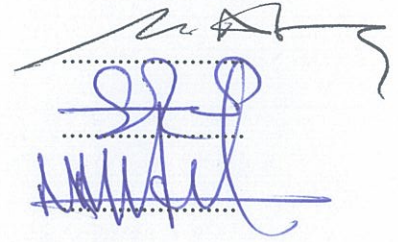
Üye : Yrd. Doç. Dr. Hasan GÜL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet İNCE

Üye :

Üye :

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 06/01/2011 tarih ve 01/20 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. H.Bahadır AKIN

ÖNSÖZ

Çalışmada Avrupa Birliği yolundaki Türkiye'nin kırsal kalkınma bileşeni ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu bazında genel durumu özele indirgenerek daha anlaşılabilir bir çerçevede ele alınmak istenmiştir.

1945 yılına kadar defalarca savaştan, açlıkla yüzleşen, ekonomik bunalımlar yaşayan, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kuruluşundan Avrupa Birliğini oluşturan Maastricht anlaşmasına kadar geçen süreç ve Avrupa ülküsü.

Türkiye'nin birlik ülküsünün siyasi bir projeye dönüşümünden sonra 1959'da Birliğe ilk başvurusu, 1963 Ankara Anlaşması, 1999 Helsinki Zirvesi ve ülkemize adaylık statüsünün tanınması, ardından 2004 Lüksemburg Zirvesi sonucunda alınan kararlarla tam üyelik müzakerelerinin başlatılması ve açılan fasıllar, Türkiye-AB yoğun ilişkiler.

Tarım ve Kırsal Kalkınma Faslı başlığında açılan kırsal kalkınma uyumu ve TKDK'nın bu süreçteki üstlendiği misyonun başarıyla gerçekleştirilmesi üyelik yolunda atılması gereken ciddi adımlardan bir tanesidir.

Çalışmanın hazırlanması sürecinde sonsuz sabır gösteren ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Hasan GÜL'e, dayım Yaşar TUTKUN'a, değerli dostum Yusuf ÖZBEY'e, aileme ve bilhassa kardeşim Elif Sultan YILIK'a teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammed Murat YILIK

Ocak 2011

ÖZET

Avrupa Birliği, kırsal bölgelerdeki sorunların çok boyutlu olması ve bölgesel gelişmişlik farklılıkları nedeniyle kırsal kalkınma politikalarını daha fazla desteklemeye başlamıştır. Bu nedenle aday ülkelerin de katılım öncesinde belirli şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Türkiye de Avrupa Birliği yönelimindeki bir ülke olarak üyelik yolunda kırsal kalkınma politikalarını yeniden düzenlemekte ve kurumsal yapısını AB'ye uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu da bu amaç çerçevesinde kurulmuş ve kısa sürede kurumsal altyapısını hazırlamış, ulusal akreditasyon sürecini tamamlamış, Ekim - Kasım 2010'da da şartlı hibe çağrısı yapmıştır. Bu nedenle kurum kısa süre içerisinde kırsal kalkınma alanında en etkili birimlerden biri haline gelmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde kırsal kalkınma kavramının tanımı yapılmış, kırsal kalkınmanın tarihsel gelişimi, amaçları ve Türkiye'de kırsal kalkınma politikalarının gelişimi kırsal kalkınma uygulayıcılarıyla paralel olarak ele alınarak ana çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Geçmişten günümüze uygulanan ya da gündeme gelen kırsal kalkınma projelerine de örnek teşkil etmesi açısından yer verilmiştir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise Avrupa Birliği hakkında genel bilgi, AB kırsal kalkınma politikalarının gelişimi, AB kırsal kalkınma politikalarında mali araçlar, Türkiye-AB ilişkileri ve kırsal kalkınma uygulamaları çeşitli belge ve zirvelerin de ışığında ifade edilmiştir. Bu bölüm mevcut durumun kıyaslanması açısından hem ülkemizdeki hem Birlikteki uygulamaları ve uygulayıcıları genel hatlarıyla ifade etmiştir.

Son bölümde ise Türkiye'nin AB kırsal kalkınma politikasına uyumu, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun bu sürece katkısı ve bu süreçte yapılan çalışmalar AB üyeliği yolundaki Türkiye'nin genel durumu bileşen bazında ve bileşenin uygulayıcısı bir kurum bazında özelleştirilerek ifade edilmiştir.

Çalışmanın amacı genel anlamıyla Türkiye ve Birlik arasındaki kırsal kalkınma uygulamalarına değinmek, TKDK'nin bu süreçteki rolüne vurgu yapmak olduğu kadar, kırsal kalkınma bileşeni bazında ve kurumsal bazda AB-Türkiye ilişkileri ele alınarak genel hatlarıyla çözümlenemeyen durumlar özele indirgenerek ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, IPA, IPARD, Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu

ABSTRACT

EU Rural development policies are supported more, because of multidimensional characteristics and regional development differences in. For this reason applicant countries have to fulfill some conditions. In this context as an applicant country, Turkey reorganized its rural development policies and accommodated its institutional structure. Agricultural and Rural Development Institution was established in this sense and completed its institutional basis, achieved national accreditation process and called conditional donation. For this reason in a short time institution became the most effective unit in process of rural development.

In the first chapter of this study, the description of the term rural development has been done, rural development's historical improvement, it's aims and the improvement of the rural development policies in Turkey with the rural development implementers have been discussed correspondingly and in this context the main frame has been drawn. The rural development projects that have been implemented from past to present also take place in this study to serve as an example.

This study is comprised of four sections. In the second and third chapters, a general information about European Union, the improvement of the rural development policies of EU, the fiscal instruments of the EU rural development policies, the relations between Turkey and EU, and the rural development application have been stated in accordance with documents and summits. In order to compare the present cases, this chapter has stated the applications and the implementers in Turkey and EU in general terms.

In the last chapter, Turkey's adaptation to the rural development policy of EU, the contribution of ARDSI to this process and the studies that have been done through this

process have been expressed on the basis of an institution which is the implementer of the component.

The aim of the study is literally to refer to the rural development applications between Turkey and EU, to emphasize the role of ARDSI in this process, and the handle Turkey-EU relations on the basis of rural development component.

Keywords: Rural Development, IPA, IPARD, Agricultural and Rural Development Institution

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
I. KIRSAL KALKINMA KAVRAMI VE TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA	2
I.1. Kırsal Kalkınma Kavramı	2
I.2. Kırsal Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi	5
I.3. Kırsal Kalkınmanın Önemi	8
I.4. Kırsal Kalkınmanın Amaçları	9
I.5. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişimi	10
I.5.1. Planlı Dönem Öncesi Yapılan Çalışmalar.....	11
I.5.2. Planlı Dönem Sonrası Yapılan Çalışmalar.....	15
I.5.2.1. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kırsal Kalkınma.....	16
I.5.2.2. Hükümet Programlarında Kırsal Kalkınma.....	19
I.5.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikası Uygulayıcıları	21
I.5.3.1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı.....	22
I.5.3.2. Çevre ve Orman Bakanlığı.....	22
I.5.3.3. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.....	23

I.5.3.4. İl Özel İdareleri	23
I.5.3.5. Kalkınma Ajansları	24
I.5.3.6. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu	26
I.5.3.7. Yerel Kuruluşlar	26
I.5.3.8. Sivil Toplum Örgütleri	26
I.5.4. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Uygulaması	27
I.5.4.1. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Teşvik Uygulamaları	27
I.5.4.2. Kırsal Kalkınma Projeleri	31
I.5.4.2.1. Çorum-Çankırı Entegre Kırsal Kalkınma Projesi	32
I.5.4.2.2. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi	32
I.5.4.2.3. Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi	33
I.5.4.2.4. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi	33
I.5.4.2.5. Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi	33
I.5.4.2.6. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Havza Geliştirme Projesi	34
I.5.4.2.7. Sulama Yönetimi ve Yatırımlarda Katılımcı Özelleştirme Projesi	35
I.5.4.2.8. Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi	35
I.5.4.2.9. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi	36
I.5.4.2.10. Köylerin Altyapılarını Destekleme Projesi (KÖYDES)	36
I.5.5. Kırsal Kalkınma Modelleri	37
I.5.5.1. Merkez Köy Modeli	38
I.5.5.2. Köykent Modeli	39
I.5.5.3. Tarım-kent Modeli	41
I.5.5.4. Köye Dönüş Modeli	41
I.5.5.5. Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Modeli (Entegre Planlama Yaklaşımı)	43

İKİNCİ BÖLÜM	45
II. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUM VE GELİŞİM SÜRECİ VE AVRUPA	
BİRLİĞİ'NDE KIRSAL KALKINMA	45
II.1. Avrupa Birliğinin Oluşum ve Gelişim Süreci.....	45
II.1.1. Avrupa Bütünleşmesinin Fikri Temelleri	45
II.1.2. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Kuruluşu.....	46
II.1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) Oluşumu.....	48
II.1.4. Avrupa Topluluğu'nun Oluşumu.....	49
II.1.5. Maastricht Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin (AB) Kuruluşu.....	49
II.1.6. Avrupa Birliği Genişleme Süreci.....	50
II.2. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma	51
II.2.1. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişimi.....	52
II.2.1.2. Maastricht Antlaşması Öncesi Gelişmeler.....	52
II.2.1.3. Maastricht Antlaşması Sonrası Gelişmeler.....	55
II.2.1.4. 2007–2013: Yeni Kırsal Kalkınma Yaklaşımı.....	58
II.3. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikasında Mali Araçlar	61
II. 3.1. Avrupa Kırsal Kalkınma Tarım Fonu (EAFRD)	61
II. 3.2. Yapısal Fonlar	62
II. 3.2.1. Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu	63
II.3.3. Katılım Öncesi Mali Araç: IPA	64
II. 3.4. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma Uygulamaları	65
II. 3.4.1. Birlik Düzeyinde Uygulamalar	65
II. 3.4.2. Ulusal Düzeyde Uygulamalar	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	68
III. TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE KIRSAL KALKINMA	68
III.1. Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinin Kısa Tarihçesi.....	68
III.1.1. Helsinki Zirvesi Öncesi Türkiye - AB İlişkileri	68
III.1.1.1. Ortaklık Çerçevesindeki Gelişmeler.....	68
III.1.1.2. Tam Üyelik Başvurusu Çerçevesindeki Gelişmeler.....	72
III.1.2. Helsinki Zirvesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	75
III.1.2.1. Helsinki Zirvesi ve Üye Adaylığı.....	77
III.1.3. Helsinki Zirvesi Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	79
III.1.3.1. Nice Zirvesi ve Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB).....	79
III.1.3.2. 2002 Kopenhag Zirvesi	82
III.1.3.3. 2004 Brüksel Zirvesi	83
III.1.3.4. Müzakere Çerçeve Belgesi	85
III.1.3.5. Ulusal Program	91
III.2. AB Sürecinde Kırsal Kalkınma Politikalarının Uyumlaştırılması	92
III.2.1. Katılım Ortaklığı Belgesi	92
III. 2.2. Ulusal Program ve Kırsal Kalkınma.....	95
III. 2.3. Mevzuat Uyumlaştırması.....	97
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	99
IV. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA POLİTİKASINA	
UYUMU VE BU SÜREÇTE TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME	
KURUMU(TKDK)’NUN ROLÜ.....	99
IV.1. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Çalışmaları	99

IV.1.1. IPA ve Türkiye	99
IV. 1.2. IPARD Kapsamındaki Çalışmalar.....	101
IV.1.2.1. Politika Çerçeve Belgesinin Hazırlanması.....	101
IV.1.2.2. IPARD Ajansı Kurulma Çalışmaları.....	102
IV. 1.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi	103
IV.1.4. IPARD Programı	106
IV.2. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ve AB Kırsal Kalkınma Politikalarına Uyum Sürecindeki Rolü.....	108
IV.2.1. TKDK Kuruluşu.....	108
IV.2.2. TKDK Görev ve Yetkileri.....	109
IV.2.3. TKDK İdari Yapılanması.....	110
IV. 2.4. AB Sürecinde TKDK Çalışmaları.....	116
IV. 2.4.1. Kurumsal Çalışmalar.....	116
IV. 2.4.2. IPARD Programı Kapsamındaki Çalışmalar.....	118
SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	122

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ANAP	Anavatan Partisi
ARDSI	Agricultural and Rural Development Support Institution
AÜ	Ankara Üniversitesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CÜ	Cumhuriyet Üniversitesi
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	Devlet Su İşleri
EAFRD	Agricultural Fund for Rural Development
EAGFF	European Agricultural Guidance and Guarantee Fund
Ed.	Editör
Eds.	Editörler
EU	European Union
EURATOM	European Atomic Energy Community
FAO	Food and Agriculture Organization
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GKRK	Güney Kıbrıs Rum Kesimi

GSMH	Gayrisafî Milli Hâsıla
IPA	Instrument for Pre-accession
IPARD	Instrument for Pre-accession Assistance
ISPA	Instrument for Structural Policies
İİBF	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
KDRP	Köye Dönüş Rehabilitasyon Projesi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöre
KÖYDES	Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi
MDAÜ	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
OTP	Ortak Tarım Politikası
ODGP	Ortak Dış Güvenlik Politikası
PHARE	Poland and Hungary: Assistance for Restructuring Their Economies
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SÇB	Stratejik Çerçeve Belgesi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleme Kurumu

TMMOB	Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası
t.y.	Tarih yok
UP	Ulusal Program
ZKÜ	Zonguldak Karaelmas Üniversitesi

TABLÖLAR LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1: 2007–2010 Döneminde IPA Kapsamında Türkiye’ye Katılım Öncesi Verilecek Yardım Miktarı	116
--	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Teşvik Uygulamalarında Gelişmişlik Düzeyine Göre Bölgeler43
- Şekil 2:** TKDK'nın Organizasyon Şeması 128

GİRİŞ

Kırsal kalkınma son dönemlerde sürdürülebilir kalkınma ile birlikte kalkınma iktisadı içerisinde en fazla çalışmaya konu olan kavramdır. Konunun hem tarım gibi ülke ekonomileri için önemli bir sektör, hem de kırsal kesimde yaşayan nüfus gibi bileşenlerinin olması; bu politikalardan etkilenen kesimlerin sorunlarının çözümü için üzerinde ciddiyeyle durulması ihtiyacını doğurmuştur. Günümüzün en önemli ekonomik bütünleşmesi kabul edilen Avrupa Birliği de özellikle son genişleme dalgası ile birlikte tarım politikalarında revizyona giderek kırsal kalkınmayı temel alan bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır. Türkiye de Avrupa Birliği yönelimindeki bir ülke olarak üyelik yolunda kırsal kalkınma politikalarını yeniden düzenlemiş ve kurumsal yapısını AB'ye uygun hale getirmeye çalışmaktadır ve bu kapsamda oluşturulan kurumlardan biri de Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'dur. Kurumun şu ana kadar yaşanan süreçte faaliyetlerini ve uyguladığı politikaların Türkiye'nin Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikasına uyumundaki yerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma da temel olarak 4 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kırsal kalkınma kavramı ve Türkiye'de kırsal kalkınma çalışmaları ele alınmıştır. İkinci bölümde Avrupa Birliği'nin oluşum ve gelişim süreci ve Avrupa Birliği'nde kırsal kalkınma, üçüncü bölümde Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri ve kırsal kalkınma, dördüncü ve son bölümde ise Türkiye'nin Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikasına uyumu ve bu süreçte Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun rolü incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. KIRSAL KALKINMA KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE KIRSAL KALKINMA

I.1. Kırsal Kalkınma Kavramı

Kırsal kalkınma dünyanın hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri tarafından yaygın olarak kabul gören bir kavramdır. Bununla beraber evrensel anlamda kabul gören, herkesin ve her kesimin üzerinde hem fikir olduğu bir kırsal kalkınma ayrımı veya tanımlaması yoktur. Bu kavram geçmişten günümüze kadar farklı bakış açılarıyla ele alınmış, farklı amaçlarla kullanılmış ve tanımlanmıştır (Bakırcı, 2007: 35).

En genel ifade ile kırsal kalkınma; “kırsal toplulukların kendi girişim ve çabalarını kamu kesiminin iş birliğiyle, kalkınma yönünde harekete geçirmek” olarak ifade edilmektedir (Eraktan ve Yıldırak, 1989: 5). Birleşmiş Milletler (BM) kırsal kalkınmayı; “küçük toplulukların, içinde buldukları ekonomik, sosyal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların, devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusal bütünlük içerisinde kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına gerekli katkıda bulunmalarının sağlanması süreci” şeklinde tanımlamaktadır (Eraktan ve Yıldırak, 1989: 6). Bakırcı (2007: 33) ise kırsal kalkınmayı, “kırsal alan veya kırsal yerleşme olarak tanımlanan alanlardaki sosyal, kültürel ve ekonomik tüm şartların, çevre koruma ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde bu bölgelerde yaşayan insanların refah ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik plan, politika ve uygulamaların bütünüdür” şeklinde ele almaktadır. Geray (1999: 12)’a göre kırsal kalkınma; “kırsal alanlarda yaşayan insan topluluklarının toplumsal, ekonomik, ekinsel açılardan yapısını değiştirecek biçimde üretim, gelir ve gönenc (refah) düzeylerinin geliştirilmesini, insan-toprak ilişkilerindeki

dengesizliklerin giderilmesini, kentsel alanlarda var olan fiziksel ve toplumsal altyapının kırsal alanlarda da yaratılmasını, tarımsal ürünlerin daha iyi değerlendirilmesini amaçlayan çok yönlü süreçleri, etkinlikleri ve örgütlenmeleri” ifade etmektedir. Daha basit bir tanımlama ile de kırsal kalkınma, insan yaşamına olumsuzluklar getiren kırsal çevre koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmaları ifade etmektedir (Tolunay ve Akyol, 2006: 121). Türkdöğün (2006: 494) daha teknik bir tanımlamaya yer vermiş ve kırsal kalkınmayı “teknik bilgi ve yeniliklerin çiftçiye öğretilmesi ve kabulü süreci” olarak ifade etmiştir. Kısacası tanımlardan görüldüğü üzere kırsal kalkınma, kırsal kesime yönelik olarak yapılan ekonomik, sosyal ve kültürel çalışmaların tümünü kapsamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış Brundland raporuyla kullanılmaya başlanmış, o tarih sonrasında da umut verici bir yaklaşım olarak dünya kamuoyunda büyük ilgi görmüştür. Günümüzde kıtlık, yoksulluk, çevre, küresel kirlenmeler, dramatik göç hareketleri, toprak kirlenmeleri, içilebilir su kaynaklarının azalması ve marjinal nüfus grupları tüm toplumları ilgilendirmekte ve yerel toplumların ve ulusların kendi başlarına çözebilecekleri boyutları da aşmaktadır. Küresel çalışmalar ve stratejiler gerektiren bu sorunlar, ancak küresel yaklaşımlar ve ulusal önceliklerle çözümler hale gelmiştir. BM, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar ile gönüllü kuruluşlar kırsal kalkınma olgusuna daha fazla kaynak, bilgi ve zaman ayırmak durumunda kalmaktadır (Yılmaz, 2007: 108).

Kırsal kalkınma, kır ve kent arasında sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkları dengeye ulaştırmayı, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı, kısacası göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan politik bir tercihtir (Bakırcı, 2007: 35). Aynı zamanda kırsal alanda görülen istihdam sorunları sadece kaynak ve bilgi yetersizliğine

bağlanmamakta; sorunun sosyal ve psikolojik yönleri de bulunmaktadır. Kırsal kalkınma stratejilerinin ve politikalarının temel amacı geri kalmış toplumların ya da alt toplulukların tarımsal, ekonomik ve sosyal alanlarda bir üst düzeye yükselmesini ve var olan olanaklardan daha iyi, daha akılcı bir biçimde yararlanmalarını sağlamak olarak ifade edilebilmektedir (Eraktan ve Yıldırak, 1989: 3).

Sürdürülebilir kırsal kalkınma yaklaşım modeli; “kırsal kesimin; içinde yaşadığı havzanın yenilenemez kaynaklarından yararlanırken aynı anda koruyan, adil, efektif kullanımı bir yaşam modeli olarak benimseyip, aynı zamanda sonraki nesillerin yaşam hakkına da saygı gösterme farkındalığını yaratması” anlamına gelmektedir (Kanatlı, 2008: 297).

Günümüzde büyük önem kazanan ve bazı ekonomistler tarafından yeni dönemin egemen hedefi olarak kabul edilen “sürdürülebilir kalkınma”; gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınma stratejisidir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında dört anahtar kavram vardır. Bunlar (Gürlük, 2001):

- *Yoksulluk ve mahrumiyetin giderilmesi,*
- *Çevre kalitesini arttırıcı kalkınma,*
- *İnsana önem veren kalkınma,*
- *Kurumsal değişim, yani her kademedeki kararlarda ekonomi ve ekolojiyi*

birleştirme

Sürdürülebilir kalkınmanın bu dört anahtarının kırsal kalkınma projelerinde yer alması ile beraber insanı ve sosyal sorumluluk bakış açısını ön plana çıkaran, daha çevreci ve refah arttırıcı politikalar gündeme gelmeye başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, kalkınmanın sağlanması aşamasında çevresel faktörlerin korunması ve gelecek

kuşakların da doğal kaynaklardan yararlanabilmesini kapsamaktadır. Bu noktadan itibaren kalkınmaya öncelikle dezavantajlı olan kırdan başlanması gerekliliğini, kırsal kalkınma kavramının doğal kaynakların ve çevresel faktörlerin sürdürülebilir kullanımını da içermesi gerekliliğini vurgulayan sürdürülebilir kırsal kalkınma olgusuna doğru bir geçiş yaşanmıştır. Singh'e göre coğrafya, kültür ve toplumun tarihsel gelişimi ne olursa olsun, kırsal kalkınmanın temel olarak üç prensibi bulunmaktadır. Bunlar (Singh, 2009: 3–4):

- *Temel ihtiyaçlar*: İnsanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için yiyecek, içecek, giyinme, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik ve refah gibi bazı temel gereksinimlere ihtiyacı vardır. Bunlardan bir ya da birkaçının eksik ya da çok az olması halinde gelişmemişlikten bahsetmek mümkündür.

- *Özsaygı*: Tüm insanlar ve tüm uluslar özsaygı ve itibar beklemektedir. Bunun olmaması gelişme eksikliği anlamına gelmektedir.

- *Özgürlük*: Burada bahsi geçen özgürlük, siyasal ya da ideolojik, ekonomik ve sosyal özgürlüğü içermektedir. Diğer kurum, kişi ya da dogmatik inançların esareti; gelişim önündeki çok büyük bir engeldir.

I.2. Kırsal Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi

Dünya üzerinde kalkınma ile ilgili tartışmalar ve çalışmalar 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlamış olmasına rağmen, kavramının bilimsel olarak kullanımı İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Bu dönemde kalkınma kavramı yeni dönemin eşit olmayan ilişkilerinin ve hiyerarşinin meşrulaştırıldığı bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Kavramın bu dönemde ortaya çıkmasının en önemli nedeni savaş sonrasında sömürgeciliğin tasfiye edilmesi ve bağımsız birçok devletin ortaya çıkmasıdır.

Savaş sonrası ortaya çıkan Batılı devletler sömürgelerini daha fazla elde tutamamış ve gelişen özgürlük akımlarının etkisi ile bu ülkelere yavaş yavaş bağımsızlıklarını vermek durumunda kalmışlardır (Başkaya, 2005: 29). 1970'lere gelindiğinde ise kırsal kalkınma kavramı, özellikle sürdürülebilir kalkınma kavramının yazında ve uluslararası alanda kendisine daha fazla yer bulması ile gelişme göstermiştir. Hızlı kapitalist büyümenin çevre üzerinde yarattığı risklerin farkına varılması ile birlikte 1970'li yıllarda gayri safi milli hâsıla (GSMH) artışının kalkınma anlamına gelmediği, kalkınma politikalarının öncelikle yoksulluğu ortadan kaldırması gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle 1970'lerden itibaren kırsal kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, kültürel kalkınma gibi yeni arayışlar gündeme gelmiştir. Bu süreçte de özellikle BM'nin çabaları ile düzenlenen çeşitli konferans, toplantı ve raporlar, kavramın geliştirilmesinde itici güç olmuştur.

Katılımcı kırsal stratejik planlama; 1980'ler ve 1990'lardan itibaren kırsal kalkınmada dışarıdan etkilenen teknolojiler ve ulusal politikalarla kendini gösteren, "tavandan tabana" ve "masa başı" yaklaşımlarından "tabandan tavana" ve "süreç" yaklaşımına dönüşmüştür. Bu yaklaşım, kırsal toplumun kırsal kalkınma sürecine kendi öncelikleri doğrultusunda katılmaları ile ortaya çıkan değişimin bir yansımasıdır. Bu dönemde ortaya çıkan önemli bazı gelişmeler şunlardır (Giray vd., 2004: 2):

- Tarımsal üretim sistemleri araştırmalarının ve özellikle Asya'da tek ürün (çeltik ve buğday) sistemlerinde Yeşil Devrim ile kendini karakterize eden büyüme tartışmalarının ortaya çıkışı
- Teknoloji konusundaki gelişme ile bilgilerin üretim ve ulaşılabilirliğinin artması ve böylece yoksulların kendi karşılaştıkları sorunların çözümüne kendilerinin katkı verebilecek hale gelmesi

- Kaynağını, 1980’lerdeki “hızlı kırsal değerlendirme yöntemi”nden alan “katılımcı yöntemlerin” yaygınlaşması ve 1990’lardaki “katılımcı kırsal değerlendirmeye doğru yönlenecek şekilde gelişmesi ile katılımcı öğrenme ve eylemlerin yaygınlaşması

- Kırsal kalkınmayı vurgulayan kırsal politikalarda “insan odaklı” bir perspektifin ortaya çıkışı

- Seksenlerde başlayan “yapısal düzenlemeler” ve “pazarın serbestleşmesi” ile devletlerin daha önceki dönemlerdeki geniş kapsamlı olarak tarım sektörünü yönlendirmekten vazgeçme eğiliminin ortaya çıkması

- Devletlerin kırsal hizmetlerin dağıtımındaki düşük etkinliğinde ortaya çıkan hayal kırıklığı ve bu alandaki destek kuruluşların başka ortaklıklar arayışına yönelmeleri devlet” coşkusunun da azalması ile kırsal kalkınmada faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayılarının ve göreceli olarak etkinliklerinin artması

- Kadınların erkeklerden farklı alanlarda ve koşullarda çalıştıkları, dolayısıyla kırsal politikaların kadın ve erkek üzerinde farklı etkilere yol açtığına göz önüne alınması gereksinimi ile kırsal kalkınmada “cinsiyet” konularının dikkate alınmaya başlanması

Dünya çapında kırsal kalkınma politikalarına en fazla önem gösteren ve ilgili yazına önemli katkılar sağlayan uluslararası bir güç olarak Avrupa Birliği (AB); özellikle geliştirdiği yapısal fonlar ile kırsal kalkınmasını gerçekleştirmeye odaklanmıştır.

ABD’de ise kırsal kalkınma uygulamaları 1950’lerde başlamıştır. Eisenhower iktidarında Tarım Bakanlığı’nın önderliği ve uygulayıcılığında 1955 yılında başlatılan Kırsal Kalkınma Programı, düşük gelirli çiftçilere yardım etmeyi amaçlamıştır. 1960’larda

da süren bu çalışmalar ABD ekonomisi içerisinde tarımın payının düşmesi ile birlikte kırsal yenilenme politikalarına dönüştürülmüştür. Bununla beraber kırsal alanlarda gelişmeye yönelik politikalar sürdürülmektedir. Örneğin 2002 yılında Tarım Güvenliği ve Kırsal Gelişme Eylem Planı kabul edilmiştir (Cowan ve Foote, 2007: 2).

I.3. Kırsal Kalkınmanın Önemi

Artan nüfus, çevresel sorunlar, düşen ekonomik refah seviyesi, sosyo-kültürel yozlaşma ve göç olgusu nedeniyle kırsal alanda kalkınma çalışmalarının önemi son yıllarda belirgin bir şekilde artmıştır. Genel bir değerlendirme ile kırsal kalkınma ile yerinde kalkındırılmaya çalışılan kesim hem ekonomik anlamda katma değer üretecek hem de çevresel anlamda katma değer üretimine kaynak sağlayan doğal kaynakları koruyarak kalkınmanın sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.

Kırsal kalkınma çalışmalarında yoksulluğu önleme ve/veya azaltma en önemli içerik konusu olarak kabul edilmektedir. Kalkınmakta olan ülkelerinin büyük çoğunluğunun ekonomik yapılarının tarım ağırlıklı olması ve tarımın en fazla istihdam sağlayan alan olması sebebiyle tarım çalışanları genel olarak niteliksiz işçiler olmaktadır. Bunun yanı sıra küçük tarım işletmeleri ve aile işletmeleri tarım çalışanlarının belirli seviyede yaşam standardı sağlayacak gelirden yoksun olmalarına neden olmaktadır (Çondur ve Cömertler, 2010: 68). Bu nedenle özellikle kalkınmakta olan ülkelerde kırsal kalkınma politikaları kırsal alanlarda yoksulluğun azaltılması yolunda büyük öneme sahip olmaktadır.

I.4. Kırsal Kalkınmanın Amaçları

Dünya Bankası rakamlarına göre dünya çapında 1,3 milyar insan günde bir doların altında yaşamak zorundadır. 800 milyon kişi açlık çekmekte ve bu rakamın 2020'de 1 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Beş yaşın altında ve normalden daha zayıf çocukların sayısının 2020'de 200 milyon olacağı beklenmektedir. Ayrıca şehirleşmenin artmasına rağmen, fakir nüfusun üçte birinin kırsal alanlarda yaşamlarını sürdüreceği düşünülmektedir (McCallar ve Ayres, 1997: 1).

Dünya Bankası yoksulluğun azaltılmasının, gelişmenin geniş alana yayılmasının; hane, ulusal ve küresel temelde gıda güvenliği ve sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin sürdürülebilir kırsal kalkınmanın amaçları olduğunu ve bunların etkili kırsal kalkınma olmaksızın başarılamayacağını belirtmektedir (McCallar ve Ayres, 1997: 1).

Kalkınma çok farklı disiplinler tarafından farklı paradigmalara ele alınan bir konu olması sebebiyle üzerinde net bir görüş birliğine varılamayan kavramlardan biri durumundadır. Literatürde bu kavram ile büyüme, yapısal değişim, sanayileşme ve modernleşme arasında bağlar kurulmuş ve geniş tartışmalar yapılmıştır (Yavilioğlu, 2001: 110). Bu bağlamda kavram eko-politik bir yaklaşım ile doğrudan bağlantılı durumdadır.

Dünya genelinde az gelişmiş ülkelerin başlıca ekonomi politikalarının amacı ulusal alanda kalkınmanın gerçekleştirilmesi, uluslararası alanda ise gelişmenin sağlanmasıdır. Gelişmiş ülkelerde ise temel amaç, büyüme ile birlikte ulaşılan kalkınma düzeyinin sürekliliğinin sağlanması ve uluslararası alandaki gelişmiş ülke konumlarının korunması olmaktadır. Bu anlamda sosyo ekonomik gelişme sürecinde kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel

faktörlerle ilgili olarak çok boyutlu olup, toplumların sahip olduğu fiziki ve insan kaynaklarının rasyonel kullanımı ve bu kaynaklarda nicelik ve nitelik yönünden oluşacak değişimlere bağlı bulunmaktadır. Bu süreçte de kırsal alanlarda yaşanacak dönüşüm genel kalkınma üzerinde çok büyük etkilere sahip olacaktır.

Geray (1999: 14)'a göre kırsal kalkınmanın temel hedefleri kırsal nüfusun içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve ekinsel koşullardan ayrı düşünülemeyecektir. Bu kapsamda kırsal kalkınmanın ana amacı kırsal bölgelerde yaşayanların yapısal özelliklerini de göz önünde bulundurarak, karşı karşıya oldukları sorunları çözmek; bu kesimin refah ve gelir düzeyini arttırarak, emeğinin hakkını, ürününün değerini almasını sağlamak yoluyla kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasıdır.

1.5. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişimi

Bu kısımda genel hatları ile Türkiye’de kırsal kalkınma politikalarının tarihsel seyri ve genel prensipleri değerlendirilecektir.

Türkiye’de kırsal kalkınma çalışmaları genel olarak planlı dönem öncesi ve planlı dönem sonrası olmak üzere iki ana döneme ayrılarak açıklanmaktadır. Buna göre (Ökten ve Çeken, 2008: 15);

- Planlı dönem öncesi Cumhuriyetin kuruluş dönemini kapsamaktadır. Ağırlıklı olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminin enkazını kaldırmayı amaçlamıştır ve nüfusunun büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu kapsamda İzmir İktisat Kongresi ile birlikte Aşar Vergisinin kaldırılması ve makineleşmeye geçilmesi gibi uygulamalara gidilmiştir. Bu dönemde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da kırsal kalkınma amacıyla yapılmıştır.

- Planlı dönemde öncelikli olarak kırsal alanda yaşayan insanların gönüllülük ve işbirliği esasları çerçevesinde örgütlenmeleri sağlanmıştır ve merkezi idare ile ortaklaşa çalışmalarını teşvik edecek kırsal kalkınma politikaları yürürlüğe sokulmuştur. Daha sonraki dönemlerde ise kırsal kalkınma çok yönlü kırsal alan planlamaları ve kırsal kalkınma projeleri ile sağlanmaya çalışılmıştır.

I.5.1. Planlı Dönem Öncesi Yapılan Çalışmalar

Planlı dönem öncesi Cumhuriyet'in ilanından planlı kalkınma uygulamasına geçildiği 1963 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu dönemde toplumun büyük bir çoğunluğunun tarım kesiminde çalışması dolayısıyla, onların refahını arttırmaya yönelik yasal düzenlemeler ve kurumlar oluşturulmuştur.

Dünyada pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kırsal alanlar oldukça geniş bir coğrafyayı kaplamakta, nüfusun da önemli bir kısmı bu alanlarda yaşamaktadır. Türkiye'de kırsal alanların kalkındırılması ve kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar Cumhuriyet'in kuruluşuna dek gitmekte ve her alanda ortaya konulan modernleşme hareketleri tarımda ve kırsal kesimde de etkisini göstermektedir.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca Avrupa tarım ve hayvancılık alanlarındaki gelişmelere karşın Osmanlı topraklarında tarım geleneksel yöntemlerle yapılmaya devam edilmiştir. Üstelik birbiri ardına patlak veren savaşlar ekilebilir arazilerin azalmasına ve tahrip olmasına yol açmış, ayrıca kaynaklarda ciddi bir azalışa da neden olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında, adeta perişan durumda olan kırsal alan nüfusunun ekonomik durumunun iyileştirilmesine yönelik çaba gösterilmiş ve hizmetler bu

bölgelere götürülmeye çalışılmıştır. Bu faaliyetlerin bir bölümü altyapıya yönelik olurken (yol, içme suyu, elektrik vb.), bir bölümü ise ekonomik ve sosyal faaliyetlere (tarımda makineleşme, hayvan ıslahı, tarımsal destekleme, eğitim vb.) yönelik olarak gerçekleştirilmiştir (Bakırcı, 2007: 55).

18 Mart 1924 yılında kabul edilen ve Cumhuriyet tarihinin ilk kanunlarından biri olan 442 sayılı Köy Kanunu, kırsal alana yönelik ilk ve en önemli yasal düzenlemedir. 442 sayılı Köy Kanunu, köyü ilk kez bir bağımsız organ olarak tanımış ve bu yerleşim birimlerine idari bir kimlik kazandırmak suretiyle onlara özel mülkiyet hakkı tanınması bakımından önemli olmuştur. Köyler için hızlı bir kalkınma hamlesi öngören kanun, köy idaresinin kuruluşu, organları, görevleri ve merkezi idareyle ilişkilerini çok açık ve anlaşılır bir ifadeyle belirtmiştir. Yine bu kanunla Köy'ün tanımı yapılmış ve özellikleri ortaya konulmuştur. Cumhuriyet Döneminin ileriki yıllarında da köy-şehir arasındaki ayırımı yapmada temel bir doküman olan yasada köy; “nüfusu iki binden az, cami, okul, otlak, yaylak, baltalık gibi orta mallan bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanların bağ, bahçe ve tarlalarıyla birlikte oluşturdukları yurtlar” olarak tanımlanmıştır (Bakırcı, 2007: 61).

Köylüye yönelik Köy Kanunu'nun çıkarılması ve daha sonraki süreçte Birinci İktisat Kongresi ve Birinci Köy Kongresinin düzenlenmesi ile kırsal kesimin kalkındırılması için farklı görüşler ortaya konulmuştur. Bunlara bağlı olarak Aşar Vergisinin kaldırılması, İskân Kanunu'nun çıkarılarak topraksız köylülerin toprak sahibi yapılmasının amaçlanması ve kırsal kesimde eğitimin sağlanabilmesi için Köy Enstitüleri'nin kurulması, nispeten başarılı sonuçlar vermiş ve planlı döneme kadar kalkınma yolunda önemli çalışmaların yapılmasını sağlamıştır. (TKB, 2004: 19–20).

Ekonomik bağımsızlığı sağlayabilmek ve güçlü bir ekonomi oluşturabilmek için İzmir İktisat Kongresi'yle, sanayide, ticarete ve tarımda gelişmeleri sağlayacak ilk program yapılmıştır. Ülkenin bir tarım ülkesi olmasına rağmen kullanılan ilkel yöntemler, bilinçsiz ve plansız çalışmaların ülke ekonomisinde büyük kayıplara neden olduğu görülmüş, bu durumu değiştirmek için planlı politikalar uygulanmıştır.

Cumhuriyet ile beraber köylü girişimini seferber etmek amacıyla kooperatifleşmenin teşvik edilmesi, zahire borsalarının kurulması, Ziraat Bankası'nın genel kurulunun köylülerden oluşacak bir anonim şirkete dönüştürülmesi planlı dönem öncesinin ilk akla gelen uygulamaları arasında sayılmaktadır. Tüm bu çalışmaların yanı sıra tohum ve hayvan ıslah istasyonları ve tarım okullarının açılması, ziraat sayımı yapmak ve Ziraat Vekâletini kurmak yoluyla bilgi artışı ve örgütlenmenin sağlanması bu dönemin diğer önemli çalışmalara arasında yer almaktadır. Ayrıca bu dönemde hazine elindeki toprakların köylülere dağıtılması ve makineleşmenin teşvik edilmesiyle üretim artışı sağlanılmaya çalışılmıştır (Kazgan, 2006: 68). Toprak üzerinde özel mülkiyeti yaygınlaştırmak üzere yasal düzenlemelere gidilen 1923–1929 periyodunda tarım sektörü açısından en büyük olay, ülke tarımının gelişimini köstekleyen ilkel nitelikli “Aşar Vergisi'nin” 1925 yılında kaldırılması olmuştur.

1925'te Aşar Vergisinin kaldırılması ekonominin gelişimi açısından çok önemli olmuştur. Aşar Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli tarım vergisiydi ve tarımsal ürünün % 10'undan alınmaktaydı. Keyder'e göre Cumhuriyet ile beraber Aşar Vergisinin kaldırılması, pazarlanabilir artığı ve ticarileşme potansiyelini arttıran bir politika olmasının yanı sıra Aşarın Osmanlı politik otoritesinin temel artık toplama mekanizması olması nedeniyle, devlet ve ekonomi arasındaki siyasi yaptırımın artık pazara hâkim olmayacağı yeni bir ilişkiyi de vurgulamaktadır (Keyder, 1982: 182). Aşar'ın kaldırılması sonrasında

ticaret ve sanayi sektörleri üzerindeki vergi yükü atarken, tarım sektörünün vergi yükü hafifletilmiştir (Keyder, 1982: 54).

Aşar vergisinin kaldırılması ile tarımdan tarım dışı kesimlere önemli bir kaynak aktarım mekanizması terk edilmiş, devletin önemli bir gelir kaynağından vazgeçilmiştir. Aşarın kaldırılması pazarlanabilir ürün miktarının artması, dolayısıyla köylünün pazara daha çok çıkması ve tarımsal üretimin teşviki yönünde etkiler yaratmıştır.

Bu gelişmeleri şeker ve dokuma fabrikaları gibi tarıma dayalı sanayilerin kuruluşu izlemiştir. Ziraat Bankası çiftçilere daha fazla yarar sağlamak amacı ile anonim şirket haline getirilerek yeniden örgütlenmiştir. Tarım alanında yapılan işler arasında araştırma ve öğretim müesseseleri, fidanlıklar tesisi, çiftçilerin teknik bilgi ve malzeme ihtiyaçlarının sağlanması da yer almaktadır. Traktör ve diğer bazı tarım makinelerinin ithali ve çiftçiler tarafından satın alınması işleri kolaylaştırmış, traktör kullananlara akaryakıt ithalindeki vergilerin tazminat şeklinde iade edilmesi suretiyle tarımsal makineleşme teşvik edilmiştir (Aktan, 1978: 42).

1950–1953 yılları arasında tarım sektörü hızlı bir gelişme göstermiş ve ekim alanı 14,5 milyon hektardan 18,8 milyon hektara çıkmış, tarımsal üretim ise 1 kat artış göstermiştir. Bu dönemde uygulanan tarım politikaları sonucunda tarımsal kredilerin arttırılması ve tarımda makineleşme ile tarım alanlarının genişletilmesi, destekleme fiyatlarının yükseltilmesi ve tarımsal vergilerin düşürülmesi gibi olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ancak izlenen bu politikalar sonucunda ithalatın büyük oranda serbest bırakılması ve vergilerin kaldırılması ile dış ticaret açığı önemli derecede yükselmiştir. Ortaya çıkan bu olumsuz durum karşısında 1953 yılında serbest ithalat kararı iptal edilmiş ve yeni bir gümrük vergisi uygulaması başlatılmıştır (Bakırcı, 2007. 94).

1950'li yıllar kırsal kalkınmaya yönelik yeni kurumsal yapılanmaların oluşturulduğu bir dönem de olmuş; 1952'de Toprak-Su Genel Müdürlüğü ve 1953'te Devlet Su İşleri (DSİ) teşkilatının kurulması dönemin önemli kamu teşkilatlanmaları olmuştur.

I.5.2. Planlı Dönem Sonrası Yapılan Çalışmalar

Türkiye 1963 yılından itibaren kamunun gerçekleştireceği ekonomik ve sosyal faaliyetlerin daha verimli ve rasyonel yapılabilmesi için “planlı kalkınma” dönemini başlatmıştır. Hükümetlerin gerçekleştireceği faaliyetlerin, programların Beş Yıllık Kalkınma Planları'na bağlı olarak yürütülmesi süreci bu dönem ile söz konusu olmaya başlamıştır. Bu kapsamda kırsal alandaki gelişmişlik farklılıklarının tek elden giderilebilmesi ve özellikle kırsal kesimde önemli ölçüde eksikliği hissedilen yol, içme suyu, elektrik gibi önemli altyapı yatırımlarını bu planlar dâhilinde gerçekleştirecek bir kuruluşa gereksinim duyulmuştur. Bu amaçla öncelikle 4951 sayılı kanuna bağlı olarak Köy İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Planlı dönemde yapılan çalışmaların kapsamı ise şu şekildedir (Beşen, 2006: 19):

- Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) çalışmaları,
- Merkez Köy Çalışmaları,
- Köy Kalkınma Kooperatifleri,
- Kırsal Sanayi Uygulamaları,
- Güneydoğu Anadolu Projesi,
- Kırsal Kalkınma Projeleri,
- Toplum kalkınması çalışmaları ve
- Hükümet dışı kuruluşların kırsal kalkınma çalışmaları

I.5.2.1. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kırsal Kalkınma

Planlı dönemin başlaması ile birlikte kırsal kalkınma çalışmaları Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yer almaya başlamıştır. Dağınık kırsal yerleşim dokusu, planlı dönemin başlaması ile birlikte kırsal kalkınmada dönüşüm hedefine ulaşmanın önündeki en önemli engel olarak değerlendirilmiştir. Özellikle I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yerleşim alanlarının dağınık ve küçük birimler halinde olmasının köy kalkınmasını olumsuz etkileyeceği fark edilmiş ve daha sonra kabul edilen planlarda da konu değerlendirilmiştir (Doğanay, 2002: 92). Bununla beraber bu sorunun günümüzde bile tamamen çözüme kavuşturulduğunu söylemek zordur.

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda toplumsal kalkınmayı öngören yöntemlerin kullanılacağı ve kırsal kesimde yaşayan vatandaşların hayat standartlarının da bu yöntemler aracılığıyla artırılacağı belirtilmiştir. Köy kalkınması olarak algılanan toplum kalkınması için öncelikli olarak tarımsal verimliliğin artırılmasının sağlanacağı, eğitim başta olmak üzere sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılacağı ve kitlelerin bu sayede daha yüksek hayat standardına ulaştırılacağı savunulmuştur. Planda ayrıca tarımsal kaynak ve insan gücünün boş yere harcanmasına engel olacak tedbirlerin alınacağı, gönüllü hizmetlere katılım sağlanacağı ve hizmetlerden daha fazla sayıda kişinin yararlandırılacağı da belirtilmiştir (DPT, 1962: 53).

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı "Köy ve Köylü Sorunu" başlığı altında köy sorunlarını çözmeye yönelmiş ve tüm çalışmaların, köy topluluklarının özelliklerine ve gerçeklerine uygun olarak yürütüleceğini öngörmüştür. Söz konusu planda toplum yapısını kalkınmaya en elverişli ortamı yaratacak yönde geliştirmek için çeşitli kamu kuruluşlarının

çalışmalarında ortak ilkelerle hareket edileceği belirtilerek, köylü sorunlarının köy kalkınmasının önündeki en önemli engel olduğu vurgulanmıştır (DPT, 1967: 235–237).

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda köy fiziki altyapısında önemli ilerlemeler sağlandığı; üretim ve ürün niteliğinin iyileştirilmesi, kooperatifçilik, kredilendirme ve pazarlama sisteminin kurulması gibi hizmet ve yatırımların, yol-su-elektrik gibi hizmetler ile bir bütün olarak yürütülemediği vurgulanmıştır. Ayrıca söz konusu planda bu sorunları gidermeye yönelik çözüm paketlerine ağırlık verileceği belirtilmiştir (DPT, 1972: 95).

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kırsal alana yönelik politikalara “köylüye yönelik politikalar” başlığı altında yer verilmiştir. Planın temel hedefleri; etkili bir toprak reformu, kooperatifleşme, devlet düzenlemesi ve desteği, yerleşim düzeni ve köykentler yoluyla yeni bir üretim düzeninin kurulmasını sağlamaktır. Söz konusu planda ayrıca gelir dağılımını iyileştirme ve tarımsal gelişme ile köylü kalkınmasını bir tutma, tarımdan sanayi toplumuna sağlıklı bir geçiş, köylünün kalkınma olanaklarının, üretim gücünün ve gelirinin arttırılması, kırsal alanda gelişmenin hızlandırılması, yasama düzeyinin yükseltilmesi gibi alt hedefler de belirlenmiştir (DPT, 1979: 288–290).

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda entegre kırsal kalkınma projelerinin uygulanacağı ve kırsal kalkınma projelerinin bölgesel gelişmeyi hızlandırmak amacına yönelik olacağı vurgulanmıştır. Bununla beraber planda kırsal alan kalkınmasına yönelik özel bir uygulama yer almamış, tarım sektörü ile ilgili tarımsal desteklemelerden bahsedilmiş ve kooperatifleşmenin önemi vurgulanmıştır (DPT, 1984: 158–162).

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kırsal alanda yerel yönetimlerin eksikliğini dolduracak şekilde İl Özel İdareleri'nin yeniden teşkilatlandırılacağı, küçük belediye ve köylerin güçlendirileceği, kırsal kesimin ihtiyaçları için hizmet ve bilgi akışına yönelik tedbirlerin alınacağı ve hizmet ve araştırmaların “kırsal alan planlama” yönetimi

çerçevesinde entegre kırsal kalkınma projeleri olarak düşünüleceği belirtilmiştir (DPT, 1989: 359).

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı kırsal kalkınma hakkında doğrudan ifadelere yer vermemiştir. Planda kırsal alanlara yönelik temel düzenleme, sadece “Kırsal Altyapı” başlığı altında yapılmıştır. Bu bölümde mevcut durum olarak; toprak ve su kaynaklarının kullanımının planlanması ile yönetimi konusunda ülke genelinde belirlenmiş kapsamlı bir politika bulunmadığı ileri sürülmüştür. Ayrıca sulanabilir alanların kamu yatırımlarıyla ve halkın desteğiyle sadece yarısının sulanabilir hale getirilebildiği, toprak ve su kaynakları potansiyelinin tespit edilebilmesi için gerekli araştırma çalışmalarına önem verilmediği dile getirilmiştir. Söz konusu planda toprak ve su kaynaklarının rasyonel kullanımı için gerekli yasal düzenlemelerin bulunmamasının israfa yol açtığı, tarımda istenilen gelişmelere ulaşılabilmesi için kamunun mevcut yatırım imkânlarının yeterli olmadığı, yatırım politikalarının oluşturulmasında, yatırımdan faydalanacakların fiziksel, mali ve sosyal katılımlarının sağlanmadığına yer verilmiştir (DPT, 1995: 157–159).

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda kırsal kalkınma ayrı bir başlık altında değerlendirilmiş, yürürlüğe konan kırsal kalkınma projeleri hakkında bilgi verilmiştir. Hedefler başlığı altında ise “sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın artırılması temel amaçtır” ifadesine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra planda köye dönüş projesinin hayata geçirileceği belirtilmiştir (DPT, 2000a: 70–71).

2007–2013 dönemini kapsayan içerisinde bulunduğumuz IX. Kalkınma Planı’nda ise, “Kırsal Kesimde Kalkınmanın Sağlanması” başlığı altında 2006 yılında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi’nin hazırlandığı belirtilmiş, kırsal kalkınma politikalarının etkinliğinin artırılması için yürütülen yasal ve kurumsal düzenlemelerin

sürdürüldüğü vurgulanmıştır. Bunların yanı sıra tarımda nispi verimsizlik sorununun çözümü için; arazi toplulaştırma çalışmalarının ve eğitim faaliyetlerinin hızlandırılması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 2007: 48–49)

I.5.2.2. Hükümet Programlarında Kırsal Kalkınma

Kırsal kalkınma konusu Cumhuriyet'in ilanından itibaren hükümet programlarında yer alan bir konu olmuştur. Bunda nüfusun büyük bölümünün köylerde yaşamasının payı büyüktür ve hükümetler programlarını oluştururken bu konuya yer verme ihtiyacı duymuşlardır.

09 Aralık 1955 – 25 Kasım 1957 tarihleri arasını kapsayan Demokrat Partinin son iktidar dönemi hükümet programında, “muhtaç çiftçiye toprak tevzii işinin birkaç misli hızlandırılması lazımdır. Bu maksatla toprak komisyonlarının adedi kısa zaman içinde birkaç misline çıkarılacaktır” denilerek toprak reformunun yapılması hususuna vurgu yapılmıştır (Bakırcı, 2007: 95).

1963 yılında Köyişleri Bakanlığı kurulması sürecinde Hükümet programında konu ile ilgili şu görüşlere yer verilmiştir (Geray, 1974: 130):

“İktisadi kalkınma çabamızı plan içinde yürütürken nüfusumuzun üçte ikisinin yaşadığı köy, toplumumuz açısından özel bir önem taşıyan konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İktisadi ve sosyal kalkınmamızın tüm olarak ancak köy ve köylümüzün kalkınması ile mümkün olabileceğine inanıyoruz. Bu bakımdan köy kalkınması ile ilgili olarak başlamış olan toplum kalkınması çalışmalarının hızlandırılması ve devletin çeşitli organlarının köye doğru hizmet ve gayretlerinin birleştirilmesi suretiyle etkili bir hale getirilmesi Hükümetimizin en önemli görevi olacaktır. Bu hizmetlerin bütün köylülere kısa zamanda ulaşmasını kolaylaştırmak için, hizmetleri elverişli merkezlerde toplama imkânları üzerinde durulacak ve kendi başlarına yaşayamayacak

durumda olan köylülerin yeterli imkânlarla sahip topluluklar haline getirilmesi çareleri araştırılacaktır... Köy kalkınmamızın genel kalkınma içindeki önemini göz önünde tutan Hükümet köylünün kalkındırılması yolundaki çalışmalara öncelik ve hız verecektir.”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Hükümet Programında Köy İşleri Bakanlığı'nın kurulması ile kırsal kalkınma arasında bağ kurulmuş ve söz konusu bakanlığın kurulmasının köye yönelik hizmetlerin koordinasyonu için gerekli olduğu ileri sürülmüştür.

Cumhuriyet'in kuruluşu sonrası hükümet programlarında kırsal kalkınmaya yönelik önemli tespit ve vaatler şu şekilde özetlenebilecektir (Kayıkçı, 2005: 70–95):

- 1935 yılında kabul edilen yeni CHP Parti Programına “*Her Türk çiftçisini yeter toprak sahibi etmek, partimizin ana gayelerinden biridir. Topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için özgür istimlâk kanunları çıkarmak lüzumludur*” diyen bir madde eklemiştir.

- Atatürk'ün 1937'de açıkladığı toprak reformu hedefleri 1937 Bayar Hükümet Programına aynen alınmıştır. Bu programda daha önceki programlarda yer verilmeyen; tarım eğitimi, tarım kredi kooperatifleri, toprak kanunu gibi konulara değinilmiştir.

- I. Saydam ve I. Saraçoğlu Hükümeti programında köylünün kalkındırılacağı ve topraksız köylü bırakılmayacağı belirtilmiştir. II. Saraçoğlu hükümet programında yer verilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, bu hükümet döneminde çıkarılmıştır.

- I., II. ve III. Menderes Hükümeti programlarında ziraat ve zirai teknik yardımlar, tarımsal kredi kooperatifleri, köy yolları ve köylünün sağlık

ihtiyaçları gibi teknik konulara vurgu yapılmıştır. III. Programda ayrıca tarımın makineleşmesi konusu değerlendirilmiştir.

- I. Demirel Hükümet Programında ilk kez Köy Yasasının çıkarılacağı vurgulanmıştır.
- III. Demirel Hükümet Programı'nda tarım reformu ön plana çıkarılmıştır.
- I. ve II. Erim Hükümet Programlarında toprak reformu konusuna yer verilmiştir.
- I. Ve II. Ecevit Hükümet Programında köy-kentlerin kurulacağı belirtilmiştir.
- Özal Hükümeti programında, V. Beş Yıllık Kalkınma Planına paralel olarak köy-şehir arasındaki altyapı farkının giderileceği ifade edilmiştir.
- II. Çiller Hükümet programı ilk kez doğrudan gelir desteğinden bahsetmiştir. Erbakan Hükümeti Programı'nda Tarım Satış Kooperatif Birliklerinin özerkleştirileceği ve buna ilişkin bir kanun çıkarılacağı ifade edilmiştir.
- I. Erdoğan Hükümet Programı'nda köy hizmetlerinin il düzeyinde karşılanmasının alternatif ürün projesi ile üretimin iç ve dış pazar talebine göre yönlendirileceği vurgulanmıştır.

I.5.3. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Politikası Uygulayıcıları

Türkiye'de kırsal kalkınma politikası uygulanma sürecinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı başta olmak üzere, Çevre ve Orman Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, İl Özel İdareleri, Kalkınma Ajansları, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu,

yerel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri etkin olmaktadır. Bu kısımda genel hatları ile kırsal kalkınma politikasının uygulama sürecinde bu kuruluşların işlevlerine yer verilecektir.

I.5.3.1. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

Türkiye’de kırsal kalkınma alanında faaliyet gösteren kuruluşların başında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı gelmekte ve özellikle bakanlığın Tarım Reformu Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyetler yürütülmektedir. Bakanlık, tarımsal yatırımlara destek vermekte, kırsal kalkınma yatırımlarını desteklemekte, tarımı koruma ve geliştirmeye yönelik öneriler geliştirmekte, araştırma, yayım ve kırsal kalkınma uygulamaları konularında faaliyetlerde bulunmaktadır.

I.5.3.2. Çevre ve Orman Bakanlığı

Çevre ve Orman Bakanlığı; 01.05.2003 tarihinde kabul edilen ve 08.05.2003 tarih ve 25102 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4856 Sayılı Yasa ile belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde, Çevre ve Orman Bakanlıklarının birleştirilmesi suretiyle kurulmuş bir bakanlıktır. Bakanlığın kuruluş amaçları şunlardır (Çevre ve Orman Bakanlığı [ÇOB]):

- *Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi,*
- *Kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun ve verimli şekilde kullanılması ve korunması,*
- *Ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığı ile doğal zenginliklerinin korunması ve geliştirilmesi,*

- *Her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi,*
- *Ormanların korunması, geliştirilmesi ve orman alanlarının genişletilmesi,*
- *Ormanların içinde ve bitişiğinde yaşayan köylülerin kalkındırılması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması,*
- *Orman ürünlerine olan ihtiyacın karşılanması ve orman ürünleri sanayinin geliştirilmesi şeklinde özetlenebilir.*

Kurumun kuruluş amacından da anlaşılacağı üzere bilhassa sürdürülebilir kalkınma kavramının devamlılığı konusunda bakanlık faaliyet içerisindedir.

I.5.3.3. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı

1983 yılında kurulan Bayındırlık ve İskân Bakanlığı da ülke altyapısının iyileştirilmesi temel hedefi ile kırsal kalkınma çalışmalarında yer alan kuruluşlar arasında yer almaktadır. Ayrıca VIII. Plan ile kapatılan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün iskân görevleri bu bakanlığa devredilmiştir.

I.5.3.4. İl Özel İdareleri

İl Özel İdareleri de kırsal kalkınma çalışmaları içerisinde önemli işlevler görmektedir. Çünkü 2005 yılında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılması ile bu kurumun görevleri 79 ilde İl Özel İdareleri'ne, Kocaeli ve İstanbul'da ise Büyükşehir Belediyelerine bırakılmıştır. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun görev ve sorumlulukları içeren 6. maddesi ile yeni görev tanımları yapılmıştır. Buna göre; İl Özel İdareleri mahalli ve müşterek nitelikte olmak şartı ile (Kara ve Görün, 2008: 416):

“Sağlık, gençlik ve spor, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde,

İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla görevli ve yetkili kılınmıştır.”

I.5.3.5. Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları “bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik açıdan gelişmesini hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan kurumlardır” (Arslan, 2010: 90) şeklinde tanımlanmaktadır. Bölgesel kalkınmanın yerel, bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası aktörlerin katılımıyla gerçekleşebilecek bir süreç olarak değerlendirilmeye başlanması ile 1930’larda bölgesel kalkınma ajanslarının ilk örneklerine rastlanmıştır. Kalkınmada aracı ve sürükleyici bir örgütlenme olan ajanslar; başta AB ülkeleri olmak üzere birçok ülkede geri kalmış bölgelerin kalkınması amacıyla görev yapmaya başlamıştır (Tutar ve Demiral, 2007: 65).

Türkiye’de Kalkınma Ajanslarına yönelik ilk çalışmalar 1990’larda başlamış ve 2 temel belirleyici unsur bu çalışmalarda etkili olmuştur. Bu konudaki içsel neden ulusal kalkınma planlarının hedeflenen sonuçlara ulaşamaması ve bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılamaması olmuştur. Dışsal neden ise AB katılım sürecinde ve dünya genelinde bölge anlayışının değişmesi paralelinde ortaya çıkmıştır (Özmen, 2008: 333).

2004–2006 yıllarında ön ulusal kalkınma planında, bölgesel gelişme politikalarını uygulayacak kurumsal bir mekanizmanın kurulması planlanmıştır. Bölgesel kalkınmanın kurumsal yapısı olarak görülen ajansların yasal zemini 19 Ocak 2005’de TBMM’ye sunulmuştur.

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları, 5449 sayılı Kanunun, 25.01.2006 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda görüşülerek kabulü ve 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede de yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile “Kalkınma Ajansları” adı ile kurulmuştur (Arslan, 2010: 85). Kanun; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturularak kalkınma ajanlarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemektedir. Bu kapsamda Kalkınma Ajanslarının dört temel amacı bulunmaktadır. Bunlar (Özmen, 2008: 330):

- *Daha fazla ekonomik gelişme ve yenilenme oluşturma,*
- *İş etkinliğinin, yatırımın ve rekabetçiliğin gelişmesini sağlama*
- *İşgörenleri destekleme,*
- *Çalışma yöntemleri ile ilgili yeteneklerin gelişmesini artırmak, olarak ifade edilebilecektir.*

I.5.3.6. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

4 Mayıs 2007 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen 5648 sayılı “Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” 18.05.2007 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) özellikle Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarında AB mevzuatının hayata geçirilebilmesi temel hedefi ile görev yapmaya başlamıştır. Bu kuruma çalışmamızın temel inceleme alanı içerisinde olduğu için son bölümde ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

I.5.3.7. Yerel Kuruluşlar

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında yerele verilen önemin zamanla merkezi teşkilatlanmanın güçlenmesi ile azalması sonucunda yerel düzeyde çözülebilecek sorunlar merkezin görev alanına girmiştir.

Bununla beraber son yıllarda yerel birimlerin daha fazla inisiyatif aldığını söylemek de gerekmektedir. Özellikle İl Özel İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu ve Mahalli İdare Birlikleri Kanunlarında yenilikler yapılması ile yerel yönetimler kırsal kalkınma politikalarında daha fazla söz sahibi olmaya başlamıştır.

I.5.3.8. Sivil Toplum Örgütleri

Türkiye'de kırsal kalkınma çalışmalarında etkili kuruluşlar içerisinde çeşitli sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Toplumsal sorumluluk bilinci ile hareket eden bu

gruplar; kırsal alanda insanın gelişmesine odaklanan faaliyetleri ile özellikle kırsal kalkınmanın insani boyutu konusunda hizmet vermektedir. Kadın girişimciliğinden çevre koruma faaliyetlerine çok çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bu örgütler, kırsal bölge insanının bilinçlenmesinde de ciddi roller üstlenmektedir.

I.5.4. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Uygulaması

Bu kısımda Türkiye’de kırsal kesimi de ilgilendiren teşvik uygulamaları, tamamlanan ve sürmekte olan kırsal kalkınma projeleri ve geçmişten günümüze gündeme gelen kırsal kalkınma modelleri tartışılacaktır.

I.5.4.1. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Teşvik Uygulamaları

Türkiye’de TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Hane Halkı Bütçe Araştırması 2008 sonuçları uyarınca kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2007 yılında % 34,80 olan yoksulluk oranı % 34,62’ye, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı da % 10,36’dan % 9,38’e düşmüştür (Hazman, 2010: 140). Belirli bir düşüş yaşanmasına rağmen bu oranlar kırsal kesimde halen önemli sosyo-ekonomik sorunların olduğu gerçeğini göstermesi bakımından çok önemli kabul edilebilecektir. Bu nedenle Türkiye’de kırsal kalkınma uygulamasında öncelikli politika araçlarından biri de teşvik uygulamaları olmaktadır.

Türkiye’de tarım politikalarının belirlendiği en önemli belgeler beş yıllık kalkınma plânları ve programlardır. Türkiye’de devletin tarım sektörüne yönelik destekleme politikaları uzun yıllar taban fiyat belirlemesi ve destekleme alımlarında

bulunulması şeklinde gerçekleşmiştir. Daha sonra girdi destekleri, düşük faizli kredi, teşvik primi ödemeleri, hayvancılığı geliştirme teşvikleri ile ürün bazında uygulanan belirli ürünlerde ekim alanlarını sınırlandırarak alternatif ürünlere geçişin teşvik edilmesine yönelik tazminat ödemeleri ve destekleme primleri gibi uygulamalarla tarımın desteklenmesi yoluna gidilmiştir.

18.04.2006'da kabul edilen 5488 Sayılı Tarım Kanunu (2006) teşvik uygulamaları içerisinde kırsal kalkınmaya ayrı bir başlık açarak bu alanın da destekleneceğini hükme bağlamıştır. Kanunun 19/e maddesi uyarınca kırsal kalkınma destekleri konusunda şu hükümlere yer verilmiştir:

“Kırsal gelirlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal altyapı, toplulaştırma, tarla içi geliştirme hizmetleri ve sosyal yapının güçlendirilmesi ile doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, kırsal toplum kesimlerinin birlikte veya ferdî olarak yürütecekleri yatırım projelerinin maliyetinin bir kısmı, masraf paylaşma esasına göre, Devlet tarafından karşılanır. Kırsal kalkınma destekleri uygulaması Bakanlık tarafından yapılır. Kırsal yatırımların desteklenmesinde, köy ve diğer kırsal alanda yaşayan topluma istihdam sağlayıcı tarımsal ve tarım dışı ekonomik yatırımlara öncelik tanınır. Kırsal kalkınma destekleri çerçevesinde desteklenecek projeli yatırımlarda; hedef kitle ve yerel paydaşların katılımı, tabandan yukarı yaklaşım, sürdürülebilirlik, uygun teknolojilerin kullanılması ve modern işletmecilik sistemlerinin yaygınlaştırılması ilkelerine uyulması esastır. Desteklenecek yatırım projelerinin konuları, desteklemelerin proje türleri bazında hangi oranlarda yapılacağı ve uygulamaya dönük diğer hususlar, Kurulun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.”

Tüm bunların yanı sıra yatırımlarda devlet desteklerini düzenleyen teşvik politikalarının en önemli amaçlarından bir tanesi ülkenin, sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış bölgeleri ile diğer bölgeleri arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak ve bu bölgelere

yatırım yapılmasını özendirir. Bu bağlamda, 1980’li yıllardan sonra belirlenen Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) de yatırımı özendirici politikalar doğrultusunda teşvikler verilmeye başlanmıştır.

Planlı dönem boyunca kalkınmada öncelik verilen il ve ilçelerin belirlenmesinde sağlam kriterlerin oluşturulmaması nedeniyle, süreç içerisinde bu liste siyasi otoriteler tarafından sıklıkla değişikliğe uğramıştır. 06.02.2004 tarihinde 5084 sayılı Yasa ile 2001 yılı göstergeleri esas alınarak, kişi başına Gayrisafi Milli Hâsıla’nın 1500 doların altında hesaplandığı iller (ki bu listede 36 il vardır) teşvik kapsamına alınmıştır. Böylece teşvik alan iller listesinde genişletme yapılmış ve 19 Ekim 2006 tarihli Resmi Gazete’de yayınlandığı şekliyle birinci derecede kalkınmada öncelikli yöreler belirlenmiştir (Arslan ve Demirel, 2010: 56).

Az gelişmiş kırsal alanlarda istihdam yaratıcı ve kalkınmaya yardımcı yatırımların belirli uygulamalarla desteklenmesine dayalı bu politika genellikle hükümetlerin yasal düzenlemeleri ile pratiğe dökülmektedir. Temel hedefi yatırımların özendirilmesi olan bu uygulamalar ile yatırımcılara belirli kolaylıklar getirilmektedir. Şu an gelinen noktada KÖY kapsamı son derece yaygınlaşmıştır. KÖY sayısının fazlalığı, sınırlı kaynaklarla bu yörelere verilen hizmetlerde gerek sayı, gerek kalite ve süre olarak hedeflenen düzeye ulaşılmasında büyük engel teşkil etmektedir (DPT, 2000b: 71).

06.02.2004 Tarihli ve 5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun” ile sağlanan özendirici tedbirler şunlardır (Arslan ve Demirel, 2010: 56):

- *Beş yıl süreyle yüzde 80 ile yüzde 100 arasında gelir vergisi stopaj teşviki,*
- *Beş yıl süreyle yüzde 80 ile yüzde 100 arasında sigorta primi işveren paylarında teşvik,*

- 1998 ve 2004 listesindeki iller için bedelsiz yatırım yeri tahsisi,
- İstihdam edilen işçi sayısına göre yüzde 20 ile yüzde 50 arasında enerji sübvansiyonu.

Hükümetin 4 Haziran 2009'da açıkladığı yeni teşvik uygulama esasları şu şekildedir (500 Bin Kişiyeye Yeni İş İmkânı, Kredi Kartlarına Düzenleme, 2009):

- Kurumlar ve gelir vergisi indirimi,
- İşveren hissesinin belirli bir süre hazine tarafından karşılanması,
- Az gelişmiş yerlerde yatırım faizlerinin bir bölümünün karşılanması,
- Yatırımlara yatırım yeri tahsis edilmesi

Yeni teşvik uygulaması kapsamında 4 alt bölge belirlenmiştir. Aşağıdaki haritadan da görebileceğimiz gibi Türkiye 4 tip gelişmişlik düzeyine sahiptir.

Şekil 1: Teşvik Uygulamalarında Gelişmişlik Düzeyine Göre Bölgeler

Ağırlıklı olarak doğu ve güneydoğu illerimizin yer aldığı bölgelerde, tarım, hazır giyim, deri gibi sektörler teşvik edilecektir. Ayrıca bu bölgelerde turizm sağlık eğitim yatırımları desteklenecektir.

- *İkinci bölgede teknoloji sektörü teşvik edilecektir.*
- *Büyük yatırımlara girmeyen yatırımlar ise genel teşvik kapsamında, KDV istisnası ile desteklenecektir.*
- *Elde edilecek kardan yüzde 20 birinci bölgede yüzde 10 ikinci bölgede yüzde 8 üçüncü bölgede yüzde 4, üçüncü bölgede ise yüzde 2 kurumlar vergisi ödeyecektir.*
- *Az gelişmiş bölgelerde yatırım yapanlar daha uzun süreyle bu imkândan faydalanacaktır. Yatırım yapanlar, istihdam sağladıkları personelin SSK primlerini bölgelere göre çeşitli sürelerle ödemeyecektir.*
- *Birinci bölgede 2 yıl, ikinci bölgede 3 yıl, üçüncü bölgede 5 yıl, dördüncü bölgede ise 7 yıl boyunca ödemeyecektir.*
- *2010 yılı sonuna kadar, birinci ve ikinci bölgeden, üçüncü ve dördüncü bölgeye taşıyan işverenin 5 yıl süreyle SSK işveren primi hazine tarafından karşılanacak. Bu firmalara kurumlar vergisi yüzde 5 olarak uygulanacak ve nakliye masrafları da karşılanacaktır.*

I.5.4.2. Kırsal Kalkınma Projeleri

Doğal kaynakların yarattığı değerden yeterince pay alamayan kırsal alanlarda; hem doğal kaynakların daha iyi değerlendirilmesi, hem de kırsal kesimdeki sosyo-ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla kırsal kalkınma projeleri ortaya konulmuştur. Tüm dünyada başarılı örnekleri olan kırsal kalkınma projelerine Türkiye

kırsal kalkınma politikaları içerisinde de yer verilmektedir. Bu bölümde Türkiye’de uygulama olanağı bulan ve halen devam eden projeler değerlendirilecektir.

I.5.4.2.1. Çorum-Çankırı Entegre Kırsal Kalkınma Projesi

Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi Türkiye’nin ilk kırsal kalkınma projesi olması açısından önemlidir ve 1972’de FAO ve Dünya Bankası işbirliğinde başlatılmıştır. Proje 1984 yılında tamamlanmıştır. Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesinin, uygulamadaki bazı aksaklıklara rağmen olumlu sonuçlar verdiği söylenebilir. Çorum ve Çankırı illerinde tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması ve kırsal altyapının geliştirilmesi amaçlanmıştır (Çelik, 2005: 68).

I.5.4.2.2. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi

Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi ilk olarak 1976 yılında gündeme gelmiş, sonrasında 4 yıllık bir hazırlık aşamasının ardından 1980’de DPT, Tarım Bakanlığı ve FAO - Dünya Bankası’nın ortak çalışmaları ile şekillendirilmiştir. Proje 1988 yılına kadar uzatılmıştır. Proje sonunda çiftçiler tarafından modern tarım ekipmanlarının ve makinelerinin kullanımında artış olmuştur. Proje başlangıcında zayıf olan çiftçi-teknik personel iletişimi proje sonunda artmıştır. Çiftçiler hayvan, bitki hastalıkları ve bitki zararlılarına karşı mücadelede bilinçlenmişlerdir (Çelik, 2005: 68).

I.5.4.2.3. Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi

Projenin temel amacı, bölgede yaşayan ailelerin gelir ve yaşam düzeylerini yükseltmenin yanı sıra bitkisel-hayvansal üretimde artış sağlama, köy yolları, içme suyu tesisleri, el sanatları ve kredi olanakları gibi konularda gelişme sağlayarak kırsal istihdam ve özellikle kadınların yaşam koşullarının iyileştirilmesidir.

I.5.4.2.4. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi

Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi hazırlıkları kapsamında Mart 1990'da yürütülen anket çalışmasının ardından, Mayıs 1990'da başlayan hazırlıklar Temmuz 1990'da tamamlanmıştır. Proje antlaşmasının Mart 1991'de imzalanması ardından da fiilen devreye sokulmuştur (Kaya, 1997: 36).

Yozgat ilinde 1991–2001 döneminde uygulanan proje, kırsal altyapıyı geliştirmeyi, hayvan ve bitkisel üretimde artış sağlamayı ve dolayısıyla bölgedeki çiftçilerin gelirlerini arttırmayı hedeflemiştir. Proje 40,5 milyon dolar bütçe ile yürütülmüş; proje sonunda kredi kullanım oranı % 78,6 olarak gerçekleşmiştir. Projenin içeriği kırsal altyapı, küçük ölçekli sulamanın geliştirilmesi, kuru şartlarda bitkisel üretim, hayvancılığın geliştirilmesi, ormancılık ve gelir getirici tedbirler olarak belirlemiştir (Can, 2007: 15).

I.5.4.2.5. Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi

Ordu ve Giresun illerinde kırsal kesimde yaşayan insanları destekleyerek gelirlerini artırmak ve yaşam seviyelerini yükseltmek ve bunu doğal kaynakları

sürdürülebilir şekilde kullanarak gerçekleştirmek amaçlanmıştır (ÇOB, 2005). Bunu temin için tarımsal ve gelir getirici tedbirler, ormancılık, kırsal altyapı, tarımsal kredi ve kurumsal yapının iyileştirilmesi tedbirleri yürütülecektir. Proje 1995 yılında uygulamaya konulmuş olup, 2006 yılında sona ermiştir. Proje ile tarımsal üretim, hayvancılık ve bitkisel üretimde verimi artırmak için ileri teknik ve yönetim uygulamalarını kapsayan yayım tedbirleri devreye sokulmuştur.

Ayrıca yem ve yem bitkileri kaynakları üretimi ve kullanımının yanı sıra çiftlik işletmelerinin (sığır ve koyun besiciliği, süt üretimi, arıcılık) geliştirilmesi ve orman alanlarının ağaçlandırılması ile ormancılığın desteklenmesi, erozyon kontrolü, ortak orman alanı ve otlak üretimi ve idaresi dâhil topluluk ormancılığı yönünde adımların atılması amaçlanmıştır. Son olarak söz konusu proje ile köy yollarının yapımı ve küçük ölçekli sulama sistemlerinin kurulması sağlanmıştır (Can, 2007: 16–17).

I.5.4.2.6. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Havza Geliştirme Projesi

Seyhan, Ceyhan, Göksu, Kızılırmak ve Yeşilirmak havzalarında yürütülen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Havza Geliştirme Projesi ile bitki, toprak ve su dengelerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Proje kapsamında mera ıslahı ve yönetimi, nadas alanlarının daraltılması uygulamaları yanında, sebze, meyve ve yem bitkileri üretimi gerçekleştirilmiştir. 15.711.000 doları dış kredi, 6.578.000 doları iç kaynak olmak üzere toplam 22.289.000 dolar maliyetle toplam 41.145 hektar alanda havza iyileştirme çalışmaları yürütülmüş; 1993'de uygulamaya başlanan proje 2001 yılında tamamlanmıştır (Çakar, 2007: 135).

I.5.4.2.7. Sulama Yönetimi ve Yatırımlarda Katılımcı Özelleştirme Projesi

Söz konusu proje ile yağmurlama ve damlama sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması kapsamında çalışmalar yürütülmüş, 2002’de tamamlanan çalışmalarda Dünya Bankası’ndan kredi sağlanmıştır. Projenin diğer önemli amaçları şu şekildedir (Suiçmez, t.y.):

- 1) *Tarımsal sulama ile ilgili kurumları güçlendirmek,*
- 2) *Kamu sektörünü, sulamaların işletme ve bakımı için sağladığı finansman ve sübvansiyon yönünden rahatlatmak,*
- 3) *Kamu sektörünü, sulama şebekesi yatırımlarındaki finansman ve yönetim rolü açısından rahatlatmaya yönelik süreci başlatmak,*
- 4) *Tarımda verimlilik artışına katkıda bulunmak üzere sulama sistemlerinin etkin ve devamlılık arz edecek şekilde kullanımını teşvik etmek,*
- 5) *Su kullanıcı organizasyonlarını güçlendirmek üzere DSİ ve KHGM'ye yardımcı olmak.*

I.5.4.2.8. Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi

Erzincan ve Sivas illerinde az gelişmiş bölgelerde, tarımsal verimliliğin ve gelir seviyesinin artırılması amacıyla küçük aile işletmelerinin desteklenmesi, sosyal ve tarımsal alt yapının iyileştirilmesi ve kırsal yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Projenin 17 Ocak 2005–31 Mart 2012 yılları arasında yedi yıllık süre içerisinde uygulanması planlanmış ve projenin kapanış tarihi 30 Eylül 2012 olarak belirlenmiştir.

Projenin toplam bütçesi 30,04 milyon Dolar olarak belirlenmiştir. Proje Sivas ve Erzincan illerinde uygulama aşamasında belirli kriterlere göre seçilecek olan en fakir 200 köyde uygulanacak ve yaklaşık ikibin kişi proje sürecinde yer alacaktır (Can, 2007: 17).

I.5.4.2.9. Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi

2012'de tamamlanacak proje ile mer'a yönetiminin geliştirilmesi, mer'a ve orman alanlarının rehabilitasyonu hedeflenmektedir. Bu alanların bitki örtüsü bakımından zenginleştirilmesi, yem bitkisi üretiminin artırılması, nadasa bırakılan tarım alanlarının azaltılması ile çevre dostu tarım tekniklerinin benimsetilmesi çalışmaları öngörülmektedir. Hayvan yemi ve odunluk ağaç üretimini artırıcı, toprak koruyucu önlemleri özendirici ve ayrıca nem koruyucu tarım teknikleri de dâhil ekili alanlar, meralar ve ormanlık arazide gerçekleştirilecek bir dizi doğal kaynakları geliştirici uygulamalar yapılması düşünülmüştür. Ayrıca küçük ölçekli sulamanın, kuruda arazi teraslamasının, bahçecilik, arıcılık işlerinin kapsamını genişletme, yerel hayvancılığı geliştirme tedbirleri de dâhil yerel halka aile gelirini artırıcı tedbirleri gerçekleştirmelerinde yardım edilecektir. Bunun yanında, Karadeniz'e dökülen sulardaki kirliliğin ölçülmesi ve önlenmesi için gerekli tedbirler alınacaktır (Can, 2007: 17).

I.5.4.2.10. Köylerin Altyapılarını Destekleme Projesi (KÖYDES)

Bugüne kadar çeşitli nedenlerle köylerin içme suyu ve yol sorunları çözüme kavuşturulamamıştır. Köylerin sorunlarını, vali ve kaymakamların önderliğinde; köylere hizmet götürme birlikleri aracılığı ile yerel imkân ve kabiliyetleri en verimli bir şekilde

kullanarak en kısa sürede çözümlenmek amacıyla Nisan 2005 tarihinden itibaren temel aktörleri İçişleri Bakanlığı mensupları olan KÖYDES Projesi çalışmalarına başlanılmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2005: 39–40). Projenin temel ilkeleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Hizmetlerin halka en yakın birimler tarafından (il ve ilçe köylere hizmet götürme birlikleri) sunulması,
- Kararların ilçe düzeyinde kaymakamlar, il genel meclis üyeleri ve muhtarların da dâhil olduğu bir heyet tarafından verilmesi,
- Programın ve ödeneklerin ilçeler itibariyle tespitinin il tahsisat komisyonu tarafından yapılması, bu suretle halkın ihtiyaçlarına uygun hizmet sunulması,
- Ödenek dağıtımının bölgesel gelişmişlik ve ihtiyaç durumuna göre belirlenmesi,
- Kaynakların etkili, verimli ve yerinde kullanımının sağlanması,
- İşlerin hızlı ve zamanında yapılması açısından kamu ihale mevzuatına tabi olmayan köylere hizmet götürme birlikleri aracılığı ile yaptırılması,
- Birliklerin karar alma ve işlem süreçlerinin basit ve kolay olması,
- Birliklerin karar alma ve ihale sürecinin şeffaf ve kamuoyuna açık olması,
- Denetimin “İzleme Kurulu” ve valiler tarafından yapılması

I.5.5. Kırsal Kalkınma Modelleri

Türkiye’de özellikle planlı döneme geçişten itibaren çeşitli kırsal kalkınma modelleri gündeme gelmiş; bir kısmı uygulama alanı bulabilirken bir kısmı ise planlama aşamasından öteye gidememiştir. Bu bölümde genel hatları ile bu modeller tartışılacaktır.

1.5.5.1. Merkez Köy Modeli

“Yerleşim dokusuna ve tarihsel / doğal mirasa esas itibarıyla sadık kalarak kamu hizmetlerinin yeniden dağılımını planlayan yaklaşım” (Doğanay, 2002: 93) olarak tanımlanan bu model, Türkiye’de Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı sonrasında politika haline gelmiştir.

DPT’nin 8.2.1972 gün ve 2.12.2.72.885 sayılı genelgesi ile valiliklerden merkez köy adaylarını saptamaları, adlarını, nüfuslarını, bağlı oldukları ilçe ve merkeze bağlanacak yerleşim sayı ve nüfuslarını bildirmeleri istenmiş; aynı genelge uyarınca merkez köy politikasının amaçları şu şekilde açıklanmıştır (Geray, 1974: 254):

- *Tarımla geçinen nüfusun ekonomik, toplumsal, kültürel gereksinimlerini tüme yaygın olarak karşılamak,*
- *Köye giden hizmetlerin, yer, personel ve zaman yönünden eşgüdime sokulmasını, programlanmasını sağlamak, böylece köy yatırım ödeneklerini ussal biçimde kullanmak*
- *Ekonomik değişmeyi sağlayacak, teknolojik yeniliklerin köye ulaştırılmasını, teknik bilgilerin, becerilerin öğretilmesini sağlamak,*
- *Toplumsal değişmeyi hızlandıracak ortamı hazırlamak, bu merkezlerde oluşacak tüketici topluluğun beslenme gereksinimlerini karşılamak amacıyla çevrenin bitki kalıbını düzenlemek, tarımsal verimi arttırmak,*
- *Tarımla geçinen nüfusun çalışma olanaklarını arttırmak,*
- *Tarım alanlarının ekonomiye ve köylü nüfusun toplum yaşamına katkısını arttırmak.*

Bakanlar Kurulunun 6 Aralık 1983 tarih ve 83/7493 Sayılı Kararı uyarınca “kırsal alana yönelik hizmetlerin, icracı kuruluşlarca belli öncelikli yerleşim merkezleri aracılığıyla, çevre yerleşimlere zamanında ve eksiksiz olarak ulaştırılmasında ve götürülmesinde birliğin sağlanması amacıyla merkez köylerin kurulduğu” açıklanmış ve karar ekinde iller itibariyle merkez köyleri belirleyen liste verilmiştir (Doğanay, 2002: 94).

Merkez köy yaklaşımı, hem hizmetlerin maliyetinde avantaj hem de kamu hizmetlerinin yurt genelinde belirli bir düzeyde gerçekleştirilmesine olanak sağlaması açısından önemli kabul edilmektedir. Model hizmetleri vatandaşlara daha yakından sunma; nüfus, yerleşim yeri ve coğrafi bölgeler arasında dengenin sağlanması açısından önemli kabul edilmektedir (DPT, 2000b).

Geray (1974: 257)’a göre merkez köy uygulamasını hizmet ve tesisler ile sınırlı tutmak yerine ekonomik girişimlerin dağılımı, endüstrileşme, tarımsal endüstrilerin geliştirilmesi politikasıyla, işin ekonomik boyutuyla bir arada ele almak gerekmektedir. Bu kapsamda merkez köye bağlı yerleşim alanlarının yönetsel statüsüne ilişkin ilkeler saptanmalıdır. Bunlarla beraber merkez köylerin toplum kalkınması ve halk eğitimi merkezi görevlerini de yüklenmesi; çalışmaların amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

I.5.5.2. Köykent Modeli

Köykent modeli, geçmiş yıllardaki denemeleri ve uygulamadaki kesintisizinden ardından, 2 Eylül 2000 tarihinde ilk olarak Ordu/Mesudiye ilçesine bağlı Çavdar köyünde resmen “Çavdar ve Yöresi Köy-Kent Projesi” olarak uygulanmaya konulmaya çalışılmıştır. Üç aşamada uygulanması öngörülen bu projede, birinci aşamada, alt yapı hizmetlerinin (içme suyu, kanalizasyon, sulama, köy sosyal tesisleri, ulaşım, haberleşme, vb.)

gerçekleştirilmesi planlanmıştır. İkinci aşamada eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin ve üçüncü aşamada ise ekonomik ve kırsal kalkınmaya yönelik hizmetlerin (bütün köylerin ortak olduğu tarımsal kalkınma kooperatifi kurulması, hayvancılığın geliştirilmesi, seracılık, meyvecilik, su ürünleri yetiştiriciliği, mera ıslahı, orman ürünleri işleme ve değerlendirme tesisi yapımı, küçük sanayi sitesi kurulması, eko-turizm yapılması vs.) gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

“Proje Yönetimi Organları ve Görevlerine İlişkin Yönerge” ile de “Köykent Başkanlığı”, “Köykent Yürütme Kurulu” ve “Köykent Kurultayı” adı altında organlar oluşturularak projenin gerçekleştirilmesine başlanmıştır. Daha sonraki süreçlerde proje, konjonktürel gelişmeler nedeniyle tamamlanamamışsa da; ülkemiz kırsal kalkınmasında önemli bir deneyim olarak yerini almıştır.

Köykent ile yalnızca toplumsal, kamusal alt yapı gereksinimlerini karşılamak değil, bölge koşullarına uygun olarak ilgili endüstri kuruluşları ile ekonomik gelişmeyi sağlamak, iş olanakları yaratmak, kırsal ile kent arasındaki farklılığı azaltmak, bölgeler arasındaki dengesizliği gidermek amaçlanmıştır ve bu amaçlar üç bölümde toplanmıştır. Buna göre (Geray, 1975: 58):

- Kırsal alanda yaşayanların tüm gereksinimlerinin en düşük maliyetle karşılamak
- Tarımdaki işsiz nüfusa iş olanakları yaratmak
- Büyük kentlere nüfus akımının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak

Tüm bunların yanı sıra köykent modeli kırsal alanlar için örgütlenme modeli olduğu kadar, bölgesel ve yöresel gelişme projeleri içinde yer almasıyla kırsal alanda bir dönüşüm amacını da taşımaktadır. Kırsal alanda yaşayanların üretimlerinin, gelişmelerinin

ve verimliliklerinin arttırılması, yerel değerlerin ön plana çıkarılması ve çağa uygun sosyo-ekonomik yapı oluşumunda etkin bir proje olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan model kalkınma süreci olarak görülebilecektir (Çolakoğlu, 2007: 189).

I.5.5.3. Tarım-kent Modeli

Tarım kentleri, köy kent benzeri uygulamalar olup, 1970–1980 yılları arasında bu yönde çalışmalar olmuştur. 8–10 birimin bir araya getirilerek köylerin merkezindeki köyün tarım kenti yapılması öngörölmüştür. Köylerin, merkezdeki bu köye düzenli yol bağlantısı ile bağlanması planlanmıştır. Tarım kentlerinde tarım araçlarıyla ilgili atölyelerin açılması ve tarıma dayalı orta büyüklükte sanayi kuruluşların kurulması ve geliştirilmesi öngörölmüş ancak proje uygulama alanı bulamamıştır (TKB, 2004: 32).

I.5.5.4. Köye Dönüş Modeli

Türkiye’de 1990’lardan itibaren gündeme getirilen köye dönüş modeli ile kırsal nüfus dengesinin korunması ve dengeli kalkınma hedefi gözetilmektedir. Özellikle 1980’lerden sonra Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde güvenlik nedeniyle artan göçler, hem şehirlerde hem de göç edenlerin yaşam koşullarında ciddi problemler yaratmıştır. Bu problemlerin çözümlerinde etkili olabilecek bazı yöntemler aranması, zamanla zorunlu bir hale gelmiştir. Özellikle şehrin koşullarına uyum sağlayamayan bireylerin köyelerine dönmek istemeleri, bu konuda bazı çözümlerin geliştirilmesine de yardımcı olmuştur. Bu anlamda, İçişleri Bakanlığı köyelerine gönüllü

olarak dönmek isteyenleri kendi köyleri civarına ya da uygun başka yerlere yerleştirilmeleri için Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi adlı bir proje geliştirmiştir.

Önceleri 12 ili (Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, şırnak, Tunceli ve Van) kapsayan proje, daha sonra Adıyaman ve Ağrı'yı da kapsamına alarak genişletilmiştir. Bu 14 ili kapsayan bölgede, geri dönmek isteyenlerin kendi köyleri civarında veya arazisi müsait başka yerlerde iskân edilmeleri projenin temel amacıdır (TESEV, 2009: 7). Bunun yanı sıra gerekli sosyal ve ekonomik altyapının tesisi, bu yerleşmelerde sürdürülebilir yaşam koşullarının sağlanması, kesintiye uğramış olan kırsal yaşamın yeniden kurulması ve canlı tutulması diğer amaçlar arasında yer almaktadır. Kırsal alanda daha dengeli bir yerleşme düzeninin oluşturulması, kamu yatırımlarının ve hizmetlerinin daha rasyonel dağılımının gerçekteştirilmesi ve merkezî nitelikteki köylerin gelişmesine destek olunması amacıyla Köye Dönüş Rehabilitasyon Projesi (KDRP) çalışmaları başlatılmıştır. 1994–1999 yılları arasında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütölen proje, daha kapsamlı ve pratik uygulanabilmesi amacıyla 2000'den itibaren İçişleri Bakanlığı ve ilgili valiliklerin İl Özel İdareleri tarafından yürütölmektedir (TESEV, 2009: 7).

İçişleri Bakanlığı proje kapsamında 2000 ve 2005 yıllarında 2 genelge yayımlamıştır. 15 Mayıs 2000 tarih ve 1018 sayılı genelge ile geri dönölecek yerlerin belirlenmesinde Başbakanlığın genelgesinde belirtilen hususlara dikkat edilmesi; kapsam dâhilindeki illerde KDRP çalışmalarını yürötmek üzere teknik büroların oluşturulmasının öneminin altı çizilmiştir. Ayrıca çalışma yapılacak yerler ile dönmek isteyen vatandaşlara ilişkin isim, hane, nüfus vb. verilerin tutulması ve çalışmaların yapılmasında bu verilerin esas alınması hususlarının altı çizilmiştir (TESEV, 2010: 43).

1 Temmuz 2005 tarih ve 68 sayılı genelge ile projenin uygulandığı illerde yapılacak yardımların belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilecek toplantılara ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarının katılımının sağlanması, STK'ların proje uygulamalarına aktif desteklerin ve katılımlarının özendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca, ekonomik ve sosyal kalkınma ile ilgili olarak KDRP kapsamında eğitim, sağlık, tarım ve istihdam konularına yönelik STK projelerinin, yetkili makamların da uygun görmesi halinde devletçe destekleneceği konularının altı çizilmiştir (TESEV, 2010: 44).

Proje kapsamında bugüne kadar valilikler tarafından genel bütçe ödenekleri ve yerel katkılar kullanılarak (TESEV, 2010: 44).

- Yol, su, elektrik, kanalizasyon vb. altyapı yatırımları;
- Tahrip olan okul, sağlık ocağı ve diğer tesislerin onararak kullanılabilir hale getirilmesi;
- Geri dönen vatandaşlarımıza kendi konutlarını yapabilmeleri için inşaat malzemeleri verilmesi;
- Tarım, hayvancılık ve el sanatları projeleri ile burada yaşayan vatandaşlarımızın meslek öğrenerek hayatlarını idame ettirmelerinin sağlanmasına yönelik hizmetler sunulmuştur.

I.5.5.5. Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Modeli (Entegre Planlama Yaklaşımı)

Köyışleri Bakanlığı tarafından tanıtılan ve 1965–1975 yılları arasında İzmir, Manisa, Urfa ve Malatya'da uygulanan model, köyün yeterli bir birim durumuna getirilerek köy – kent arasındaki farklılığı azaltmayı hedeflemiştir. Kırsal alanı bir bütün

olarak alan bu model, kalkınmayı etkileyen tüm etmenleri bir arada ele almayı ve tarımsal gelişmeyi sağlamayı hedeflemektedir (TKB, 2004: 34).

Ulusal düzeyde bir kırsal kalkınma planı ile işletmeler düzeyindeki planlar ve bunlar arasında bağ kurma işlevini yüklenmesi gereken bölge planları, çok yönlü kırsal alan planlamasının temel plan kademelerini oluşturmaktadır. Planların konusu ekonomik, toplumsal ve fizikseldir. Yöntem, aynı tip köy planları ve köy kümeleri planlarıdır. Hazırlanan 150 plan, halkın katılımının azlığı, finansman yetersizliği, ülke şartlarına yeterince uymaması, yerel ihtiyaca cevap vermemesi ve yanlış öncelikler nedeniyle uygulanamamıştır (TKB, 2004: 34).

İKİNCİ BÖLÜM

II. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUM VE GELİŞİM SÜRECİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KIRSAL KALKINMA

1950'li yıllarda altı ülke tarafından oluşturulmak istenen Avrupa bütünleşmesi aynı kıtada yaşamakla birlikte her biri kendi tarihsel gelişimi içerisinde farklı süreçler geçiren, kendine özgü geleneklere sahip toplumları bir araya getirmeyi amaçlamış ve günümüzde bunu büyük ölçüde başarmıştır. Bu nedenle Avrupa Birliği'nde kırsal kalkınma politikalarının gelişimini incelemeye önce kısaca Avrupa Birliği'nin ortaya çıkış süreci incelenecektir.

II.1. Avrupa Birliğinin Oluşum ve Gelişim Süreci

Bu kısımda genel hatları ile Avrupa Birliği'nin oluşum ve gelişim süreci kronolojik sıra ile değerlendirilecektir.

II.1.1. Avrupa Bütünleşmesinin Fikri Temelleri

Tarihsel süreç içerisinde Avrupa bütünleşmesi ele alındığında bu fikrin köklü bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Avrupa'da bir birlik oluşturma amacını taşıyan ilk girişimler çok eskilere dayanmaktadır. Bununla beraber Avrupa ülkeleri ile kapsamlı bir bütünleşmenin öngörülmesi kalıcı olmasa bile 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılan 1856 tarihli Paris Antlaşması'na dayanmaktadır. Bu açıdan kökeni 19. yüzyıla kadar dayanan

Avrupa’da bir birlik kurma düşüncesi ilk adım olarak ekonomik bütünleşme hedefine yönelik olmuştur (Bozkurt ve Demirel, 2004: 119–120).

Avrupa Birliği hayalinin gerçekleştirilmesi için atılan ilk ciddi adımlar ise II. Dünya Savaşı’ndan sonra savaşın yaralarını saran Avrupa’da öncelikli olarak ekonomik, kısmen de siyasi işbirliğinin güçlenmesi gerektiği görüşünün ifade edilmesi ile tartışılmaya başlanmıştır. Bu süreçte II. Dünya Savaşı ile beraber Avrupacılık tartışması önem kazanmış ve geniş bir kamuoyunu arkasına almıştır (Yazgıç, 2005: 10).

Avrupa Birliği’nin oluşum sürecinde Avrupa’da çeşitli önderlerin rolü yadsınmamaktadır. Bu açıdan Schuman, Churchill, Monnet, Adenauer ve De Gasperi gibi isimler Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’nun (AKÇT) kurulmasından itibaren Avrupa’nın tüm yönlerden bütünleşmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak, Louis Jonz, Churchill’in 1946’da Zürih’de yaptığı konuşmada “bir tür Avrupa Birleşik Devletleri” oluşturulması gereğinden söz etmiş olmasının Kıta Avrupa’sında yanlış anlaşıldığını; İngiltere’nin Avrupa entegrasyonuna katılacağını sanıldığını belirtmektedir. Daha sonra Jonz, Churchill’in 1929’da söylediği “biz Avrupa ile beraberiz ama Avrupa’nın içinde değiliz; bizim onunla bağımız var ama oraya ait değiliz” şeklindeki sözlerini hatırlatarak bunun hala geçerli olduğunu savunmuştur (Canbolat, 2002: 87). Sonuç olarak Avrupa bütünleşmesi 18. yüzyıl başta olmak üzere tarihin çeşitli dönemlerinde düşünsel anlamda gündeme gelen bir konu olmuştur.

II.1.2. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı’nın bitişi ile birlikte uluslararası sistem içinde değişen güç dengeleri en çok Avrupa devletlerini etkilemiştir. Savaş sonrasında güçlü Avrupa yıkılmış

ve dışarıdan sağlanacak desteklere ihtiyaç duyan ve bu desteği sağlayan devletlerin ekseninde toplanan Avrupa devri başlamıştır. Bu açıdan Avrupa’da birlik konusunda yeni ve güçlü bir dürtü 1947 yılında ABD’den gelmiştir. Bu kapsamda Marshall ve Truman Doktrinleri bu yönde atılan en önemli adımlar olmuştur. Marshall’ın önerisine göre bozulan Avrupa ekonomisini yeniden rayına oturtabilmek için ABD büyük bir ekonomik yardım programını devreye sokmalıydı. Ancak bunun için Avrupa devletlerinin kendi aralarında belirli bir program üzerinde anlaşmaları gerekmektedir. Bu amaçla ABD yardım programını düzenlemek üzere 1948 Nisan ayında “Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü-AEİÖ” kurulmuştur. ABD ile sıkı bir işbirliği içine giren 16 Batı Avrupa ülkesinin kurduğu AEİÖ, soğuk savaş ortamında Batı bloğunun bir örgütü niteliğine büründüyse de, uluslar üstü yetkilerinin olmaması sonucu üyelerinden altısı tarafından Schuman Planı uyarınca kömür ve çelik sektöründe birleşmeye yönelmiştir (Sander, 1998: 309).

Ruhr Bölgesi’ndeki zengin kömür ve demir madenlerinin Fransa ve Almanya’nın birlikte işleteceği bir yapıya dönüştürülmesi için iki devlet arasında kurulacak kömür-çelik ortaklığı, gerçekte iki devlet arasında uzun yıllardır süren ezeli rekabetin ortadan kaldırılmasının bir yolu olarak görülmüştür. Bunun yanı sıra, diğer Avrupa devletleri açısından da savaş sanayinin ana maddesi olan demir ve çeliğin üretiminin kontrol altında tutulabilmesi, ekonomik gelişmenin ve düzelmenin sağlanabilmesi açısından cazip ve zorunlu bir fikir olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan tarihin çeşitli dönemlerinde taraftar bulan “Birleşik Avrupa” ideali için SSCB ve ABD karşısında tek başlarına hareket edemeyeceğini anlayan Batı Almanya, Fransa, Benelüks ülkeleri ve İtalya arasında Mayıs 1951’de oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nun kurulması, bu yönde atılan ilk ciddi adım olmuştur. “Montanunion” olarak da anılan bu antlaşma ile üye ülkeler arasında bir ortak kömür ve çelik pazarı

oluşturulması, ekonominin geliştirilmesi ve istihdam ile hayat seviyesinin yükseltilmesinin sağlanması hedeflenmiştir (Yazgıç, 2005: 15). Kuruluş aşamasında Topluluğa katılmayan İngiltere, barışın güvence altına alınması için savaşın galip ve mağluplarının eşitlik içerisinde işbirliğinde bulunabilecekleri bir kurumsal yapı içinde bir araya getirmesi açısından AKÇT'nin kurulmasına destek vermiştir (Sander, 1998: 350).

II.1.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) Oluşumu

1948 yılında savunma konusunda Batı Avrupa ülkeleri Avrupa Savunma Topluluğu girişimini başlatmıştır. Fransa, Federal Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg önderliğinde bir Avrupa savunma gücü yaratılmasına dair çaba, Fransa Ulusal Meclisi'nin engeline takılmasıyla hayata geçirilememiştir. Bu nedenle ekonomik bütünleşme gerçekleşmeden siyasi bütünleşmeye ulaşılamayacağına dayalı görüşler önem kazanmaya başlamıştır.

Bu kapsamda 25 Mart 1957'de Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan antlaşma ile Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur ve kurucu Roma Antlaşması 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. AET'nin amacı Avrupa'da siyasal bütünlüğe ulaşma hedefine varmak için ilk olarak ekonomik dengenin kurulması olarak açıklanmıştır. Bunun için de üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımına dayanan bir ortak pazar ve gümrük birliğinin kurulması hedeflenmiştir (Bozkurt ve Demirel, 2004: 123–124).

II.1.4. Avrupa Topluluğu'nun Oluşumu

AET'nde ilk önemli yapısal değişiklik Avrupa'da kurulan üç örgütün, AET, AKÇT ve EURATOM için tek bir Konsey ve tek bir Komisyon kurulması kararı ile yapılmıştır. Taraf altı ülke 8 Nisan 1965'te Brüksel'de Füzyon adı verilen antlaşma ile üç örgütün birleştirilmesini onaylamıştır ve antlaşma 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe girmiştir (Çakmak, 2003: 21). Böylece üç örgüt tek bir isim altında birleşmiş ve Avrupa Topluluğu'nu meydana getirmiştir.

II.1.5. Maastricht Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin (AB) Kuruluşu

90'lı yıllara gelmeden Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne geçişi hızlandıran önemli ekonomik ve siyasi gelişmeler ve işbirlikleri yaşanmıştır. Ekonomik gelişmelerin başında 1970 ve 1975 yıllarında ortak bütçe oluşturma kararına varılması ve Sayıştay'ın kurulması gelmektedir. 1986 Avrupa Tek Senedi ile getirilen yeni düzenlemeler, kurumsal alanda oybirliğinden nitelikli oyçokluğu esasına geçiş, politik açıdan Avrupa Tek Pazarı'nın kurulması, siyasi işbirliği ve sosyal politikalarda ekonomik ve sosyal uyum, çevre, teknolojik araştırma-geliştirme alanlarında yetkilerin Topluluk yetkisine eklenmesi ile ortak sosyal politika belirlenmesinde gelişme yaşanmasını sağlamıştır.

Yapılan düzenlemelerden ilki AB'nin temelini oluşturan Tek Pazar, 30 Ekim 1986 tarihinde imzalanan Tek Avrupa Senedi ile yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği'nin ortaya çıkması hiç kuşkusuz belirli bir derinleşme sürecinin hayata geçirilmesi ile mümkün olabilmiştir. Diğer taraftan, AB kuruluşundan itibaren dünya çapında bir ekonomik gelişme

göstererek gelişmiştir. Soğuk savaş sonrasında ABD'nin askeri ve siyasal açıdan tek güç olarak yükselmesi karşısında, ekonomik olarak ABD'ye en büyük rakip olarak yükselen topluluğun siyasal bütünleşme ve özellikle dış politikasında da ABD'ye karşı bir rakip olabilmesi için işbirliğine gidilmesi gerektiği düşüncesi de özellikle soğuk savaş ertesinde filizlenmiştir. ABD'nin en önemli askeri güç olarak tek kutuplu sistemde istediğini yapmasının önlenmesi de, ABD ile rekabet etmek isteyen bir AB için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği'ne dönüşerek daha yakın siyasal bütünleşme çabası içerisine girmiştir. 11 Aralık 1991'de Maastricht'te kabul edilen anlaşma, 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiş, bu tarihten itibaren de Topluluğun ismi Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir. Maastricht Antlaşmasına göre Birliği oluşturan üç temel sütun vardır. Sütunlardan ilki, Avrupa Toplulukları, ikincisi ODGP ve üçüncüsü adalet ve içişleri alanlarıdır.

AKÇT, AET ve EURATOM her üçü de yasal açıdan ayrı, politik açıdan ise tek kuruluşlardır. Bu toplulukların dünyadaki diğer topluluklardan en önemli farklılığı ise devletlere ait bazı egemenlik haklarının kullanılmasının uluslar üstü bir organa bırakılmalarıdır. Bu niteliği ile de Avrupa Birliği'ne benzeyen hiçbir örgüt bulunmamaktadır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 124).

II.1.6. Avrupa Birliği Genişleme Süreci

Avrupa bütünleşmesi fikri, ortaya ilk atıldığı tarihten itibaren ekonomik ve siyasal alanda bütünleşmiş ve tek bir Avrupa halkının oluşturulması amacını içermektedir. AB'yi kuran antlaşmalarda yer alan ilkeler ve önlemler her ne kadar görünürde yalnızca üye ülkeler arasında Ortak Pazar'ın kurulmasına bağlı olarak ve ekonomik temelli olarak

ortaya çıkmışsa da ekonomik bütünleşme kaçınılmaz olarak siyasal birlik amacına işaret eder bir duruma gelmiştir.

Federal Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulan Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, Euratom) 1 Ocak 1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katılımıyla "Dokuzlar", 1 Ocak 1981'de Yunanistan'ın katılımıyla "Onlar", 1 Ocak 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla "Onkiler" adını almıştır.

Topluluk, 1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımıyla "Onbeşler" olarak varlığını sürdürmeye başlamıştır. Topluluğun Avrupa Birliği'ne dönüşmesi ertesinde 1993 Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca da eski Varşova Paktı ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlamıştır. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Raporda Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin ve GKRK'nin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ye tam üye olmaları öngörülmüştür. Buna göre 2004 yılında Polonya, Malta, Güney Kıbrıs, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya tam üye olarak kabul edilmiş; Bulgaristan ve Romanya ise 1 Ocak 2007 itibariyle Birliğe katılmıştır.

II.2. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma

Bu bölümde AB'nde kırsal kalkınma politikaları değerlendirilecektir. Bu kapsamda öncelikle AB'nde kırsal kalkınma politikalarının gelişimi, ardından bu politikalara sağlanan mali destekler değerlendirilecektir.

II.2.1. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişimi

AB'nin kırsal kalkınma politikası, tarım sektörünün yapısal problemlerine değinen bir politikadan toplumdaki çiftçiliğın çoklu rollerine ve özellikle daha geniş bir kırsal bağlamda karşılaşılan mücadeleler ve zorluklara hitap eden bir politikaya kadar Ortak Tarım Politikalarının (OTP) gelişiminin bir parçası olarak gelişmiştir. 27 üyeli AB'de nüfusun yarıdan fazlası kırsal alanlarda yaşamaktadır ve son genişleme dalgası ile özellikle ortak tarım politikası içerisinde kırsal kalkınmanın önemi artma eğilimindedir. Bu nedenle bu kesimde tarihsel seyrinden başlayarak Birliğin kırsal kalkınma politikası değerlendirilecektir.

II.2.1.2. Maastricht Antlaşması Öncesi Gelişmeler

1958 sonrasında AT'nin kırsal kesimlerinde yaşanan sorunları, bugünün çevre ülkelerinde yaşanan sorunlar ile önemli benzerlikler taşımaktaydı. Bu süreçte kırsal kalkınma, ortak tarım politikası içerisinde bir tamamlayıcı bileşen olarak düşünölmüştür.

Ortak tarım politikası oluşturulması ile beraber Avrupa Komisyonu, bu politika içerisinde sosyo-ekonomik boyutların da dâhil edilmesini hedeflemiş; bu konuda ilk girişim 1960'ların sonunda Hollandalı Tarım Komisyonu üyesi Sicco Mansholt'dan gelmiştir. Mansholt sektörün gelişimi için tarım politikası içerisinde aktif yapısal politikaların uygulanması önerisi getirmiş, ancak 1972'ye kadar bu konuda bir sonuç alınamamıştır. Bu tarihten sonra öncelikli olarak yeni teknoloji ve ekipman için fonların oluşturulması önemli bir uygulama olmuş, buna rağmen bu fonların genel tarım bütçesi içerisindeki oranı çok etkisiz kalmıştır (Cini, 2007: 353).

Maastricht öncesi dönemde kırsal kalkınma politikalarının odak noktası çiftlik ve alt sektörlerinde fiziki sermayenin (yatırım) desteklenmesi olmuştur. İşleme ve pazarlamaya verilen destek üretimde pazarlama ve tarımsal yapıların ve birincil sektörün rekabetçiliğinin daha da iyileştirilmesine kadar tüm gıda zincirinin bütünleşmesine yardımcı olma amacına yöneliktir. Dikkat ve ilgi kademeli olarak erken emeklilik ve mesleki eğitim temelinde beşeri sermayeye çevrilmiştir. 1970’lerde özel önlemler açısından uygun ve az tercih edilen bölgelerin seçilmesi vasıtasıyla ilk bölgesel unsur eklenmiş oldu. Bunun amacı, bazı kırsal bölgelerin ayakta kalmasını ve doğal çevre ve arazinin korunmasını tehdit eden tarımsal ve kırsal göç hareketinin yavaşlatılmasıydı (European Communities, 2004: 4).

1980’li yıllarda AT Komisyonu tarım ve kırsal çevrenin korunması konusunda yeni bir tartışma başlatmıştır. 1988’de Komisyon tarafından kabul edilen Kırsal Toplumun Geleceği (Future of Rural Society) Belgesi’nde kırsal alanların sadece bir coğrafya alanı olarak görülmemesi gerektiği, ekonomik ve sosyal açıdan çok farklı aktivitelerin mevcut olduğu vurgulanarak kırsal kalkınma amaçları belirlenmiştir. Buna göre (European Commission, 1988):

- *Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanması*
- *Tarım yeniden yapılandırılırken kırsal ekonominin bir bütün olarak ele alınması gerekliliği*
- *Çevre ve doğal kaynakların korunması*

Şubat 1988’de Konsey amaç 5(b) kapsamında AT içerisinde belirli kırsal alanların korunması amacıyla yeni bir yapısal fon kategorisi uygulanmasını karara bağlamıştır (Dinan, 2005: 234). Bu süreçte 1962’de tarım politikalarına yardımcı olmak

amacıyla kurulan Tarımsal Yapılar Daimi Komitesi, Tarımsal Yapılar ve Kırsal Kalkınma Komitesi haline dönüştürülmüştür (Dinan, 2005: 234). Ayrıca 1987 yılında kabul edilen Tek Avrupa Senedi de 1992 reformlarının temelini oluşturmuştur.

1980'li yılların sonunda, bölgesel politikada bir kırsal kalkınma boyutu ihtiyacı doğmuş ve yapısal fonlarda ilk reform kırsal kalkınmayı bölgesel eşitsizliklerin azaltılması amacıyla tasarlanan programlara dâhil etmiştir. 1980'lerin sonuna kadar, tarımın olumlu ve olumsuz rolleri konusunda kamunun farkındalık ve bilinci artmış ve çiftçiler de çevrenin ve kırsal bölge peyzajlarının korunması konusunda önemli bir görev üstlenmek zorunda olduklarını anlamışlardır. Çiftçilerin, gıda üreticisi olma nitelikleri yanında, doğal kaynakların yöneticileri ve çevre hizmetlerinin tedarikçileri olabileceği hususları geniş kabul görmüştür. Çiftçilere normalde bu görevler nedeniyle piyasa tarafından bir bedel ödenmediği için toplumun çevresel hizmetleri değerlediği durumlarda bir kamu müdahalesi olgusu onaylandı. Ortak Tarım Politikası'nda yapılan 1992 reformu buna uygun olarak tarımsal-çevre hizmetleri ve ağaçlandırma için çiftçilere ödeme yapılması olanağını sağlamıştır (Bercowitz ve Greve, 2001: 4-6).

Avrupa Birliği 1990'lı yılların ortasına kadar kırsal kalkınmanın farklı hedefleri olan tarımsal yeniden yapılandırma, bölgesel kalkınma ve çevresel entegrasyonu yansıtan bir dizi araca sahipti. Bu araçlar, uzun bir dönem boyunca geliştirilmişti ve daha uygun ve tutarlı bir çerçevede altında toplanma ihtiyacıyla karşı karşıyaydı. Bu hedefe Avrupa tarımının rekabetçiliğinin artırılması, çevresel konuların entegrasyonunun sağlanması ve genişleme sürecine hazırlanması hedeflerini bünyesinde barındıran Ortak Tarım Politikası ve Yapısal Fonların bir dizi reformunu içeren Gündem 2000 sayesinde erişildi. Gündem 2000, ayrıca Avrupa'da tarımın rolüne yönelik anlayışımızdaki değişimleri de yansıtmaktaydı. Tarımın, gıda ürünleri üretilmesine ilaveten çevresel ve

sosyal nitelikli kamusal ürünleri üretmesini içeren çok fonksiyonlu rolünün de altını çizmektedir.

Gündem 2000'in tarımla ilgili kısmına yönelik yapılan tartışmalarda, kırsal kalkınma konusunun Avrupa'nın gelecek tarım politikasında temel bir görev olduğu tekrar tekrar vurgulanmıştır. Kırsal kalkınma politikası, tarım sektöründe hem mal hem de mal dışı çıktıların daha verimli şekilde üretilmesine yardımcı olacaktır. Amaç piyasa politikasındaki reforma eşlik edecek kırsal kalkınma politikası için daha uygun, tutarlı ve sağlam bir çerçeve yaratmaktır. Bu şekilde rekabetçi ve çok işlevli bir tarımsal sektörün geliştirilmesi güvence altına alınacaktır.

II.2.1.3. Maastricht Antlaşması Sonrası Gelişmeler

AB Kırsal kalkınma politikasının ortak tarım politikasının ikinci ayağı olmasına yönelik çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Birlik, tarım politikasının finansmanının çok yüksek miktarlara ulaşması ve aşırı üretim nedeniyle zaten sıkıntıda olması nedeniyle son katılımların birlik tarımına ve harcamalarına etkileri önceden dikkate alınarak Gündem 2000 çerçevesinde tarım politikası harcamalarını 2006'ya kadar sabitlemiştir (Turhan, 2007: 20). Yine Gündem 2000 çerçevesinde, birlik genişlemenin olumsuz etkilerini azaltmak için Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerinin kırsal kalkınmaya ilişkin sorunlarını çözmek ve ortak tarım politikası çalışmalarını desteklemek amacıyla Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programları (SAPARD) oluşturmuştur.

Kırsal kalkınmanın finansmanını sağlayabilmek ve düzenlemelerin hayata geçirilmesini sağlayabilmek için Çapraz Uyum (Cross Compliance) ve Modülasyon uygulamalarına başlanmıştır.

AB içerisinde, çiftçilik ve çiftlik hane halkı tarafından üretilen birçok piyasa dışı ürün ve hizmet, hem kendi nitelikleri (tür zengini otlaklar ve çayırlar) hem de kırsal kalkınma üzerindeki potansiyel etkileri için gerekli görünmektedir. Bununla birlikte AB politikasının temel araçları, çiftçilerin bu gerekli çıktıları üretmesi için ikna edilmesine veya telafi sağlanmasına yönelik olarak kullanılmaktadır. Ayrıca AB, su ve hava kirliliği gibi istenmeyen piyasa dışı ürünlerin önlenmesi veya azaltılmasını amaçlayan yönetmelik vasıtasıyla olumsuz dışsallıkları cezalandırma arayışı içindedir. Benzer nitelikli politikalar Batı Avrupa'da AB üyesi olmayan özellikle Norveç ve İsviçre gibi ülkelerde de uygulanmaktadır.

Çapraz uyum, tek çiftlik ödemelerin, bu ödemeyi alanların, çevresel düzenlemelerin standartlarına uyum sağlamasını temin etmek amacıyla kullanılan diğer bir AB aracıdır. Bununla birlikte, AB'nin kırsal kalkınma politikasına ayırdığı para büyük ölçüde tarımsal-çevre ve ilgili planlara harcanmakta ve böylece temel olarak tarımla ilgili ürün ve hizmetlerin "arzının" artırılmasına (veya düşüşün engellenmesine) veya çiftçilikle ilgili olumlu çevresel hizmetlerin yükseltilmesini amaçlayacak şekilde kabul görmektedir. Daha düşük düzeyde olmak üzere bölgesel arazi gelişimi veya çiftçiliğin olumlu dışsallıklarının kırsal bölge ahalisinin yaşam kalitesine ve yeni ekonomik faaliyetlerine dönüştürülmesini hedeflemektedir. Bütün bunların yanında, bu durum arz odaklı amaçlara sahip tarımsal yapı ve piyasa politikaları içine batmış tarım bakanlıklarının çok az veya yetersiz deneyime sahip olmasıyla ilgilidir. Bir istisna mevcuttur ve bu istisna bazı ülke ve bölgelerin tarımsal dışsallıklarla bölgesel arazi kalkınması arasında bu tür bir sinerji yaratmak için kullanmış oldukları görece olarak küçük LEADER programıdır (Piorr ve Müler, 2009: 77).

Gündem 2000 kapsamında oluşturulan kırsal kalkınma politikaları, piyasa sektörlerinde rekabeti artırmak, çok fonksiyonlu bir tarım sektörü kurgulamak, tarımsal çevre önlemlerini desteklemek ve alternatif gelir kaynaklarını teşvik etmek çerçevesinde oluşturulmuş ve temel ilkeler belirlenmiştir. Buna göre temel ilkeler (Günaydın, 2006: 207–208);

- *Sorumlulukların yerele devredilmesi (decentralization of responsibility),*
- *AB içindeki kırsal alanların farklılıklarının (diversity) dikkate alınması*
- *Üye ülkelerin ve bölgelerin özel gereksinimlerine yanıt üretecek bir esnek program oluşturmak şeklinde belirlenmiştir.*

Gündem 2000 Reform Hareketi doğrultusunda 1999 yılında çıkarılan 1257/99 sayılı Konsey Tüzüğü, AB Kırsal Kalkınma Politikasının temel mevzuatını oluşturmuştur. Beş ana başlıktan ve 54 maddeden oluşan tüzüğün 1 başlığını amaç ve kapsamla ilgili maddeler oluştururken, 2 ana başlığı kırsal kalkınma tedbirlerini düzenlemektedir.

Halen AB nüfusunun yarısından fazlası, toplam yüzölçümünün % 90'ında yaşayanları kapsayacak şekilde kırsal alanda yaşamaktadır. Bu nedenle kırsal kalkınma hayati öneme sahip bir politika alanıdır. Çiftçilik ve ormancılık AB'nin kırsal bölgelerindeki arazi kullanımı ve doğal kaynakların kullanımını açısından ve kırsal topluluklardaki ekonomik çeşitlendirmeye yönelik bir platform olarak önem arz etmeye devam etmektedir. AB Kırsal Kalkınma politikasının güçlendirilmesi AB dâhilinde bir öncelik haline gelmiştir. Haziran 2001 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi'nin sonucunda bu konu: “geçmiş yıllarda, Avrupa tarım politikası piyasa mekanizmalarına daha az önem vermiştir ve hedeflenmiş destek önlemleri vasıtasıyla, kamunun gıda güvenliği, gıda kalitesi, ürün çeşitlendirme, hayvan sağlığı ve refahı, çevresel kalite ve doğal kaynaklar ve

kırsal alanların korunması hakkındaki büyüyen taleplerinin tatmin edilmesine daha çok yönelmiş hale gelmiştir” şeklinde ifade edilmiştir (European Communities, 2004: 3).

II.2.1.4. 2007–2013: Yeni Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

Maastricht Anlaşması’ndan itibaren bölgesel ve sosyal uyum, ”kırsal” olduğu kadar “sosyal” ve “bölgesel” bir politika hedefi olmuştur ve politika belgelerinin retoriği (Kırsal Kalkınma Yönetmeliği dâhil) kırsal bölge sakinlerinin yaşam kalitesinin geliştirilmesinin önemine özel bir vurgu yapmaktadır. Bu konu özellikle insanların yerinde kalması, bölgesi dahilinde kalkındırılması, aksi takdirde kırsal bölgelerde nüfus azalışına yol açması halinde çok önemli addedilmektedir.

OTP’nin 2003 ve 2004 yıllarında ilk sütunu üzerindeki köklü reformları müteakip, yeni mali dönemin (2007–2013) politika reformlarındaki odak noktasını kırsal kalkınma oluşturacaktır. Politikanın ve 2007–2013 döneminin mali önceliklerinin göz önünde tutulmasının bir parçası olarak, Komisyon mevcut kırsal kalkınma önlemlerini değerlendirmiş ve AB’nin kırsal kalkınma ihtiyaçlarını baştan sona kapsamlı bir şekilde gözden geçirmiştir. AB’nin stratejik hedefleri, OTP’nin yeni direktifi ve edinilen deneyimler temelinde, Avrupa Komisyonu kırsal kalkınma politikasını devreye sokan düzenlemelerde yenilikler yapılmasını önermektedir.

AB kuruluşundan itibaren gün geçtikçe genişlemiştir ve Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan müzakereler sonucunda tarım politikaları içerisinde kırsal kalkınmanın önemi artmıştır. Bu nedenle 2007–2013 perspektifinde geçerli olacak şekilde, AB kırsal kalkınma politikalarının hedeflerini ve mevcut tüm tedbirleri tek bir finansman aracı ile Mali

Yönetim Kontrol Sistemi altında bir araya getiren tüzük kabul edilmiştir. Yeni dönemde kırsal kalkınma amaçları şu şekilde belirlenmiştir (Jubančić, 2007: 49):

- Ziraî gıda ve ormancılığın rekabet edebilirliği için destek
- Doğal kaynak ve alanların sürdürülebilir kullanımının teşviki
- Kırsal alanlarda yaşam kalitesi ve ekonomik çeşitlilik
- LEADER programı kalkınma yaklaşımı

Kırsal kalkınma kapsamındaki fonlar üç eksen kapsamındaki amaçlar için kullanılacaktır. Bu başlıklar (European Communities, 2004: 8–9):

Eksen 1 hedefleri: rekabetçilik

Kırsal bölgede tarım gittikçe artan oranda önemini yitirirken, kırsal ekonomilere katkısı ve ayrıca gıda ve kamu ürün ve hizmetleri sağlaması açısından halen AB toprakları için önemli konu olmayı sürdürmektedir. Bu durum farklı kırsal bölgelerde, özellikle yeni üye ülkelerdeki tarımsal potansiyelin çeşitliliğinin hesaba katılmasında verimlilik ve rekabetçiliğin neden temel hedefler olarak kaldığını açıklamaktadır. Rekabetçilik çiftliğin yaşayabilirliği, çevre koruma ve kırsal kalkınmanın sosyal boyutu arasında mantıklı ve makul bir denge gerektirmektedir.

Devam ettirilen rekabetçilik tarımın ekonomik performansının, örnek olarak, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, yeniliklerin teşvik edilmesi, arazilerin ekonomik ölçüsünün artırılması ve daha piyasa odaklı olunması vasıtasıyla artırılması anlamına gelmektedir. Fiziki yatırımlara yönelik destek (çiftlik yatırımları, işleme/pazarlama, tarımsal alt yapı) ve insan kaynağına yönelik önlemler (erken emeklilik, genç çiftçiler, eğitim ve danışma hizmetleri) daha etkin ve verimli hale getirilmelidir. Artırılan

rekabetçilik ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, kalite ve tüketicilerin talep ettiği gıda dışı ürünler ve biokütle üretimi dâhil olmak üzere katma değerli ürünler üzerine odaklanması ve daha temiz ve çevre dostu üretim teknikleri vasıtasıyla sunulan fırsatların avantajlarını kullanmalıdır.

Eksen 2 hedefleri: arazi yönetimi / çevre

Eksen 2 altında yapılan ödemeler kırsal alanlardaki tarımsal-çevre önlemleriyle ve arazi yönetiminin korunmasındaki önlemlerle (fiziki ve doğal handikaplara sahip alanları içeren) çevresel hizmetlerin dağılımını amaçlamaktadır. Bu faaliyetler temel aktörleri (çiftçiler, ormancılar) doğal alan ve peyzajı korumak amacıyla arazi yönetimini idame ettirmek için teşvik ederek sürdürülebilir kırsal kalkınmaya katkı yapmaktadır. Bu durum, çevresel kaynakların korunması ve geliştirilmesi ve orman kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının sağlanması anlamına da gelmektedir. Bu tür önlemler doğal engellerin veya çevresel kısıtlamalardan kaynaklanan engellerin telafi edilmesi için yapılan ödemeler vasıtasıyla tarımsal arazi kullanımının terk edilmesinin önlenmesine yardımcı olmaktadır. Ortak finanse edilen faaliyetler iklim değişikliğiyle mücadele, bio-çeşitliliğinin ve su kalitesinin artırılması, doğal afetlerin risk ve etkilerinin azaltılması AB'nin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Eksen 3 hedefleri: daha geniş kırsal ekonomi

Eksen 3 dâhilindeki merkezi hedef, “yaşayan kırsal kesim” sahibi olmak ve özellikle nüfus azalmasıyla karşı karşıya olan uzak kırsal alanlarda ve peri-kent alanlarında

sosyal ve ekonomik dokunun korunması ve geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Daha geniş kırsal ekonomi ve kırsal topluluklarda yatırım, temel hizmetlere ve alt yapıya daha yüksek seviyeli erişim ve daha temiz bir çevre, kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması hususunda temel öneme haizdir. Kırsal alanların daha çekici hale getirilmesi, sürdürülebilir büyümenin teşvik edilmesi ve ayrıca özellikle kadınlar ve gençler için yeni istihdam olanaklarının yaratılması yanında güncel bilgilere ve iletişim teknolojilerine erişimin kolaylaştırılmasını gerektirmektedir. Tarımsal olmayan faaliyetlere doğru çiftlik üzerinde çeşitlendirmeler çiftlik dışı faaliyetler için destek ve tarım ile kırsal ekonominin diğer sektörleri arasındaki bağların güçlendirilmesi bu hususta önemli işlevler görmektedir.

Buna göre programlama, finansman, denetleme, izleme süreçleri bir tek program altında toplanmış olan ve yukarıda belirtilen üç amaca sahip 2007–2013 kırsal kalkınma politikaları, uygulamaya geçecek ve Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu tarafından finanse edilmeye başlanmıştır.

II.3. Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikasında Mali Araçlar

AB tarım politikasında en önemli uygulama kuşkusuz mali araçlar ile kırsal kalkınma politikalarının desteklenmesidir. Bu açıdan bu kısımda genel hatları ile mali araçlar değerlendirilecektir.

II. 3.1. Avrupa Kırsal Kalkınma Tarım Fonu (EAFRD)

Konsey Yönetmeliği 2007 yılından itibaren Ortak Tarım Politikası'nın II. Sütunu altında kırsal kalkınma politikasını finanse etmek için yeni bir tek araç ortaya

koymuştur. Bu fon üye ülkelerin kendilerine tahsis edilen fonları üç hedef dâhilinde harcamasını sağlamak amacıyla her birine eklenen asgari harcama gerekleri ile birlikte üç eksen (başlık) altında yapılacak faaliyetlere finansal destek sağlamaktadır. Buna göre (Great Britain House of Lords, 2007: 10):

- *Fonun, tahsis edilen fonların asgari %15'inin harcanması gereken 1.ekseni, tarım ve ormancılık endüstrisinin rekabetçiliğinin geliştirilmesi için tasarlanan önlemlerin (örnek olarak arazilerin yeniden yapılandırılması, beşeri sermaye ve ürün kalitesinin geliştirilmesi) desteklenmesini amaçlamaktadır.*

- *Fonun, tahsis edilen fonların asgari %25'inin harcanması gereken 2. eksen, çevre ve kırsal alanların geliştirilmesi için tasarlanan arazi yönetim önlemlerinin (örneğin tarımsal-çevre planları, hayvan sağlığı taahhütleri) desteklenmesini amaçlamaktadır.*

- *Fonun, tahsis edilen fonların asgari %15'inin harcanması gereken 3.ekseni, kırsal bölgelerdeki yaşam kalitesinde gelişim sağlanmasını (örnek olarak temel hizmetlerin sağlanması, kırsal mirasın korunması) ve tarım dışı faaliyetlere (örneğin turizm) yönelik ekonomik çeşitlendirme faaliyetlerinin teşvik edilmesini hedefleyen politikaların desteklenmesini amaçlamaktadır.*

II. 3.2. Yapısal Fonlar

1988–1992 yılları arasında yapısal fonlardaki reformlarla, Avrupa Bölgesel Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonunun Yönlendirme Bölümünün çalışmaları koordine edilmiştir.

II. 3.2.1. Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu

EAGGF (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund) AB'nin ortak tarım politikalarında kullandığı temel araçlardan birisidir.

EAGGF, OTP'nin amaçlarını gerçekleştirmek için bir finansman kaynağı oluşturmak için 4 Nisan 1962'de oluşturulmuş; 5 Nisan 1964'te Garanti Bölümü ve Yönerme Bölümü olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yönerme bölümü; Hedef 1 kapsamındaki kırsal kalkınma çabalarını desteklerken, Garanti bölümü; Hedef 1 dışındaki bölgelerdeki etkinlikleri desteklemektedir. Fon'un Garanti Bölümü, tarımsal piyasanın işleyişi, fiyat desteklerine eşlik eden ve kalkınmada öncelikli yöreler dışındaki kırsal kalkınma önlemleri ile bazı veterinerlik ve tarımsal yayım harcamalarına kaynak sağlamaktadır. Diğer bir deyişle Fon, tarımsal düzenleme harcamalarının tamamını finanse etmektedir.

Yönlendirme Bölümü Roma Anlaşması'nın 39. maddesinde sayılan, OTP'nin hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik ortak eylemleri finanse etmek için oluşturulmuştur. Yönlendirme Bölümü, tarım pazarında düzenleyici bir etki yaratırken tarım ürünlerinin arzını ve talebini dengede tutmak, tarım kesiminin alt yapısını geliştirecek çeşitli reformlar düzenlemek, üretimin verimliliğini arttırmak, tarım ürünlerinin pazarlanmasını geliştirici önlemler almak ve ortak bir organizasyona bağlamak, dış rekabete karşı koruyucu önlemler almak gibi politikaları yürütmektedir. 21.06. 2005 tarih ve 1290/2005 No'lu Konsey düzenlemesinde EAGGF'nin ne tür harcamaları destekleyeceği belirtilmiştir. Buna göre (EC, 2005):

- *Üçüncü ülkelere yapılan tarımsal ürün ihracatı için ödemeler*
- *Tarım piyasalarının düzenlenmesi için yapılan müdahaleler*

- *Ortak tarım politikası kapsamında çiftçilere yapılan doğrudan ödemeler*
- *Topluluk içi veya üçüncü ülkelerde tarımsal ürünlerle ilgili danışma ve tanıtımı için topluluğun mali desteklemeler kapsam dâhilindedir.*

II.3.3. Katılım Öncesi Mali Araç: IPA

Avrupa Birliği, aday ülkelerden Orta ve Doğu Avrupa ile Batlık ülkelerini üyeliğe hazırlamak amacıyla bazı yapısal uyum programları geliştirmiştir. Katılım öncesi stratejisi adı altında hazırlanan uyum programının mali boyutu SAPARD, PHARE ve ISPA ile yürütülmüştür. SAPARD kapsamında, 2000–2006 döneminde MDAÜ'lere yılda 520 milyon Euro destek sağlanmış; Gündem 2000 ile OTP'de gerçekleştirilen değişim; zeytinyağı ve tütün sektörlerine yönelik reformlar, ortak piyasa düzenleri reformları, yatay önlemler ve kırsal kalkınma politikasına yönelik önlemler olarak dörde ayrılmıştır (Ertuğrul, 2002: 300).

Söz konusu enstrümanlar aracılığıyla 2000–2006 yılları arasında Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya'ya mali yardım yapılması ve bu ülkelerin AB normlarına uygun hale getirilmesi planlanmıştır. 2000–2006 perspektifinde PHARE, ISPA ve tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik desteklerin sağlandığı SAPARD fonunun birleştirilmesi ile aday ülkeler için fonlar, 2007–2013 perspektifinde IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) adıyla tek bir fon çatısı altında toplanmıştır. IPA beş ana başlıktan oluşmaktadır. IPA bileşenleri olarak da adlandırılan bu başlıklar şunlardır:

1. Geçiş Yardımı ve Kurumsal Yapılanma
2. Sınır Ötesi İşbirliği
3. Bölgesel Kalkınma
4. İnsan Kaynaklarının Gelişimi
5. Kırsal Kalkınma

II. 3.4. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma Uygulamaları

Bu bölümde çok genel hatları ile AB kırsal kalkınma uygulamalarında Birlik ve üye ülkeler uygulaması değerlendirilecektir.

II. 3.4.1. Birlik Düzeyinde Uygulamalar

Avrupa Topluluğu Antlaşmasınının 32.2 maddesi gereğince Topluluk Sözleşmesinin Ortak Pazarın kurulmasına ilişkin hükümleri, tarım ürünleri için de uygulanmıştır. Bu madde antlaşmadaki temel özgürlüklerin ve serbest dolaşımın tarım sektöründe de geçerli olduğunu ifade etmektedir.

Avrupa Parlamentosu yasa çıkaramamakla birlikte, karar verme sürecinde, hazırlanan önerilere ilişkin olarak görüş bildirmektedir. Bazı konularda, Parlamento'nun uygun görüşünün alınması zorunludur. Bütçenin yürürlüğe girebilmesi için, nihai olarak Parlamento tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.

Konsey, Avrupa Birliğinin ana karar verme organı olarak; yöneten, yönlendiren, dış ilişkileri düzenleyen, AB'nin yasa yapma organı olan ve tarım konusunda da siyasi sorumluluk taşıyan bakanlardan oluşan organdır.

Avrupa Komisyonu'nun, yasal düzenlemeler için Konsey ve Parlamento'ya öneride bulunma yetkisi vardır. Birliğin yürütme organı olarak, Avrupa Birliği mevzuatının, Konsey ve Parlamento tarafından onaylanan bütçe ve programların uygulanmasından sorumludur.

II. 3.4.2. Ulusal Düzeyde Uygulamalar

AB'ye üye devletler 20 Eylül 2005 tarihli ve 1698/2005 sayılı konsey tüzüğü uyarınca 1 Ocak 2007- 31 Aralık 2013 tarihlerini kapsayan planlama dönemi boyunca kendi kurumsal düzenlemelerine uygun bölgesel düzeylerde kırsal kalkınma programlarının yürütülmesinden yükümlü olacaktır. Buna göre (Örnek, 2007: 22–23):

1. Ülkelerin kırsal kalkınma politikaları OTP'nın piyasa ve gelir politikalarına eşlik etmeli ve bu politikanın hedeflerine katkıda bulunmalıdır.
2. Her bir üye devlet kırsal kalkınma programlarının hazırlanmasına yönelik referans çerçeveyi oluşturacak olan kırsal kalkınma ulusal strateji planını hazırlamalıdır.
3. Kırsal kalkınmanın programlanması topluluk önceliklerine ve ulusal önceliklerine uygun olmalı ve özellikle de tarımsal pazar politikasını ve ortak balıkçılık politikası gibi topluluk politikalarını tamamlayıcı nitelikte olmalıdır.
4. Kırsal kalkınma programları genç çiftçilere özel haklar verilmesi ile işletmelerin kurulmasını ve yapısal uyumunu teşvik etmelidir.
5. Kırsal kalkınma programları çiftçilik faaliyetlerinin tarım dışı faaliyetlere doğru çeşitlendirilmesi, tarım dışı sektörlerin geliştirilmesi, istihdamın sağlanması, bilgi ve iletişim teknolojilerine yerel erişilebilirliğini sağlamayı içeren temel hizmetlerin

iyileştirilmesi, kırsal alanların sosyal ve ekonomik düşüş ve nüfuslarının azalması trendlerini tersine çevirmek gibi konularda yardım yoluyla kırsal alanlardaki değişimlere eşlik etmelidir. Ayrıca bu bakımdan İnsan potansiyelinin artırılması gerekmektedir,

6. Her bir kırsal kalkınma programı, kırsal kalkınmanın hukuki ihtiyaçlarını etkin bir şekilde karşılayabilmek için, üye devletlerin ortaklığıyla birlikte oluşturulan ve yürütülen ortak bir kontrol ve değerlendirme çerçevesi temelinde, bir kontrol komitesi tarafından uygun bir denetlemeye tabi olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ VE KIRSAL KALKINMA

III.1. Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinin Kısa Tarihçesi

Yarım asırdan fazla bir süredir Avrupa ile bütünleşme sürecine girmek isteyen Türkiye'nin, 1999 yılı sonundaki Helsinki Zirvesi ile adaylık statüsünü elde etmesinin ardından 2004 yılında müzakerelere başlayacağı kabul edilmiştir. Bu bölümde AB - Türkiye ilişkilerini başlatan, şekillendiren gelişmeler ile birlikte, ilişkilerin kısa tarihçesine yer verilecektir.

III.1.1. Helsinki Zirvesi Öncesi Türkiye - AB İlişkileri

Tezin bu bölümünde Türkiye'nin AB serüveninde dönüm noktası olan Helsinki Zirvesi'ne kadar olan ilişkilerin seyri incelenecektir.

III.1.1.1. Ortaklık Çerçevesindeki Gelişmeler

Türkiye soğuk savaş yıllarında NATO üyeliği ile ABD ile ilişkilerini geliştirmiş ancak Avrupa ile bütünleşme çabalarını bu dönemin ilk yıllarında azaltmıştır. Ancak AET'nin beklenilenin üzerinde bir performansla ekonomik alanda belirleyici olması Türkiye'nin AET ile ilişkilerini geliştirmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Şüphesiz Türkiye'nin AET'ye bakışını biçimlendiren etkenleri; tarihsel, ekonomik ve siyasal etken olarak üç kısımda incelemek mümkündür: Daha önce

belirttiğimiz gibi tarihsel etken; Türkiye'nin batı yönlü politikalarıdır. Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra batı yönlü her gelişmeyi takip etmiştir. Bu bağlamda AET'ye bakışı da tarihi bir alışkanlık gereği hep sıcak olmuştur. Ekonomik açıdan; Türkiye, darboğazda olması nedeniyle kendisini AET'ye itmiştir. Ekonomik açıdan bütünleşen ve ekonomik gelişmeyi sağlamayı amaçlayan AET, o dönemde Türkiye'nin gözüne bir kurtuluş kapısı olarak görünmüştür. Son olarak siyasi etken olarak; AET'ye bakışı şekillendiren politik hava, o dönemdeki hükümetin (Demokratik Parti iktidarı) izlediği batı yönlü politikalar gösterilebilir. İç politikadaki bu heves ve beklentiler Türkiye'nin AET'ye bakışını şekillendirirken, dış politikada da Yunanistan faktörü süreci hızlandıran nedenlerden biri olmuştur (Bozkurt ve Demirel, 2004: 128).

Türk heyeti 28–30 Eylül 1959 yılında AET ile yapmış olduğu görüşmede topluluk ile bir ortaklık kurmak istediğini açıklayan bir memorandumu karşı tarafa iletmiştir. Bu memorandumda Türkiye'nin ana hedefi “en kısa sürede ortak pazara tam katılma olduğuna göre, Türkiye'nin AET'ye ortak olması bir gümrük birliği niteliğinde olmalıdır” şeklinde ifade edilmiştir.

Türkiye, AET için ortaklık amacıyla ilk başvurusunu 1959'da yapmasının ardından, 1963'te imzalanan Ortaklık Antlaşması (Ankara Antlaşması) da Türkiye - AB ilişkileri için resmi dayanak oluşturmuştur. Hazırlık, Geçiş ve Gümrük Birliği aşamalarından sonra, tam üyeliğin hedeflendiği bu süreç 1995'te Gümrük Birliği Antlaşması'nın imzalanması ile sona ermiştir.

31 Temmuz 1959 tarihinde öncelikli olarak kalkınma sürecini hızlandıracağı düşüncesi ile AET'ye ortaklık başvurusunda bulunulmuştur. Ancak 15 Temmuz 1956'da Yunanistan'ın AET'ye başvurmuş olması, bu ülkenin sağlayacağı avantajların gerisinde

kalma kaygısının da Türkiye'nin başvurusunda önemli rol oynadığını göstermektedir (Çayhan ve Güney, 1996: 96).

Ankara Antlaşması Topluluk ve Türkiye arasında gittikçe gelişen bir gümrük birliğinin kurulmasını öngörmüştür. Antlaşma Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınması ve Türk halkının yaşam şartlarının iyileştirilmesi temel amacı çerçevesinde ilişkilerde birbirini izleyen üç dönem öngörmüştür. Hazırlık döneminde Türkiye'nin geçiş dönemi ve son dönem boyunca üzerine düşen yükümlülükler çerçevesinde ekonomisini güçlendirmesi, geçiş döneminde Türkiye'nin ekonomi politikalarını Topluluğunkine yaklaştırması ve son dönemde de taraflar arasında gümrük birliğinin kurulması amaçlanmıştır.

1963 Ankara Anlaşması ile Katma Protokolünün imzalandığı 1972 yılları arasında AET, bir yandan genişleme tartışmaları yaşarken, öte yandan Ortak Pazar'ın işbirliği kurallarını geliştirme, diğer bir ifadeyle “derinleşme” konularına yoğunlaşmıştır. Türkiye ise, söz konusu yıllarda bir yandan Kıbrıs sorunu, öte yandan iç ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar, yeniden darbe ile şekillenen bir dönem yaşamış ve Ankara Anlaşması hükümlerinin değerlendirilmesine sıra gelememiştir (Dedeoğlu, 2005: 27).

Hazırlık dönemi, Türkiye-AT ilişkileri bakımından dört alt döneme ayrılabilir.

- Birinci alt dönem; 1 Aralık 1964'ten Türkiye'nin geçiş dönemine ilişkin çalışmaların başlatılması amacıyla AET'ye başvurduğu 16 Mayıs 1967'ye kadar olan süreyi kapsar.

- İkinci alt dönem, 16 Mayıs 1967'den katma protokol görüşmelerinin başladığı 9 Aralık 1968'e kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

- Üçüncü alt dönem, katma protokol görüşmelerinin yapıldığı 9 Aralık 1968 ile 23 Kasım 1970 tarihleri arasındaki dönemi kapsar.

- Dördüncü alt dönem ise, katma protokolün imzalandığı 23 Aralık 1970'ten geçiş dönemi uygulamasının başladığı 1 Ocak 1973'e kadar geçen süreyi kapsar. Bu dönemde AET birinci genişlemesini gerçekleştirdiği için hazırlanan katma protokolün bu genişlemeye uyumunu sağlayacak ek bir protokol yapılmıştır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 143-144).

Geçiş dönemi fiilen 1 Eylül 1971'de başlamış ve bu dönemde Topluluk ve Türkiye arasında sanayi malları alanında gümrük birliği kurulması amaçlanmıştır. Geçiş dönemi, hazırlık döneminin ardından azami 22 yıllık bir süreyi kapsayan ve taraflar arasında karşılıklı yükümlülükleri düzenleyen, aşamalı olarak taraflar arasında malların-çalışanların-hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını gerçekleştirmeyi hedefleyen bir dönemdir. Bu dönemde de tarımsal ürünlerde gümrük birliği söz konusu değildir (Sönmezoğlu, 1992: 20). Katma protokol dokuz temel konuda yoğunlaşan 64 maddeden oluşmaktadır. Bu konular malların serbest dolaşımı (gümrük vergilerinin karşılıklı olarak kaldırılması), ortak tarım politikasına Türkiye'nin uyumu, Topluluğa ithali özel duruma bağlı ürünlerin durumu, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı, yerleşme hakkı, ulaştırma ve ekonomi politikalarının yakınlaştırılmasıdır.

6 Mart 1995'te Türkiye AT Ortaklık Konseyi kararı niteliğindeki belgenin imzalanması ile de taraflar arasında gümrük birliği kurulmuş ve son dönem başlamıştır. Son döneme, Ankara Antlaşmasının yürürlüğe girişinden itibaren en az 17 yıl (1981) ve en çok 22 yıl (1986) sonra varılacaktır. Son dönem için bir süre öngörülmemiştir. Son döneme, Ortaklık Konseyinin kararıyla 1995 yılında girilmiştir. Bu kararla Türkiye, 1 Ocak 1996'dan itibaren Avrupa Birliği ile bir gümrük birliği ilişkisi içindedir. Ankara Antlaşmasında gümrük birliğinin her türlü mal alışverişini kapsayacağı belirtilmesine rağmen, 1995 yılında kabul edilen gümrük birliği esas itibariyle sanayi mallarıyla ilgilidir.

Ancak Ankara Antlaşması'nda öngörülen bazı konular uygulama itibariyle gerçekleştirilmemiş ya da daha sonra başka düzenlemelerle değiştirilmiştir. Öte yandan Avrupa Birliği de sürekli bir değişim içindedir. Bu arada Türkiye - AB ilişkileri de değişiklikler göstermiştir. Türkiye Ankara Antlaşmasına ve 1995'teki Ortaklık Konseyi kararına göre Avrupa Birliğine tam üye olmaksızın gümrük birliği içinde olan tek ülke olmuştur ve bu süreç devam etmektedir.

Gümrük Birliği Antlaşmasına göre Türkiye ile AB'ye üye ülkeler arasındaki gümrük vergileri 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren kaldırılmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin üçüncü ülkelere uygulayacağı ithalat ve ihracat politikasının AB mevzuatına uygun olması, Türkiye'nin devlet tekellerini 2 yıl içinde kaldırılması konusunda AB ile uyuma girmesi, gümrük birliği ile Türkiye'ye mali yardım yapılması da kararlaştırılmıştır. Ancak 1997 yılında alınan kararlar mali yardım Türkiye'de demokratikleşme, insan hakları, Kıbrıs ve Kürt sorunlarında bir ilerleme sağlayıncaya kadar bloke edilmiştir. Gümrük birliği antlaşmasının diğer yönü de gümrük birliği çerçevesinde Türkiye'nin Avrupa Adalet Divanı kararlarına ve Avrupa Birliği organlarının almış olduğu diğer kararlara uyum gösterme zorunluluğunun getirilmiş olmasıdır. (Akman, t.y.: 39-40)

III.1.1.2. Tam Üyelik Başvurusu Çerçevesindeki Gelişmeler

Türkiye AET ilişkilerinde 80'li yıllar sorunlarla başlamıştır. Bu dönem öncesi Türkiye'nin ülke içinde yaşadığı terör olayları sonrasında 12 Eylül askeri müdahalesi karşısında AT hemen sert tepki göstermemiştir. Örneğin Haziran 1980'deki Ortaklık Konseyi'nde 4. Mali Protokol üzerinde antlaşmaya varılarak bir yıl sonra imzalanmıştır. Ancak siyasi partilerin kapatılması, DİSK'in 52 yöneticisi hakkında idam cezası istenmesi

ve Barış Derneği aleyhinde dava açılacağına ortaya çıkması ile beraber, Avrupa Parlamentosu aldığı kararlarla Türkiye ile ilişkilerini askıya alma tavsiyesinde bulunmuştur (Çayhan ve Güney, 1996: 103–104).

1980 sonrasında ilişkilerde belirleyici olan bir diğer konu da 24 Ocak kararlarının kabul edilmesi olmuştur. Bu kararlarla Türkiye ekonomisi farklı bir yola girmiştir. Bu kararların özelliği, IMF'nin uzun süredir önerdiği ve şimdiye kadar gelen hükümetlerce uygulanmayan kararlar olmasıydı. Bu kararlar, 1980'li yıllarda Türkiye-AET bütünleşmesi için hazırlanacak yasalardan önce ekonomide köklü değişiklikler yaparak ilişkilerin geliştirilmesinde belirleyici olmuştur.

Türkiye'nin 12 Eylül rejimi sonrasında 1983 yılında yapılan seçimlerle yeniden demokrasi rayına oturması ile beraber AT ile ilişkiler düzelme yoluna girmiştir. Aralık 1983'te kurulan Özal başkanlığındaki ANAP hükümetinin programında “AET ile münasebetlerimizde esas hedefimiz tam üyelik olmakla beraber, bütün safhalarda münasebetlerimizin dengelenmesini esas alan bir anlayış içinde olacağız” ifadesi yer almıştır. Bu dönemde özellikle demokrasi ve insan hakları konularında yaşanan gerginliklere rağmen hükümet 14 Nisan 1987'de Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve özellikle 1987'den sonra Topluluğa uyum konusunda oldukça önemli gümrük indirimlerine gidilmiştir. Burada belirtilmesi gereken nokta tam üyelik başvurusunun, Roma Antlaşması'nın “Topluluğun üçüncü bir devletle ortaklık oluşturan anlaşmalar imzalamasına” dair 238. maddesi kapsamındaki Ankara Anlaşması ve Katma Protokol ekseninde değil, Antlaşmanın “Her Avrupa Devleti Topluluğa üye olmayı talep edebilir” şeklinde başlayan 237. maddesi çerçevesinde yapılmasıdır (Uysal, 2001: 145–146).

Yine tüm bunların dışında Türkiye'nin Ankara Antlaşması ile ilişki içine girdiği AT'na tam üyelik başvurusu, gerçekte Topluluğun da dönüşüm içine girdiği yıllara

rastlamıştır. Çünkü AT da 1987’de Tek Senet’in yürürlüğe girmesiyle ekonomik ve parasal birliğin yanı sıra siyasal bütünleşme çabası içine girmiş ve AET olarak varlığını devam ettirme yolunu seçmiştir.

Türkiye’nin 14 Nisanda yaptığı tam üyelik başvurusu üzerine dışişleri bakanları düzeyinde toplanan Topluluk Komisyonu, hiçbir üye devletin Türkiye ile üyelik görüşmelerine başlamaya hazır olmamasına rağmen, başvuruyu açıkça reddetmek istemediği için Roma Antlaşmasına göre Komisyona gönderme kararı almıştır. Üye devletlerden sadece Yunanistan, Türkiye’nin başvurusuna karşı olduğunu açıkça dile getirmiştir. Topluluk Komisyonu Türkiye’nin tam üyelik başvurusundan iki buçuk yıl sonra 17 Aralık 1989’da 10 sayfalık ana metinden ve buna ekli 175 sayfalık Türk ekonomisinin yapısı ve gelişimi ile ilgili rapordan oluşan Görüş Raporunu açıklamıştır (Bozkurt ve Demirel, 2004: 164).

Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye’nin üyelik başvurusu ile ilgili Görüş Raporu’nda gerek tarım, gerekse sanayi alanlarındaki çok önemli yapısal farklılıklar, makro ekonomik dengesizlikler, yüksek düzeyli sınaî korumacılık, sosyal korumanın yetersiz olması gibi aksaklıklar neticesinde Türkiye’nin adaylık statüsüne uygun olmadığı açıklanmıştır.

Gerçekte bu dönemde Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun Türkiye’nin adaylık başvurusunu reddetmesi de çok şaşırtıcı olmamıştır. Sözü edilen dönemde Avrupa bütünleşmesinin faaliyet alanı genişlemiş, 1980’lerin ortasında AET’nin temel tartışma konuları, ortak para birimine geçiş, ikinci genişleme, siyasal işbirliği ve AKÇT-EURATOM ve AET’nin organlarının birleştirilmesi olmuştur. Bu çerçevede ECU, İspanya ve Portekiz ve ardından Yunanistan’ın üyeliği ile Tek Senet yaşama geçmiş ve işbirliğinin ismi artık Avrupa Topluluğu (AT) olmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye’de 1980 darbesiyle

çok partili hayata ara verilmesi ve 1983 yılında KKTC'nin kurulması da AT'nin olumsuz görüşünde etkili olmuştur. Bu nedenle tam üyeliğe giden yolda 1980'li yıllar her iki tarafında Türkiye'nin dâhil olacağı bir genişlemeyi mümkün kılmayacak bir dönem olmuştur.

AT ile yakınlaşma süreci 1980'li yıllara kadar Türkiye'nin Batı yanlısı olması ilgili bir dış politika konusu olarak görülmüştür. Bu oluşumun ülkelerin sadece dış politikalarını değil daha çok iç sistemlerinin entegrasyonunu öngören bir proje olduğu göz ardı edilmiştir. Ancak özellikle 1980 askeri darbesi sonrasında Türkiye AT ile ilişkilerin sadece ekonomik ilişkileri ilgilendiren ve Türkiye'nin Batı bloğu içindeki konumundan kaynaklanan bir dış politika seçeneği olmaktan öteye aynı zamanda bir iç dönüşüm meselesi olduğunun farkına varmaya başlamıştır (Nas, 2004–2005: 45).

III.1.2. Helsinki Zirvesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri sürecinde 90'larla beraber yeni bir döneme girilmiştir. Çünkü AB'nin yeni genişleme dalgası içinde yer almak isteyen Türkiye çabalarını adaylık üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu kapsamda bu bölümde Türkiye'nin Helsinki Zirvesi ile adaylık statüsü kazanmadan önceki sürece değinilecektir.

Türkiye ile Avrupa Parlamentosu ilişkileri, 28 Eylül 1994 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun TBMM ile ilişkilerini askıya alması ile kriz dönemine girmiştir. Lüksemburg zirvesi öncesinde Avrupa Parlamentosu, zirvede sunacağı tavsiye niteliğindeki kararlarda Türkiye'yi genişleme sürecine dâhil etmemiş, yüksek seviyeli özel ilişki önermiştir. Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunda 4 Aralık 1997 tarihinde yapılan oylamada Yeşil ve Radikal Grupların “Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için açık bir

üyelik öncesi stajı verilmesi” ve “Türkiye’nin adaylığına karşı hiçbir ayırmacılık yapılmaması” için sundukları iki değişiklik önergesi reddedilmiştir (Karluk, 1998: 377).

12–13 Aralık tarihlerinde AB Zirvesi Lüksemburg’da toplanmış ve gelecekteki genişleme süreci üzerinde odaklanmıştır. Lüksemburg Zirvesi’nde AB’ye katılma başvurusunda bulunan on Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Güney Kıbrıs Rum kesimini içine alan bir katılma sürecinin başlatılması öngörülmüştür. Bu katılım süreci, AB Anayasası’nın 1. maddesinin uygulanması çerçevesinde olacaktır. Bu maddeye göre; herhangi bir Avrupa Devleti AB’ye üye olmak için başvurabilir. Birliğe üye olmak isteyen devlet, başvurusunu Konseye iletecek, Konsey ise Komisyon’a danıştıktan ve Avrupa Parlamentosu’nun onayını aldıktan sonra oy birliği sonucuna göre hareket edecektir. Parlamento onu oluşturan üyelerin mutlak çoğunluğunun kararına göre hareket edecektir (Bozkurt vd., 2004: 369).

12–13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi’ndeki odak konu AB’nin genişleme süreci olmuştur. Bu zirvede AB’ye başvuruda bulunan GKRY ile on Orta ve Doğu Avrupa Devletlerinin birliğe katılma sürecinin başlatılması kararı alınmıştır. Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye’nin topluluğa katılabilme ehliyeti kabul edilmiş ve diğer devletlerin katılım kriterleri ile aynı şartlara göre değerlendirileceği belirtilse de belli bir tarih verilmemiştir. Türkiye 11 aday ülke arasında sayılmamış ve böylece topluluğun genişleme sürecine dâhil edilmemiştir. Zirvede “Türkiye için Avrupa Stratejisi” adında bir strateji açıklanmıştır. Belgeye göre; Türkiye, katılma müzakerelerinin başlatılmasına olanak sağlayacak siyasal ve ekonomik koşulları yerine getiremediğinden genişleme sürecine alınmayacaktır. Ancak Türkiye için bir “katılmaya hazırlık stratejisi” belirlenecektir (Karluk, 1998: 127).

Lüksemburg Zirvesi yakın tarihte ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Zirvede tam üye devletler üç grupta toplanmıştır. Birinci grupta; Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya, Kıbrıs; ikinci grupta; Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya; üçüncü grupta ise, Türkiye yer almaktadır.

Zirve’de alınan bu kararlarda hem Türkiye hem de AB’nin 90’lı yıllar boyunca sağlam bir diyalog temeline dayanmayan politikalarının etkili olduğu söylenebilir. Bu dönemde Türkiye; temel hedef olarak AB’ye tam üyeliği belirlerken, AB Türkiye’yi bölgede önemli ve kendisi ile iyi ilişkiler yürütülmesi zorunlu bir ekonomik ve siyasi aktör olarak görüyor, ancak daha ileri bir açılımı gerekli görmüyordu (Baykal ve Arat, 2001: 347).

III.1.2.1. Helsinki Zirvesi ve Üye Adaylığı

Lüksemburg zirvesi sonrasında Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Tepki olarak, Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile ilişkiler ve insan hakları alanlarında AB ile siyasi ilişkilerini donduran Ankara, gümrük birliği antlaşmasının gereklerini yerine getirmeye devam etmiştir. Geçen zaman sürecinde Cardiff, Viyana, Köln Zirvelerinden sonra AB’nin 13 Ekim 1999 tarihli ilerleme raporunda belirtilen bir kısım siyasi şartların yerine getirilmesi talepleri ile birlikte, Türkiye’nin aday ülke olması raporda önerilmiştir.

AB’nin Lüksemburg Zirvesi sonrasındaki bu karar değişikliğinde çeşitli nedenlerin rol oynadığı söylenebilir (Baykal ve Arat, 2001: 352).

- Bunlardan ilki, 1999'da Kosova'da gerçekleştirilen uluslararası müdahale ve Kafkaslardaki enerji kaynaklarının güvenliği çerçevesinde, Türkiye'nin stratejik konumunun yeniden ön plana çıkmaya başlamasıdır.

- İkincisi, AB'nin oluşturmaya çalıştığı AGSP kapsamında Türkiye'nin NATO Konseyi'ndeki veto yetkisi nedeniyle AB'ye yakın tutulmaya çalışılmıştır.

- Üçüncüsü, ABD'nin Türkiye'nin genişleme sürecinde AB'de yaptığı girişimlerdir. ABD, AB'nin savunma ve güvenlik konularında NATO'nun yanında yeni bir mekanizmayı harekete geçirmeye hazırlandığı bir ortamda, kendisine sıkı bağlarla bağlı Türkiye'nin AB'ye girmesine destek veriyordu.

- Dördüncüsü, AB ülkelerinde genellikle Türkiye'nin üyeliğine karşı olan muhafazakâr ya da merkez sağ hükümetler bu ülkelerdeki seçimlerde iktidarı kaybetmişlerdi. Bu çerçevede özellikle Almanya'da Sosyal Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi bu ülkenin Türkiye'ye yönelik tutumunda ciddi değişikliklere yol açmıştır.

- Beşincisi, Yunanistan hükümetinin tutum değişikliğidir. Avrupa Parasal Birliği'ne katılabilmek için askeri harcamaları kısması gereken hükümet, Türkiye'yi AB ekseninde tutarak bunu başarmak istemiştir. Bununla beraber Lüksemburg Zirvesi'nin ardından Türkiye'nin AB ile siyasi diyalogu kesmesi ile Kıbrıs ve Ege sorunlarında Türkiye'ye AB aracılığı ile baskı yapma şansını kaybetmesi de Yunan hükümetinin tavır değişikliğinde etkili olmuştur.

- Altıncı olarak ise, Türkiye'de terör eylemlerinin önemli ölçüde azalması ile birlikte ekonomik ve siyasi açıdan nispeten istikrarlı bir döneme girilmesi de Helsinki kararında etkili olmuştur.

Bunlarla birlikte Kıbrıs ve Ege sorunu konusunda Zirve karar metninde yer verilen ifadeler nedeniyle, Türkiye adaylığı kabul edip etmeme konusunda tereddütler

yaşamıştır. Buna göre; Türkiye, Kıbrıs sorunun çözümü yönündeki önerileri sonuca ulaştıracak adımları atmazsa AB, Kıbrıs Rum Kesimi'ni sorunun Türkiye'nin kabul edebileceği bir çözüme ulaşmasını beklemeden üyeliğe kabul edebilecekti. Karar metninin 4. paragrafında Lahey Adalet Divanı nezdinde aday ve üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların çözüleceği son tarih olarak 2004 yılı belirtilmişti. Buna rağmen, hükümet adaylık statüsünü kabul ederek Zirve'nin ikinci gününe katılmıştır.

III.1.3. Helsinki Zirvesi Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Helsinki Zirvesi sonrasında AB Türkiye ilişkileri o güne kadar hiç olmadığı şekilde yoğun bir gündemle ilerlemeye başlamıştır. AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin yapılan reformlar, ilerleme raporları, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programın kabul edilmesi bu süreçte yaşanan temel gelişmeler olmuştur.

III.1.3.1. Nice Zirvesi ve Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)

Türkiye-AB ilişkilerinde, Helsinki zirvesinde Türkiye'nin AB'ye adaylığının resmen kabul edilmesinden sonra yaşanan önemli bir gelişme de Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye için katılım ortaklığı belgesinin hazırlanmasıdır. Türkiye'nin adaylık sürecinde AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla her alanda neler yapması gerektiğini kısa ve orta vadeli hedefler olarak belirleyen katılım ortaklığı belgesi, AB Komisyon'u tarafından 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanmıştır. Bu belge değişikliklerle birlikte 7-11 Aralık 2000'de yapılan Nice zirvesinde uygun bulunmuştur.

AB Konseyi tarafından resmen 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilen katılım ortaklığı belgesi, AB'nin katılım kriterlerinin karşılanması yönünde ilerleme kaydedilmesi amacıyla Türkiye için önceliklerin belirlendiği bir yol haritasıdır. Katılım ortaklığı belgesinin amacı, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yolunda kaydettiği ilerlemeye ilişkin 2000 yılı düzenli raporunda tanımlanan öncelikli alanları, bu öncelikleri hayata geçirmek için Türkiye'ye sağlanmış olan mali olanakları ve bu yardımların tabi olacağı şartları tek bir çerçeve altında bir araya getirmektir. Türkiye için hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'ne göre siyasal ve ekonomik kriterler kısa ve orta vadeli olarak ele alınmıştır. Genel olarak baktığımızda şu konular belgede yer almıştır (Güran, 2002: 211-213):

Kısa vadede siyasi alanda:

- Siyasi diyalog bağlamında BM Genel Sekreterliği'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulma sürecinin desteklenmesi
- İfade özgürlüğü için yasal ve anayasal güvencelerin güçlendirilmesi
- Dernek kurma, barışçıl toplanma ve sivil toplumun geliştirilmesi
- İşkenceyi önleme ve Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'ne uyum sağlamak
- Mahkeme öncesi gözaltı ile ilgili yasal uygulamaları uyumlaştırma
- Ölüm cezası ile ilgili fiili moratoryumun devam etmesi
- Türk vatandaşlarının kendi anadillerinde televizyon ve radyo yayını yapmalarını yasaklayan her türlü yasal hükmün kaldırılması
- Güneydoğu'da koşulların iyileştirilmesi

Orta vadede siyasi alanda:

- Anlaşmazlıkların BM Anayasası'na uygun şekilde çözümlenmesi ilkesi kapsamında devam eden sınır anlaşmazlıkları ve diğer ilgili konuların çözülebilmesi için çaba sarf etmek
- Ölüm cezasının kaldırılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 No'lu Protokolü'nün imzalanması
- MGK'nın hükümete bir danışma organı niteliğindeki Anayasal rolünün AB üye ülkelerinin uygulamaları ile uyumlaştırılması

Kısa vadede ekonomik alanda:

- Kamu harcamalarının denetim altına alınması, enflasyonla mücadelenin devamı ve yapısal reform programının uygulanmasının sağlanması
- Katılım öncesi mali izleme yöntemi hazırlanması
- Sosyal unsur dikkate alınarak devlet işletmelerinin özelleştirilmesine devam edilmesi
- Tarımsal reformların sürdürülmesi

Orta vadede ekonomik alanda:

- Özelleştirme sürecinin tamamlanması, tarım ve mali sektör reformlarının tamamlanması
- Emeklilik ve sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğinin güvenceye alınması
- Genç kuşağa ve dezavantajlı bölgelere özel önem verilerek genel eğitim ve sağlık düzeyinin yükseltilmesi

Bu gelişmelere rağmen AB'nin genişleme sonrası kurumsal yapısını belirleyen Nice Anlaşması ile tamamlanan Nice Zirvesi, Türkiye açısından hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Genişleme sonrasında aday ülkelerin sahip olacağı Konsey'de sahip olacakları oy oranları ve Avrupa Parlamentosu'ndaki parlamenter sayılarının belirlenirken Türkiye'ye yer verilmemiştir. Türkiye genişleme sonrasındaki kurumsal yapının dışında bırakılan tek aday ülkedir. Dönem Başkanı Fransa bu durumun bir ayrımcılık teşkil etmediğini iddia etmektedir. Fransa'ya göre, AB ülkelerinin kamuoylarında en popüler ülkeler olan İsviçre ve Norveç'te dışarıda bırakılmıştır. Oysaki bu iki ülke AB'ye aday bile olmadığından, Türkiye'nin dışarıda bırakılmasının haklı bir nedeni olarak gösterilmesi anlamsızdır (Brewin, 2002: 13).

Zirve'nin Türkiye için bir başka olumsuz yanı, AGSP ve AB Acil Müdahale Gücü'nün karar mekanizmaları dışında bırakılmasıdır. NATO müdahalesi dışında şayet AB davet ederse, Türkiye gibi müttefik ülkelerin AB operasyonlarına katılabilmesi, ancak karar ve planlama merkezinde sadece danışma amaçlı 'irtibat subayı' ile temsil edilmeleri şartına bağlanmıştır.

III.1.3.2. 2002 Kopenhag Zirvesi

Kopenhag Zirvesi, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Bu Zirve'de AB, Komisyon'un Aralık 2004'teki Avrupa Konseyi zirvesi öncesinde hazırlayacağı rapor ve tavsiye çerçevesinde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse müzakerelerin gecikmeksizin başlayacağına karar vermiştir. Bu ifade ile Türkiye'ye, AB tarihinde bir ilk gerçekleştirilerek müzakerelere başlanması için "tarihin tarihi" verilmiştir. Bu durum, Türkiye'ye yapılan yeni bir ayrımcılık olarak kabul

edilmiştir. Ayrıca AB, Türkiye'ye yaptığı katılım öncesi mali yardımların arttırılmasını ve bu yardımların 2004 yılından itibaren, bütçeden “katılım öncesi giderleri” başlığı altında karşılanmasını kararlaştırmıştır. (Copenhagen European Council Presidency Conclusion, 2003)

Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'yi yakından ilgilendiren bir diğer karar Kıbrıs konusunda alınmıştır. Zirve'nin karar metninin 10.-12. paragraflarında yer bulan karara göre; Kıbrıs ile müzakereler tamamlanmış ve AB üyeliği kesinleşmiştir. Ancak AB'nin Kıbrıs'ı bir bütün olarak üye almak istediği ve 28 Şubat 2003'e kadar sürecek olan adadaki tarafların görüşlerini desteklediğini açıklanmıştır. Eğer görüşmeler konusunda bir çözüme ulaşılamazsa Güney Kıbrıs tek başına üye olacaktır. Kopenhag Zirvesi'nde tam üyelik görüşmeleri tamamlanan Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta ile 8 Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye katılımları kesinleşmiştir. Bulgaristan ve Romanya için öngörülen üyelik tarihi ise 2007 olarak açıklanmıştır.

III.1.3.3. 2004 Brüksel Zirvesi

17 Aralık 2004 tarihi Türkiye'nin AB yönelimi için en önemli dönemlerden biri olmuştur. Brüksel Zirvesi öncesinde 2002 yılındaki Zirve kararına uyularak AB Komisyonu kararı beklenmiş ve sonuç olarak AB liderleri, AB Komisyonu tarafından hazırlanan raporu da göz önünde bulundurarak 17 Aralık'taki zirvede müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlatılmasına karar vermiştir.

Türkiye, Aralık 2002'deki Kopenhag Zirvesi öncesinde başladığı Kopenhag siyasi kriterlerini karşılama sürecini, Aralık 2002 zirvesinde alınan karar doğrultusunda 2004 yılında müzakere tarihi alabilmek için, pek çok yasa ve anayasa maddesini değiştiren

yedi adet uyum paketini Meclis'ten geçirerek yürürlüğe sokmuştur. Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim 2004 tarihinde açıkladığı “Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında 2004 Yılı Düzenli Raporu” genel olarak Türkiye'nin halen bazı eksiklikleri olsa da bir önceki yıla göre önemli gelişme kaydettiği ve Kopenhag Kriterleri'ni henüz tam olarak karşılamasa da yaptığı reformlarla bu yönde önemli ilerlemeler kaydettiğini ifade etmiştir. Raporun yayınlanmasının ardından 16–17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de düzenlenen Avrupa Konseyi Zirvesi, Türkiye-AB ilişkileri açısından bir dönüm noktasını teşkil etmiştir.

Bu Zirve'de, Komisyon Raporunda dikkate alınarak, Türkiye'nin 3 Ekim 2005'te AB ile tam üyelik müzakerelerine başlaması karara bağlanmıştır. Bu kapsamda, Zirve'nin sonuç bildirgesinde yeni adaylarla müzakerelerin yürütülmesi için bir çerçevede belirlemiştir. Bu çerçeveye göre (Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirisi, 2004).

- Müzakereler tüm üye ülkeler ve aday ülkenin katıldığı Hükümetler arası Konferansta ele alınacak, Bakanlar Konseyi; her bir müzakere başlığının açılıp kapanması için gerekli kriterleri belirleyecektir. Bu kriterler; mevzuat uyumu, tatmin edici uygulama ve AB ile mevcut anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükleri içerecektir.

- Uzun geçiş dönemleri, derogasyonlar, spesifik düzenlemeler ya da korunma önlemleri için temel teşkil edebilecek kalıcı hükümler içeren kalıcı koruma önlemleri hükümleri gündeme gelebilecektir. Komisyon, uygun olduğunu düşündüğü durumlarda, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar ya da tarım gibi alanlarda bu önlemlerin uygulanmasını, her bir çerçeve için getireceği öneriler kapsamına alabilecektir.

- Aday ülkenin üyeliğe kabulünün mali boyutu ilgili Mali çerçeve kapsamında ele alınacaktır. Bu doğrultuda müzakerelere henüz başlamamış ve üyeliği

Birliğe büyük mali yük getirecek aday ülkelerin üyeliğe kabulü ancak 2014 sonrası Mali Çerçeve'nin hayata geçirilmesinden sonra mümkün olabilecektir.

- Müzakerelerin ortak hedefi katılımdır. Müzakereler sonucu önceden garanti edilemeyen ucu açık süreçlerdir. Bütün Kopenhag kriterleri, göz önüne alındığında, eğer aday ülke yükümlülüklerini yerine getirme yeteneğine kavuşamazsa, söz konusu aday ülkenin mümkün olan en güçlü bağ ile AB yapılarına bağlanması sağlanmalıdır.

- Bir aday ülkenin özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı, temel hakların korunması ve hukukun üstünlüğü gibi Birliğin temelini oluşturan ilkelere karşı ciddi ve sürekli bir ihlali olması durumunda Komisyon kendi inisiyatifiyle veya üye ülkelerin arzusu üzerine, müzakereleri durdurma ve müzakerelerin yeniden başlatılması şartlar koyma tavsiyesinde bulunacaktır. AB Konseyi, aday ülkenin savunmasını duyduktan sonra nitelikli çoğunlukla müzakereleri durdurma ve yeniden başlatma şartlarına karar verecektir.

- Katılım müzakerelerine paralel olarak, Birlik aday ülkelerle yoğun politik ve kültürel diyalog içerisine girecektir. Bu yoğun diyalog aynı zamanda insanları bir araya getirerek karşılıklı anlayışı arttırmak amacıyla, sivil toplumu da içerecektir.

III.1.3.4. Müzakere Çerçeve Belgesi

2-3 Ekim 2005 tarihleri arasında Lüksemburg'da gerçekleşen Dışışleri Bakanları toplantısında katılım yolunda müzakerelerin ana hatlarını belirleyen "müzakere çerçeve belgesi" kabul edilmiştir ve böylece 3 Ekim'de Lüksemburg'da gerçekleşen Hükümetler arası zirvede de Türkiye ile müzakereler resmen başlatılmıştır. Müzakere çerçeve belgesi müzakerelere ilişkin ilkeler, müzakerelerin içeriği ve müzakere

prosedürleri olarak üç temel bölümden oluşmuştur ve ana hatlarıyla şu şekilde kabul edilmiştir. (Müzakere Çerçeve Belgesi, t.y.)

Müzakerelere İlişkin İlkeler

- Türkiye'nin kendine has özellikleri temelinde yürütülecek olan müzakerelerin hızı Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini yerine getirmekte göstereceği ilerlemeye bağlı olacaktır. Dönem Başkanlığı veya yerine göre Komisyon, mevcut durumu düzenli olarak gözlem altında tutabilmesi için Bakanlar Konseyi'ni tam olarak bilgilendirecektir. Kendi tarafında Birlik, müzakerelerin tamamlanması için gerekli koşulların oluşup oluşmadığına uygun bir zamanda karar verecektir; bu karar 6 sayılı bentte yer alan gerekliliklerin Türkiye tarafından karşılandığına dair Komisyon raporu dikkate alınarak verilecektir.

- Aralık 2004 tarihindeki Avrupa Konseyi'nde de karar verildiği gibi bu müzakereler Avrupa Birliği Anlaşmasınının 49. Maddesini temel almaktadır. Müzakerelerin paylaşılan hedefi katılımdır. Bu kabil müzakereler sonucu önceden garanti edilemeyen ucu açık süreçlerdir. Birliğin hazmetme kapasitesi de dâhil, Kopenhag kriterleri tam olarak dikkate alındığında Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini yerine getirmediğinin ortaya çıkması halinde, Türkiye'nin Avrupa yapılarına mümkün olan en güçlü bağlarla bağlanması temin edilmelidir.

- Genişleme, Birliğin ve Üye Devletlerin içerisinde oldukları sürekli yapılanma ve bütünleşme sürecini güçlendirmelidir. Gösterilecek her çaba, Birliğin uyum ve etkinliğini korumaya matuf olmalıdır. 1993 Kopenhag Zirvesi kararlarına uygun olarak Birliğin Türkiye'yi hazmetme kapasitesi, bir yandan Avrupa bütünleşmesinin ivmesi de korunmak suretiyle, hem Birliğin hem Türkiye'nin genel çıkarlarına hizmet edecek önemli

bir mülahazadır. Müzakereler esnasında Komisyon bu kapasiteyi, üyelik koşullarının Türkiye tarafından karşılanıp karşılanmadığına dair Konseyi haberdar etmek için Türkiye'nin adaylık perspektifinden kaynaklanan ve Ekim 2004 Raporunda belirtilmiş olan tüm konuları da içerecek şekilde izlemelidir.

- Müzakereler, büyük bölümü daha sonra AB Antlaşması'nın 6(1) sayılı Maddesinde ortaya konulan ve Temel Haklar Şartı'nda da ilan olunan, 1993 yılında Kopenhag Avrupa Konseyi'nde belirlenmiş olan siyasi kriterlere Türkiye'nin yeterli ölçüde uyum sağladığı temelinde açılmaktadır. Birlik Türkiye'den, reform sürecini devam ettirmesini ve hürriyet, demokrasi, hukukun üstünlüğü, ilgili Avrupa içtihatlarını da kapsayacak şekilde insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı konularında daha ileri gelişmeler kaydetmesini istemektedir. Özellikle işkence ve kötü muamele ile mücadelede sıfır tolerans, ifade özgürlüğü, din özgürlüğü, kadın hakları, sendikal haklar da dâhil olmak üzere ILO standartları ve azınlık hakları konularındaki mevzuatını genişleterek pekiştirmesini ve bunları etkin bir şekilde uygulamasını beklemektedir. Birlik ve Türkiye aralarındaki yoğun siyasi diyalogu devam ettireceklerdir. Başta temel özgürlükler ve insan haklarına saygının sağlanması olmak üzere, söz konusu alanlarda sağlanan ilerlemelerin geri döndürülemezliğini temin etmek üzere, bunların tam ve etkin olarak uygulanmasını istemektedir. Bu hususlarda 2004 Raporu ve tavsiye mektubunda olduğu kadar yıllık ilerleme raporlarında da tanımlanan tüm endişe kaynağı hususlar bağlamında Konseye düzenli olarak rapor sunacak olan Komisyon tarafından yakından izlenmeye devam edilecektir.

- Türkiye'de hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi Birliğin temellerini teşkil eden ilkelerin ciddi ve süreklilik arz edecek şekilde ihlal edilmesi halinde, Komisyon, re'sen veya üye ülkelerin üçte birinin

talebiyle müzakerelerin askıya alınmasını ve müzakerelerin kaldığı yerden devam etmesi için gerekli koşulları teklif edebilecektir. Böyle bir tavsiye üzerine Konsey, Türkiye'nin de görüşlerini aldıktan sonra, müzakerelerin askıya alınmasına ve yeniden başlamasına ilişkin koşullara nitelikli çoğunlukla karar verecektir. Hükümetler arası Konferans'ta üye ülkeler, Hükümetler arası Konferans'ın genellik arz eden ittifak kuralına hâlel gelmeksizin, Konsey kararına uygun olarak hareket edeceklerdir. Bu gibi hallerde Avrupa Parlamentosu bilgilendirilecektir.

- Müzakerelerdeki ilerleme, Türkiye'nin katılım yönünde ekonomik ve sosyal uyum çerçevesinde ve 2'nci paragrafta atıfta bulunulan Komisyon Raporlarının tespit edeceği ilerleme tarafından yönlendirilecektir. Bu ilerleme şu şartlar çerçevesinde değerlendirilecektir: Kopenhag kriterleri, Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri için açık taahhüdü ve gerekmesi halinde Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargılama yetkisinin kabulünü de içeren, cari önemli sınır uyuşmazlıklarının BM Antlaşması çerçevesinde barışçı bir şekilde çözülmesi konusunda yüklenimi; Türkiye'nin Kıbrıs sorununun BM çerçevesinde, kapsamlı bir çözüm için uygun bir ortamın oluşturulması için gerekli adımların atılması, Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti dâhil bütün üye ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin normalleştirilmesi de atacağı adımlara dâhil olmak üzere Birliğin temelini oluşturan ilkelere uygun olarak kapsamlı bir çözüme kavuşturulması konusundaki çabalara sürekli desteğinin temini

- Katılıma kadar geçecek devre süresince, Türkiye'nin üçüncü ülkelere yönelik politikalarını ve uluslararası kuruluşlardaki pozisyonlarını (tüm AB üyesi ülkelerin bu organizasyonlar ve düzenlemelerdeki üyeliği de dâhil olmak üzere) Birliğin ve üye ülkeler tarafından kabul edilen politika ve pozisyonlara aşamalı olarak uyumlaştırması gerekecektir.

- Türkiye, diğer katılım müzakerelerinin sonuçlarını üye olduğu zamandaki hali ile kabul etmek zorundadır.

Müzakerelerin içeriği

- Katılım, Birlik Müktesebatı olarak bilinen Birlik sistemi ve bunun kurumsal çerçevesine iliştirilmiş bulunan hak ve yükümlüklerin kabulü anlamına gelmektedir. Türkiye bu müktesebatı üyeliğinin gerçekleşeceği andaki hali ile uygulamak zorundadır. Bunun yanı sıra, katılım, mevzuat uyumu yanında müktesebatının zamanında ve etkin olarak uygulaması anlamına da gelmektedir. Türkiye'nin, katılım öncesinde müktesebatın Türkçeye zamanında çevrilmesini sağlaması ve katılıma kadar AB kurumlarının etkin işleyişi için yeterli sayıda tercüman ve mütercimi eğitmesi gerekmektedir. Türkiye'nin de bir üye ülke olarak istifade edeceği ve yükleneceği, üye olmaktan kaynaklanan hak ve mükellefiyetler, Türkiye ile Topluluklar arasındaki tüm ikili anlaşmaların ve Türkiye tarafından imzalanan ancak üyelik yükümlülükleri ile bağdaşmayan diğer tüm uluslararası anlaşmaların sona ermesi anlamına gelir. Ortaklık Anlaşmasının Topluluk mevzuatından ayrılan herhangi bir hükmü katılım müzakerelerinde emsal olarak alınamaz. Türkiye, katılımını takiben bir derogasyonlar üye devlet olarak ekonomik ve parasal birliğe dâhil olacak ve gerekli koşulları sağladığına dair bir değerlendirmeye dayanan Konsey kararını takiben Euro'yu ulusal para birimi olarak kabul edecektir. Bu alandaki diğer AB mevzuatı ise katılımı takiben tamamen uygulanacaktır. Özgürlük, güvenlik ve adalet alanına ilişkin olarak, AB'ye üyelik, Birliğe katılımı birlikte bu alandaki tüm müktesebatın, Schengen mevzuatı da dâhil olmak üzere, Türkiye tarafından üstlenildiği anlamına gelecektir. Bununla birlikte, söz konusu alandaki müktesebatın bir kısmı, Türkiye'nin hazırlık seviyesinin uygulanabilir Schengen değerlendirmesi temelinde dâhili sınırlarda kişiler

üzerindeki kontrolün kaldırılmasına ilişkin Konsey kararını müteakiben sadece Türkiye’de uygulanacaktır.

Müzakere prosedürleri

- Müzakerelerin içeriği, bir tarafta tüm Üye Devletlerin ve diğer tarafta aday Devletin katılımı ile gerçekleşen bir hükümetler arası konferansta yürütülecektir. Türk yetkililere açıklamalarda bulunmak, Türkiye’nin özellikli alanlarda müzakerelere başlamasına yönelik hazırlığını değerlendirmek ve müzakerelerde ortaya çıkması muhtemel sorunların ön göstergelerini elde etmek amacıyla, Komisyon tarama süreci olarak adlandırılan müktesebatın resmi olarak incelenmesi sürecini başlatacaktır. Komisyon’un Türkiye’ye yönelik düzenli ilerleme raporları ve özellikle tarama sürecinde Komisyon tarafından elde edilen bilgiye dayanarak, Komisyon’un önerisi temelinde Konsey, oybirliği ile uygun durumlarda her bir başlıkta müzakerelerin açılması ve geçici olarak kapatılması için eşikler belirleyecektir. Türkiye’den müktesebat ile ilgili olarak pozisyonunu belirtmesi ve eşikleri karşılama hususunda sağladığı ilerleme konusunda rapor sunması talep edilecektir. Türkiye’nin uygun idari ve yargı düzenlemeleri yoluyla etkin ve verimli uygulama da dâhil olmak üzere müktesebatı doğru olarak aktarması ve uygulamaya koyması, müzakerelerin hızını belirleyecektir. Bu amaca yönelik olarak Komisyon, saha incelemeleri suretiyle yapılacak uzman değerlendirmeleri de dâhil olmak üzere, olabilecek tüm araçları kullanarak, Türkiye’nin tüm alanlardaki ilerlemesini yakından takip edecektir.

III.1.3.5. Ulusal Program

AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye ulusal programı, 19 Mart 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilerek 24 Mart 2001 tarih ve 24352 mükerrer sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır. 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilen yeni katılım ortaklığı belgesine paralel olarak ulusal program revize edilmiş ve 23 Haziran 2003 tarihinde bakanlar kurulu tarafından kabul edilerek 24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 mükerrer sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır.

Ulusal Program AB Müktesebatı'na ilişkin siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal konularda yapılacak yasal düzenlemeleri ve bunların hangi kapsamda, nasıl bir zaman sürecinde gerçekleştirileceğini ortaya koymuştur. Siyasal Kriterler başlığı altında da şu konularda yasal düzenlemelere gidileceği vaadinde bulunulmuştur (Canbolat, 2002: 285-286):

- Düşünce ve ifade özgürlüğü
- Dernek kurma özgürlüğü, barışçıl toplanma hakkı ve sivil toplum
- İşkenceyle mücadele
- İnsan hakları ihlalleri sonuçlarının düzeltilmesi imkânlarının güçlendirilmesi
- Devlet memurları ve kamu görevlilerinin insan hakları konusunda eğitilmeleri
- DGM dâhil olmak üzere yargının işlevselliği ve verimliliği
- Tüm vatandaşların ekonomik, sosyal ve kültürel imkânlarının artırılması amacıyla bölgesel dengesizliklerin azaltılması

- Tüm bireylerin herhangi bir ayırım yapılmaksızın ve dil, renk, ırk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanç veya dinine bakılmaksızın tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinden tam olarak yararlanması, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü
- İdam cezasının kaldırılması
- Anayasa'nın ve ilgili diğer yasaların AB Müktesebatına uyumu
- BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile İhtiyari Ek Protokolü ve BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- MGK ve olağanüstü hal

III.2. AB Sürecinde Kırsal Kalkınma Politikalarının Uyumlaştırılması

Avrupa Komisyonu tarafından belirlenen Müzakere Çerçeve belgesinde ortaya konulduğu gibi tarım sektöründe müzakereler tarım ve kırsal kalkınma, gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı ve balıkçılık başlıkları altında yürütülürken ilk adım olarak bu başlıklarda mevzuat uyumunun sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda bu bölümde AB sürecinde kırsal kalkınma politikalarının uyumlaştırılması çalışmaları değerlendirilecektir.

III.2.1. Katılım Ortaklığı Belgesi

2003 Katılım Ortaklığı Belgesinde (KOB) tarım ve kırsal kalkınmayla ilgili aşağıdaki kısa ve orta vade hedefleri belirlenmiştir:

Kısa vade;

1. Tarım reformuna devam edilmesi,

2. Özellikle tütün ve şeker alanlarında piyasanın serbestleştirilmesine devam edilmesi,

3. Entegre İdare Kontrol Sisteminin kilit unsurlarından olan hayvan kimlik sisteminin oluşturulmasının tamamlanması, ayrıca, arazi-parşel tanımlama sistemleri gibi diğer unsurlar için hazırlık çalışmalarının başlatılması,

4. AB kırsal kalkınma politikası ve ormancılık stratejisine giriş için bir stratejinin belirlenmesi,

5. Hayvan sağlığına ilişkin çerçeve bir kanun ve müktesebat ile uyumlu ikincil mevzuatın çıkartılması, ilgili idari ve bilimsel yapıların, test ve kontrolden sorumlu birimlerin beşeri, teknik ve bilgi kaynaklarının güçlendirilmesi, mevzuatın etkili uygulanmasının sağlanması, hayvan hastalıklarını yok etme çalışmalarının hızlandırılması, muhtemel sorunlara ilişkin planlamanın ve izleme kapasitesinin iyileştirilmesi,

6. AB ile uyumlu bir Sınır Kontrol Noktalan sistemin üçüncü ülkelerle birlikte geliştirilmesi ve yürütülmesi amacıyla söz konusu noktaların belirlenmesi,

7. Hayvan ve bitki sağlığı müktesebatının iç hukuka aktarılmasına yönelik bir program kabul edilmesi.

Orta vade;

1. Mali sektör reformunun tamamlanması ve tarım sektörü reformuna devam edilmesi,

2. Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin oluşturulmasının tamamlanması,

3. AB Kırsal Kalkınma Politikası ile Ormancılık Stratejisinin uygulanması için gerekli idari yapıların kurulması,

4. Ortak piyasa düzenleri kurulması ve tarımsal piyasaların etkin bir şekilde izlenmesi için gerekli yasal temelin kabul edilmesi, idari yapılar ile uygulama mekanizmalarının oluşturulması,

5. Müktesebata uyumlu olarak, üçüncü ülkelere yönelik sınır kontrol noktalarında uygulanan sistemin iyileştirilmesine ilişkin bir plan ve takvimin sunulması,

6. Gıda güvenliği ve denetimi sisteminin yeniden düzenlenmesi, güçlendirilmesi ve AB gıda güvenliği standartlarına uyum sağlanması amacıyla sistemin beşeri, teknik ve mali kaynaklarının iyileştirilmesi,

7. AB hijyen ve kamu sağlığı standartlarının karşılanabilmesi için gıda işleme tesislerinin modernizasyonuna yönelik, takvime bağlanmış bir iyileştirme planının oluşturulması, ayrıca, test ve tanı tesislerinin kurulması

2006 Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ise kısa ve orta vade ekonomik öncelikler içinde kırsal kalkınmayı;

Kısa vadede;

1. Tarım sektörü reformuna devam edilmesi,

2. Gerekli yasal tedbirlerin kabul edilmesi ve kırsal kalkınma konusundaki AB araçlarının faaliyete geçirilmesi amacıyla uygun idari yapıların kurulması,

3. Hayvan kimlik ve büyükbaş hayvan kayıt sisteminin AB gerekleriyle daha fazla uyumlaştırılması, küçükbaş hayvanların kimlik tanımlamalarının yapılması ve hareketlerinin kaydedilmesi amacıyla harekete geçilmesi,

4. Başlıca hayvan hastalıklarını ortadan kaldırmaya yönelik bir stratejinin kabul edilmesi,

5. AB hijyen ve kamu sağlığı standartlarını karşılamak amacıyla gıda işleme tesislerinin modernize edilmesi için bir program hazırlanması,

6. Artıkların ve hayvanlardan insanlara geçebilen hastalıkların kontrol altına alınmasına ilişkin programların uygulanması

Orta vadede;

1. Tarım sektörü reformunun tamamlanması,

2. Özellikle arazi parsel tanımlama sistemine ilişkin olmak üzere, bütünleştirilmiş idare ve kontrol sisteminin kurulmasına yönelik çalışmanın sürdürülmesi,

3. Veterinerlik, gıda güvenliği ve bitki sağlığı mevzuatının uygulanması için gerekli idari kapasitenin oluşturulması,

4. Tarımsal gıda işleme tesislerinin, AB gıda güvenliği standartları ve mevzuatı ile uyumlu olmalarını sağlamak üzere iyileştirilmesi,

5. Gıda güvenliği kontrol sistemlerinin uygulanması,

6. Bitki eşitleri kayıt sisteminin AB gereklilikleriyle uyumlaştırılması şeklinde sıralanmıştır.

III. 2.2. Ulusal Program ve Kırsal Kalkınma

Ulusal Plan içerisinde Kırsal Kalkınma ile ilgili alışmalar “Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejilerinin Oluşturulması” başlığı kapsamında ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesinde de belirtildiği üzere kısa vadede AB Kırsal Kalkınma politikasının yerleştirilmesi için bir Kırsal Kalkınma Stratejisinin hazırlanması,

orta vadede ise AB Kırsal Kalkınma Politikasının uygulanması için gereken idari yapıların oluşturulması hedeflenmiştir.

Türkiye'nin AB'nin Ortak Tarım Politikası'na uyum konusundaki yükümlülüklerinin çerçevesi de esas olarak AB Konseyi'nin hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgeleri (KOB) ve bu belgelere karşılık Türkiye'nin hazırladığı Ulusal Programlar (UP) aracılığıyla belirlenmektedir. Türkiye 2001, 2003, 2005 ve 2008 yıllarında yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri'ne karşılık 2001, 2003 ve 2008 yıllarında üç kez UP yayımlamıştır. Ulusal Plan içerisinde Kırsal Kalkınma ile ilgili çalışmalar "Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejilerinin Oluşturulması" başlığı kapsamında ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesinde de belirtildiği üzere kısa vadede AB Kırsal Kalkınma politikasının yerleştirilmesi için bir Kırsal Kalkınma Stratejisinin hazırlanması, orta vadede ise AB Kırsal Kalkınma Politikasının uygulanması için gereken idari yapıların oluşturulması hedeflenmiştir.

İkinci ulusal program temel olarak altı ana başlık altında bir öncelik listesi oluşturmakta ve ilk ulusal programın yayımlandığı 24 Mart 2001 tarihinde ikincisinin yayımlandığı 24 Temmuz 2003 yılına dek geçen iki yılı aşkın sürede AB mevzuatına uyum amacıyla çıkarılan mevzuata değinmektedir.

İkinci ulusal programda Türkiye'nin tarım alanındaki öncelikleri belirtilmiş; bu doğrultuda birçok yasal düzenleme yapılmış ve mevzuata uyum çalışmaları hızlandırılmıştır. İkinci programda kırsal kalkınma konusunda yasal düzenlemelere dair yapılan hazırlıklar ve yapılması taahhüt edilen düzenlemeler Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejisinin Oluşturulması başlığı altında aşağıdaki gibidir:

- Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin Kabulüne ilişkin Başbakanlık Genelgesi ile
- Bakanlar Kurulu Kararı'nın yayımlanması,

- Ulusal Ormancılık Stratejisi'nin Kabulüne İlişkin Başbakanlık Genelgesi'nin yayımlanması,

III. 2.3. Mevzuat Uyumlaştırması

AB sürecinde Türkiye'nin önündeki en önemli konulardan biri de mevzuatların birbirine yakınlaştırılması konusudur. AB, ilerleme raporlarında sıklıkla genel anlamda tarım, hayvancılık, kırsal kalkınma ve ormancılık politikalarında AB müktesebatına uyumun yetersiz olduğunu belirterek uygun hukuki düzenlemelere ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir. Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Türkiye'nin Ulusal Programı çerçevesinde Türkiye tarafından önemli çalışmalar yapılmış ve özellikle istatistikler konusunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

2007–2013 perspektifinde AB ile kırsal kalkınma alanında tam anlamıyla bir uyumun sağlanabilmesi açısından yasal düzenlemelere hız verilmiştir. Bu süreçte öncelikli olarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasına öncelik verilmiş, tarımsal pazarlamaya ilişkin standartların belirlendiği kanun çıkarılmıştır. Yine bu dönemde kırsal kalkınma alanında yetkili yönetimin usulleri, personelin nitelikleri ve görevleri, gerekli uyum çalışmalarının nasıl düzenleneceği, malî yardımların nasıl kullanılacağı ile ilgili yönetmelikler çıkarılmıştır. İl Tarım Müdürlükleri 7 şube müdürlüğü halinde teşkilatlanmıştır. Buna göre: Proje ve İstatistik Şube Müdürlüğü, Bitki Koruma Şube Müdürlüğü, Hayvan Sağlığı Proje Müdürlüğü, Kontrol Şube Müdürlüğü, Çiftçi Eğitim ve Yayım Şube Müdürlüğü, Destekleme Şube Müdürlüğü, İdari ve Mali İşler Şube Müdürlüğü oluşturulmuştur (Taş, 2010: 141).

Çiftçi eğitim ve yayım hizmetleri Teşkilatlanma ve Destekleme Genel

Müdürlüğü tarafından planlanarak İl Düzeyindeki Çiftçi Eğitim ve Yayım Şube Müdürlükleri tarafından uygulanmaktadır. Bunun dışında kırsal kalkınma kapsamında mevzuat uyumlaştırılması için şu düzenlemeler yapılmıştır (Taş, 2010: 142–147):

- Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu 6 Temmuz 2004 tarih ve 25515 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Bitki Çeşitlerinin Tescil Edilmesine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 13.8.2004 tarih ve 25552 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Ulusal Nitelikte Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslar arası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 06.8.2004 tarih ve 25545 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Üretici Birlikleri Kanunu çıkarılmıştır.
- Tarım Sigortaları Kanunu çıkarılmıştır.
- Bölgesel Ajansların Kuruluş Kanunu çıkarılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA POLİTİKASINA UYUMU VE BU SÜREÇTE TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU(TKDK)’NUN ROLÜ

IV.1. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Çalışmaları

AB kırsal kalkınma politikası gereğince üye ülkelerin yanı sıra üye adayı olan ülkeler için de kırsal kalkınmaya büyük önem verilmektedir. Bu kapsamda bu kısımda Türkiye’de AB politikaları ile uyum amaçlı yürütülen kırsal kalkınma uygulamaları değerlendirilecektir.

IV.1.1. IPA Programı ve Türkiye

Daha önce de belirtildiği üzere, yapısal fonlarda yapılan yeni düzenlemeler kapsamında 2000–2006 döneminde geçerli olan ve aday ülkelerde AB müktesebatının üstlenilmesi ve idari kapasitelerinin geliştirilmesine ilişkin desteklemelerin sağlandığı PHARE, ISPA ve SAPARD fonunun birleştirilmesi ile aday ülkeler için fonlar 2007–2013 perspektifinde IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) adıyla tek bir fon çatısı altında bir araya getirilmiştir.

IPA kapsamında Türkiye’ye sağlanacak fonlar beş bileşenden oluşmaktadır.

Bunlar;

1. Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma

2. Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği
3. Bölgesel Kalkınma
4. İnsan Kaynaklarını Geliştirme
5. Kırsal Kalkınma

Bu bileşenler altında AB'den sağlanacak fonlar, AB'ye tam üyelik hedefi kapsamında, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program'da yer alan önceliklerin yanı sıra 3. ve 4. bileşenler için hazırlanan Stratejik Çerçeve Belgesi (SÇB) ve Operasyonel Programlar ile 5. bileşen için hazırlanan Kırsal Kalkınma Planının strateji ve öncelikleri çerçevesinde kullanılacaktır (Ulucan, 2007: 72).

20 Haziran 2007 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından kamuoyuna duyurulan SÇB uyarınca aday ülkelere sağlanacak yardım miktarları ve alanları şu şekilde belirlenmiştir.

**Tablo 1: 2007–2010 Döneminde
IPA Kapsamında Türkiye'ye Katılım Öncesi Verilecek Yardım Miktarı**

<i>Bileşen</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>
Geçiş Yardımı ve Kurumsal Planlama	252.2	250.2	233.2	211.3
Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği	6.6	8.8	9.4	238.1
Bölgesel Kalkınma	167.5	173.8	182.7	238.1
İnsan Kaynaklarının Gelişimi	50.2	52.9	55.6	63.4
Kırsal Kalkınma	20.7	53.0	85.5	131.3
Toplam	497.2	538.7	566.4	653.7
Genel Toplam	2256 milyar Euro			

Kaynak: STB, <http://ipa.stb.gov.tr/KatilimOncesiMaliYardimAraci.aspx>, (19.12.2010)

IV. 1.2. IPARD Kapsamındaki Çalışmalar

Bu bölümde genel hatları ile Türkiye'nin kırsal kalkınma alanında IPARD Programı kapsamındaki yükümlülükleri ve bunların uygulaması değerlendirilecektir.

IV.1.2.1. Politika Çerçeve Belgesinin Hazırlanması

AB, aday ülkelere katılım sürecinde kırsal politikalarını Birlik politikaları ile uyumlaştırmaları için finansal destek sağlamaktadır. IPA ismi verilen Katılım Öncesi Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance) aracılığıyla 2007–2013 döneminde destek verilecek beş ayrı alandan biri de kırsal kalkınma olacaktır. IPA'nın kırsal kalkınma bileşeni IPARD olarak adlandırılmaktadır. Bu bileşenin temel amacı Türkiye'nin üyelik sonrası kullanacağı yapısal fonlara yönelik yakınsama sağlamak, Birliğe giriş öncesinde kırsal kalkınmaya yönelik programlama yapabilme ve kapasite gelişimine destek vermektir. IPARD kapsamında öncelikler (Örnek, 2007: 43):

- Pazar verimliliğinin geliştirilmesi,
- Kalite ve sağlık standartları,
- Kırsal alanlarda yeni iş olanaklarının geliştirilmesidir.

Kırsal Kalkınma (IPARD) Programında yer alacak tedbirleri ve sektörleri belirlemek ve IPARD Planı hazırlıklarına temel oluşturmak amacıyla Politika Çerçevesi Belgesi Taslağı ile Sektör Analizleri çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Politika Çerçeve Belgesi'nde, IPARD Programı'nın öncelik vereceği amaçlar, hedefler, tedbirler, sektörler ve uygulama illeri gibi temel stratejisinin geliştirilmesi yanında, faydalanıcı kriterleri, uygun yatırımlar ve seçim kriterleri gibi spesifik konularda kararlaştırılmıştır. Politika çerçeve

belgesinde IPARD Programında seçilecek tedbirler ile ilgili seçilme nedenleri ve gerekçeleri hazırlanarak bu tedbirlerin ülkemiz açısından önemi, neden seçildiği, sektörlerin güçlü, zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditleri yer almıştır. IPA Uygulama Tüzüğü'nün 184'üncü maddesi gereğince IPARD Programı'nda desteklenecek sektörler dair bağımsız uzmanlarca sektör analiz çalışmasının yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede Program'da yer alması öngörülen sektörler olarak et, süt, meyve-sebze ve balıkçılık sektör analiz çalışmaları yapılmıştır.

IV.1.2.2. IPARD Ajansı Kurulma Çalışmaları

Daha önce belirttiğimiz gibi AB, aday ülkelerde merkezi olmayan uygulama sistemi dâhilinde IPARD Programı yönetimi ve uygulama süreci kapsamında ödeme aracı olarak IPARD Ajansları kurulmasını istemektedir. Bu nedenle IPARD Ajansı Avrupa Komisyonu tarafından kurulması yönünde desteklenen bir kurumdur.

Avrupa Komisyonu IPARD benzeri programı öncelikle Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde SAPARD Ajansı şeklinde kurmuştur. Daha sonra bu ülkelerin 2004 ve 2007 yıllarında AB'ye üyelikleri ile birlikte bu ajanslar yeni üye ülkelerde ödeme kurumları haline gelmiştir. Örneğin bir ülkedeki tarımsal desteklemeler artık bu ödeme kurumu aracılığıyla verilmektedir. Türkiye'de ise IPARD Ajansı teknik destek projesi, Avusturya öncülüğünde Macaristan ve Almanya'nın da katılımı ile sürdürülmüştür. Kuruluş aşamasında, öncelikli olarak Kırsal Kalkınma Ajansının kurulması yönünde bir proje fişi hazırlanmıştır. TKB Araştırma ve Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı'na (APKK) yürütülen çalışmalarda, TKB bünyesindeki AB Uzman ve Uzman Yardımcıları çekirdek faaliyetleri yürütülmüştür (Yıldız, 2005: 34).

IV. 1.3. Ulusal Kırsal Kalkınma Strateji Belgesi

Avrupa Komisyonu Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri için SAPARD Programının hazırlanmasında Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin hazırlanmasını zorunlu tutmuştur. Bu kapsamda IPARD programından faydalanacak olan Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya Cumhuriyeti için IPARD Programının hazırlanmasından önce ön şartlardan birisi Ulusal Kalkınma Stratejisinin hazırlanması olmuştur. Bu kapsamda ülkemizde 2005 yılında Devlet Planlama Teşkilatı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı arasında bir koordinasyon kurulu oluşturularak ilgili Kurum ve kuruluşlarla yapılan koordinasyon toplantıları sonucu Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi -UKKS hazırlanmıştır (DPT, 2006a: 3).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin IPARD Programı'ndan yararlanabilmesinin ön koşulu, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ve Planını kabul etmesi gereği ile Strateji Belgesi 25.01.2006 tarih ve 2006/1 sayılı "Yüksek Planlama Kurulu" kararı kapsamında kabul edilmiş ve 04.02.2006 tarihli ve 26070 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde kırsal kalkınma; *"kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelik, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeterek, yerelde farklılaşan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü"* (DPT, 2006b: 3) şeklinde tanımlanmıştır.

Rapora göre kırsal kalkınmada temel amaç; *"Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak,*

kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır. Kamu hizmet ve destekleri, temel amaca yönelik öncelikler çerçevesinde bütüncül, tutarlı, uygun ve öngörülebilir bir şekilde planlanarak kırsal toplumun yararına sunulacaktır.” (DPT, 2006b: 10) şeklinde ifade edilmiştir.

Strateji belgesinde kırsal kalkınma politikalarının etkinliğinin artırılması amacı ile yürütülen yasal ve kurumsal düzenlemeler açıklandıktan sonra; öncelikli olarak tarımsal arazilerde verimsizlik sorununun giderilmesi, arazi toplulaştırma çalışmalarının hızlandırılması, üretici örgütlenmelerinin güçlendirilmesi, eğitim ve yayım faaliyetlerinin etkinleştirilmesi konularının önemli olduğu kaydedilmiştir. Strateji belgesinde dikkat çekilen konulardan biri de üretici örgütlenmelerinin güçlendirilmesi hedefi olmuştur. AB tarım politikaları ile entegrasyonun sağlanması amacıyla üretici örgütlerine sağlanacak desteğin artırılacağı ifade edilmiştir. Strateji Belgesinde Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi çerçevesi ise şu şekilde oluşturulmuştur (DPT, 2006b: 41):

Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkânlarının Artırılması

Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması

Üreticilerin Örgütlenme ve Bilgi Düzeyinin Yükseltilmesi

Su ve Toprak Kaynaklarının Etkin Kullanımı

Tarım ve Gıda Sanayii İşletmelerinin Rekabet Gücünün

Artırılması

Gıda Kalitesi, Tüketicinin Korunması ve Gıda Sağlığına Yönelik

Kontrol Yapılarının Güçlendirilmesi

Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi Stratejik

Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi

Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi

Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması

Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi

Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması

Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi

Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması

Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması Mekânsal Duyarlılık Sürdürülebilirlik Sosyal İçerme Politika ve Düzenlemelerde Tutarlılık Etkin İzleme Kaynak Kullanımında Etkinlik İşbirliği ve Katılımcılık

Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi

Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının

Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi

IV.1.4. IPARD Programı

IPARD Planı ayrıntılı bir çalışma sürecinde hazırlanmıştır. Kırsal kalkınmanın çok sektörlü bir alan olması dolayısıyla hazırlık çalışmalarında kurumlar arası diyalog gerekliliği ortaya çıkmış; konu ile ilgili tüm kurumların katılımıyla TKB koordinasyonunda bir Plan Hazırlık Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Söz konusu çalışma grubu Komisyonun da tavsiyesi üzerine hangi sektörlere kaynak aktarılacağına belirlenmesi amacıyla sektör analizleri yapılmış; bu kapsamda süt ve süt ürünleri, et ve et ürünleri, meyve sebze sektörü ve su ürünleri sektörü belirlenmiştir. (Uzunpınar, 2008: 39)

IPARD Programı Türkiye'nin kırsal kalkınma alanında katılım öncesi süreçteki ihtiyaç ve önceliklerine dayalı olarak oluşturulmuş; bu kapsamda, 9. Kalkınma Planı, 2006–2010 yıllarını içeren Tarım Stratejisi ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi öncelikleri ve AB Çok Yıllı Gösterge Planlama Belgesi'nin stratejik öncelikleri de dikkate alınmıştır. Ayrıca AB'nin 1085/2006 IPA Konsey Tüzüğü ve tüzüğün uygulanması esaslarını içeren 718/2007 sayılı IPA Uygulama tüzüğü de programın dayanağını oluşturmaktadır.

IPARD Programı, Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen politika çerçeve belgesinin hazırlanması ve sektör analizlerinin tamamlanmasından sonra, Yunanistan firması olan VAKAKIS tarafından 13 Aralık 2006 tarihinde verilen teknik destek projesi ile başlamıştır. İlk etapta, yabancı uzmanlar ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığında görevli yerli uzmanlardan oluşan bir ekip oluşturularak çalışmalara başlanmıştır.

IPARD Planının nihai hali 2007 yılı Kasım ayında Avrupa Komisyonuna iletilmiş, Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesi 19 Aralık 2007 tarihinde planı görüşmüş ve 25 Şubat 2008'de resmen kabul etmiştir. Türkiye'ye 2007–2010 yılları

arasında tahsis edilen hibe fonlar; Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun Avrupa Komisyonu tarafından akredite edilmesinden sonra n+3 kuralına göre bir kayba uğramadan kullanılabilir.

Kırsal Kalkınma (IPARD) Programının Genel Hedefleri

Genel Hedefler 1

- Tarım sektörünün modernizasyonuna katkıda bulunmak
- Gıda işleme sektörüne yeni teknolojiler sunmak, tarımsal ürünler için yeni pazar fırsatları yaratmak
- Birincil ürünlerin üretiminde sürdürülebilirlik sağlamak, yaratmak

Genel Hedefler 2

- AB OTP ile ilgili topluluk mevzuatının ve ilgili politikaların uygulanması için Türkiye'nin hazırlanmasına katkıda bulunmak
- Gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı ve çevre ile ilgili AB standartları veya diğer standartların iyileştirilmesini teşvik etmek

Genel Hedefler 3

- Tarım-çevre önlemleri ve yerel kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanması ile ilgili eylem planını hazırlamak

- İş fırsatlarının geliştirilmesine katkıda bulunmak
- Göçü engellemek, olarak belirlenmiştir.

IPARD Programı kapsamında ayrıca programın izlenmesi, değerlendirilmesi, bilgi ve tanıtım faaliyetleri, uygulamaya yönelik çalışmalar, ziyaretler ve seminerler, dış uzman kullanımı ve gelecekte kullanılacak olan ulusal kırsal ağ çalışmalarına destek sağlanmasını amaçlayan teknik destek tedbiri yer almaktadır.

IV.2. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ve AB Kırsal Kalkınma Politikalarına Uyum Sürecindeki Rolü

Kırsal kalkınma uygulayıcıları içerisinde yeni bir kurum olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) faaliyetlerinin değerlendirilmesi kapsamında, bu kısımda genel olarak kurumun kuruluş süreci, görev ve yetkileri, idari yapılanması ve faaliyetleri değerlendirilecektir.

IV.2.1. TKDK Kuruluşu

TKDK ulusal kalkınma plan, program ve stratejilerinde öngörülen ilke ve hedefler çerçevesinde, AB, uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla 18 Mayıs 2007 tarih ve 5648 sayılı kanunla kurulmuştur (TKDK, 2009a, 1). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunu'na göre “*Kanunla verilen görevleri yerine getirmek üzere, kamu tüzel kişiliğini*

haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip, özel bütçeli, bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tâbi ve Bakanlığın ilgili kuruluşu olmak üzere Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu kurulmuştur.” (TKDK, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun):

IV.2.2. TKDK Görev ve Yetkileri

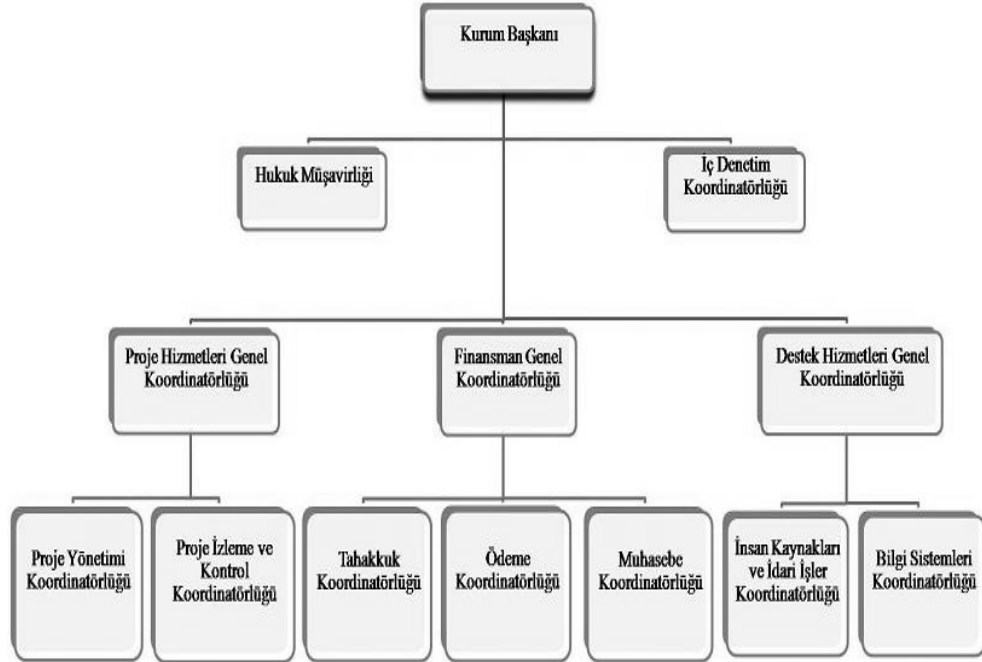
İlgili kanun kapsamında kurumun görev ve yetkileri şunlardır (TKDK, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun):

- *Faydalanıcıların desteklerden azamî ölçüde yararlanabilmeleri amacıyla tanıtım, bilgilendirme, eğitim ve yönlendirme faaliyetlerini yürütmek*
- *Proje ve faaliyet başvurularını almak, bunların ön incelemeleri ile yerinde kontrollerini yapmak, proje ve faaliyetleri başvuru şartları, değerlendirme ve seçim kriterlerine göre değerlendirmek.*
- *Desteklenecek proje ve faaliyetleri belirlemek, uygulama sözleşmelerini hazırlamak ve başvurusu uygun görülen faydalanıcılarla sözleşme imzalamak, uygun bulunmayan başvurularla ilgili işlemleri yapmak.*
- *Proje ve faaliyetlere yönelik tahakkuk, ödeme ve muhasebe işlemleri ile bunlarla ilgili her türlü kontrolü gerçekleştirmek.*
- *Proje ve faaliyetlerin uygulamasını izlemek, yararlanıcıların sözleşme şartlarını ve yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini takip etmek, bu amaçlarla gerekli kontrolleri yapmak.*

- İlerleme ve gelişmeleri raporlamak, Avrupa Birliği mevzuatını da dikkate alarak ihtiyaç duyulan bilgi, belge ve raporları hazırlamak, yetkili kurum ve makamlara sunmak.
- Program ve desteklerin etkinleştirilmesi yönündeki görüş ve değişiklik önerilerini ilgili makamlara bildirmek.
- Kurumun görevleri ve faaliyetleriyle ilgili güvenli bir veri tabanı ve bilgi işlem sistemi kurmak
- Kurumun faaliyetleri ile ilgili idarî düzenlemeleri yapmak.

IV.2.3. TKDK İdari Yapılanması

TKDK'nın organizasyon şeması aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 2. TKDK'nın Organizasyon Şeması

Kaynak: TKDK, "Organizasyon Şeması", <http://www.tkd.gov.tr/Organizasyon.aspx>,

(12.11.2010)

Yukarıdaki şekilden de görebileceğimiz gibi İç Denetim Dairesi ve Hukuk Müşavirliği TKDK'nin uygulama ve ödeme fonksiyonlarından bağımsız olarak Başkan'a bağlı durumdadır. Proje Hizmetleri Genel Koordinatörlüğü, Finansman Genel Koordinatörlüğü ve Destek Hizmetleri Genel Koordinatörlüğü ise kendi alt koordinatörlükleri ile Başkan'a bağlı durumdadır.

Kurumda projelerden sorumlu olarak Proje Hizmetleri Genel Koordinatörlüğü; Proje yönetimi Koordinatörlüğü ve Proje İzleme ve Kontrol Koordinatörlüğü olarak 2 birimden oluşmaktadır. Bu kapsamda Proje Yönetimi Koordinatörlüğü'nün görevleri (TKDK, 2009b: 1);

- *Programla ilgili duyuru ve tanıtımları yapmak.*
- *Başvuru kılavuzlarını, başvuru formlarını ve gerekli diğer dokümanları hazırlamak, faydalanıcılara yönelik tanıtım, bilgilendirme, faaliyetlerini yürütmek.*
- *Başvuruları kabul etmek, proje ve faaliyetlerin belirlenen uygunluk kriterleri çerçevesinde ön incelemelerini yapmak, yaptırmak, desteklenecek proje ve faaliyetlerin seçimini yapmak üzere Proje seçim ve değerlendirme Komisyona sunmak.*
- *Desteklenmesi uygun görülen kişi ve kuruluşlarla yapılması öngörülen sözleşmeleri hazırlamak*
- *Uygun bulunmayan başvurulara gerekçeli cevap vermek*
- *Proje başvuruları ile ilgili detaylı raporlar hazırlamak ve bunları ilgili yerlere sunmak şeklinde belirlenmiştir.*

Proje İzleme ve Kontrol Koordinatörlüğü'nün görevleri ise şu şekildedir:

- *Uygulanan ve tamamlanmış proje faaliyetlerinin yerinde kontrollerini yapmak, yaptırmak, gerçekleştirmelerini izlemek, bunlarla ilgili rapor ve öneriler hazırlamak.*
- *Proje ve faaliyet uygulamalarını sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda kontrol etmek ve gerektiğinde sözleşmelerde değişiklik yapılmasını veya sözleşmelerin sona erdirilmesini Başkana teklif etmek.*
- *Projeler çerçevesinde yapılacak satın almaları ve diğer üç teklifi kontrol etmek ve uygulamadaki muhtemel darboğaz, hataları önleyici tedbirleri almak.'tır.*

Kurum'a bağlı 3 koordinatörlükten oluşan Finansman Genel Koordinatörlüğü'nün görevleri ise şu şekilde belirtilmiştir (TKDK, 2009c: 1):

Tahakkuk Koordinatörlüğü'nün Görevleri:

- *Ödeme talepleri ile ilgili bilgi ve belgelerin sözleşmede ve ilgili mevzuatta belirtilen hükümlere uygunluğunu incelemek.*
- *Ödeme miktarlarına esas teşkil edecek belgeleri düzenlemek ve ödemelere izin vermek.*
- *Ödeme öncesi yerinde kontrolleri yapmak.*

Ödeme Koordinatörlüğünün Görevleri:

- *Uygun bulunan ödemelerin faydalanıcıların hesabına aktarılmasını sağlamak*
- *Ödeme ile ilgili bilgileri ilgili birimlere vermek.*
- *Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynaklar ile ulusal katkının ilgili kurumlar aracılığıyla teminine yönelik işlemleri yapmak*

Muhasebe Koordinatörlüğünün Görevleri:

- *Uygulama ile ilgili muhasebe işlemlerini gerçekleştirmek.*
- *Yapılan sözleşmelerde Kurum adına doğan yükümlülükleri ve gerçekleştirilen ödemeleri veri tabanına kayıt etmek.*
- *Ödemelere ilişkin kayıtların üçer aylık ve yıllık raporlarını hazırlamak, ilgili birimlere iletmek,*
- *Ödemelerle ilgili hesap ve belgeleri iç ve dış denetime hazır bulundurmak*

Kurum bünyesinde oluşturulan Destek Hizmetleri Genel Koordinatörlüğü, Bilgi Sistemleri Koordinatörlüğü ve İnsan Kaynakları ve İdari İşler Koordinatörlüğü olarak 2 koordinatörlükten oluşmaktadır ve görevleri şu şekildedir (TKDK, 2009d: 1):

Bilgi Sistemleri Koordinatörlüğü'nün Görevleri:

- *Kurumun bilgi işlem sistemlerini kurmak, ihtiyaç duyulan veri tabanlarını oluşturmak, güvenliğini sağlamak ve geliştirmek*
- *Faaliyet ve projelerle ilgili kayıtların elektronik ortamda saklanmasını sağlamak*
- *İlgili birimler ve diğer veri kaynakları arasında bilgi alış verişini sağlamak.*
- *Başkan tarafından faaliyet alanlarıyla ilgili verilecek diğer görevleri yerine getirmek.*

İnsan Kaynakları ve İdari İşler Koordinatörlüğünün Görevleri:

- *Kurumun insan kaynakları politikası ve planlaması konusunda çalışmalar yapmak.*
- *Kurum personelinin atama, istihdam, eğitim, nakil, sicil, terfi, görevlendirme, ücret, emeklilik ve benzeri özlük işlemlerini yürütmek.*
- *Kurumun ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmet satın alma, kiralama, bakım, onarım, araç-gereç malzeme temini, aydınlatma, ısıtma, haberleşme ve benzeri her türlü, idari ve mali hizmetleri yürütmek.*
- *Genel evrak, arşiv ve dokümantasyon faaliyetlerini düzenlemek ve yürütmek.*
- *Kurum personelinin yurt içi ve yurt dışında yapacağı çalışmalarını organize etmek.*
- *Kurumun basın, yayın ve halkla ilişkiler görevlerini yürütmek.*

- *Kurumda sivil savunma ile ilgili hizmetleri yürütmek.*

Hukuk Müşavirliği'nin görevleri ise şu şekildedir (TKDK, 2009e:1):

- *Hukuki konular ve düzenlemeler hakkında görüş oluşturmak,*
- *Kurumun menfaatlerini koruyucu, anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri zamanında almak, anlaşma ve sözleşmelerin bu esaslara uygun olarak yapılmasına yardımcı olmak,*
- *Adli ve idari davalarda ve her türlü icra takiplerinde gerekli bilgi ve belgeleri hazırlamak ve hazırlanmasını sağlamak, Kurumun dava ve icra takip işlerini yürütmek,*
- *Gerekli görüldüğünde ilgili birimlerin de görüşlerini alarak ihbarname ve ihtarname düzenlemek veya bunlara karşı cevap hazırlamak,*
- *Başkan tarafından faaliyet alanlarıyla ilgili verilecek diğer görevleri yerine getirmek*

İç Denetim Koordinatörlüğü ise şu konularda görevlendirilmiştir (TKDK, 2008c: 1- 4):

- *Kurumun iç denetimini ulusal ve uluslararası denetim standartlarına uygun olarak gerçekleştirmek*
- *Kurumun iç kontrol sisteminin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak*
- *Hesap ve işlemlerin doğru, tam ve zamanında yapılıp yapılmadığını kontrol etmek*

- *Kurumun işlemlerinin mali anlaşmalar ve programlara uygunluğunu kontrol etmek ve raporlamak.*
- *Başkan tarafından denetimle ilgili verilecek diğer görevleri yerine getirmek.*

IV. 2.4. AB Sürecinde TKDK Çalışmaları

AB sürecinde TKDK hem kendi bünyesinde hem de yasanın kendisine verdiği görevleri sürdürmek için çalışmalarını sürdürmektedir. Bu kapsamda bu kısımda genel hatları ile kurum çalışmaları değerlendirilecektir.

IV. 2.4.1. Kurumsal Çalışmalar

TKDK kırsal kalkınma alanındaki çalışmalara öncelikli olarak kurumsal düzenlemelerin tamamlanması çalışması ile başlamış ve Aralık 2008 itibariyle eşleştirme tamamlanmıştır. Eşleştirme projesi AB Komisyonu'nun bağımsız bir inceleme kuruluşuna yaptırdığı derecelendirmeye göre tatminkâr (satisfactory) notu almıştır.

TKDK Kurulması Eşleştirme Projesi, Mart 2007 - Aralık 2008 tarihleri arasında yürütülmüştür. TKDK Kurulması Eşleştirme Projesinin hedefi, “*tarım ve gıda sektörünün rekabet gücünün arttırılması ve kırsal ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi için kurumsal yapının oluşturulması*” olarak belirlenmiştir. TKDK'nun merkez ve yerel ofislerinin kurulması ve tam işler duruma getirilmesi” kapsamında, kurumun, ulusal ve AB akreditasyona hazırlanması amacıyla; detaylı uygulama talimatları, ikincil mevzuatlar,

kurumun ve personelin iş tanımları, her tedbir için başvuru formları hazırlanmış; merkez ve 20 il Koordinatörlüğü kurulmuştur (TKDK, 2008c: 1–4).

İl Koordinatörlüklerinin bulunduğu iller; Afyonkarahisar, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon, Tokat, Yozgat, Van'dır. İl Koordinatörlükleri İPARD Programının uygulanmasında; tanıtımların ve bilgilendirme kampanyalarının, başvuruların kabulünün, ön kontrol ve ilk karar aşamalarının bu merkezlerde yapılacak olması dolayısıyla çok önemlidir. Bunların yanı sıra o ilde uygulaması sürmekte olan projelerin proje bitimindeki ödeme talep işlemlerinin ilki olan ön tahakkuk işlemleri de il koordinatörlüklerinde yapılacaktır. Bu nedenle illerde hem personelin niteliği; hem de fiziki altyapı bakımından güçlü bir yapının kurulması gerekmektedir. (Uzunpınar, 2008: 48) Bu kapsamda 2010 itibarıyla kurumda çalışan personel sayısı 900'ü geçmiş ve kurum içi eğitimler son hızıyla devam etmektedir.

TKDK Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun kapsamında, uygulamaya yönelik yedi tane yönetmelik hazırlanması öngörülmüştür. Kurum işleyişine yönelik bu yönetmelikler: (Ulucan, 2007:76–77)

- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanlığında Çalışacak Personelin Nitelikleri, Görev ve Yetkileri, Hizmete Alınma Esasları Yönetmeliği
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun Akreditasyonu ve Akreditasyon Kriterlerinin Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Yönetmeliği
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanlığı Proje Değerlendirme ve Seçim Komisyonu Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği
- Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanlığı İl Koordinatörlükleri Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği

- Kırsal Kalkınma İzleme ve Yönlendirme Komitesinin Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik
- Avrupa Birliğinden Sağlanan Mali Yardımlar Kapsamındaki Diğer Mali Konulara İlişkin Yönetmelik
- Yönetim Otoritesinin Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği

TKDK, IPARD Ajansı olması dolayısıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın dış ilişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı tarafından 2007 yılı içerisinde İl Tarım Müdürlerine yönelik bir eğitim programı başlatılmış; TKDK da bu toplantılara kurumu tanıtmak amacıyla katılmıştır (TKDK, 2009a: 2). Bunun dışında TKDK yeni bir kurum olması sebebiyle kurum içi eğitim ve koordinasyon toplantılarına da büyük önem vermektedir. Kurum çalışanlarının ilgili konularda eğitimleri bir yana kurum koordinatörlükleri de birbirleriyle temas halinde çalışmalarını sürdürmektedir.

IV. 2.4.2. IPARD Programı Kapsamındaki Çalışmalar

Daha önce belirttiğimiz gibi TKDK Kırsal Kalkınma Planı'nı uygulamak üzere oluşturulmuş bir kurumdur. Bu kapsamda çalışmalarını yürüten kurumun temel hedefleri olan; kırsal ekonominin rekabet gücünün artırılması, kırsal kesimde yaşayan vatandaşların gelir ve istihdam düzeylerinin artırılması, örgütlenme düzeylerinin geliştirilmesi, kırsal alanlardaki fiziki ve sosyal altyapının iyileştirilmesi ve bu bölgelerdeki doğal yaşamın korunması kapsamında program ve projeleri desteklenmektedir. TKDK, IPARD Ajansı olarak IPARD programı kapsamındaki amaçlara uygun faaliyetlere kuruluş kanununun kabul edilmesi ardından başlamıştır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından hazırlanan ve AB Komisyonu tarafından kabul edilen IPARD programında, öncelikli iller ve sektörler; illerin GSYH'dan aldıkları pay, iller arası net göç hızı, desteklenecek sektörlerdeki potansiyelleri göz önünde bulundurularak seçilmiştir. 2007–2010 dönemi için 20 öncelikli il belirlenirken, 2010–2013 dönemi için 22 il daha bu illere eklenmiş; bu illerin de belirlenme aşamasında AB ile de müzakereler yapılmıştır.

TKDK IPA kapsamında Ulusal Yetkilendirme Görevlisi olarak belirlenen Hazine Müsteşarlığı tarafından Mayıs ve Haziran 2010 ayında yapılan denetimlerin tamamlanması ardından ulusal akreditasyonunu 21 Temmuz 2010 tarihi itibarıyla bitirmiştir. TKDK şartlı proje başvuruları 1 Eylül - 30 Kasım 2010 tarihleri arasında yürütülmüştür.

SONUÇ

Türkiye’de kırsal kalkınma çalışmaları Cumhuriyet’in ilanından sonra başlamış ve özellikle planlı dönem sonrasında gerek projeler gerekse teşvik uygulamaları ve destekleme alımları ile yürütülmüş, ancak insanı hedef alan bir kırsal kalkınma yaklaşımı geliştirilememiştir. Avrupa Birliği yolunda çok önemli adımların atıldığı 2000’li yıllarda yeniden gündeme gelmesi ile bu alandaki çalışmalarda büyük artış yaşanmıştır.

Kırsal kalkınma Türkiye’nin Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde en fazla çaba göstermesi gereken tarım başlığı altında incelenmektedir. Tarım alanında en önemli konu ise Türk tarımının ortak tarım politikasına uyumu konusudur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nda Avrupa Birliği mevzuat ve uygulamalarına uyum çalışmaları kapsamında çalışmalar yürütülmektedir. Çünkü mevcut mevzuat ve uygulamaların Avrupa Birliği sistemi ile uyumlu bir altyapı oluşturulmadan gerçekleştirilebilmesi mümkün görünmemektedir.

AB mevzuatı uyarınca kırsal kalkınma alanında uygulamada bir IPARD Ajansının kurulması, Ajansın kırsal kalkınma planında belirlenen tedbirlerin her biri için ayrı ayrı akredite edilmesi ve projelerle ilgili kaynakların verilebilmesi için Komisyon tarafından ilgili kuruluşa yönetim devrinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle TKDK, ulusal kalkınma plan, program ve stratejilerinde öngörülen ilke ve hedefler çerçevesinde, AB, uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek amacıyla 18 Mayıs 2007 tarih ve 5648 sayılı yasayla kurulmuştur.

IPARD Ajansı olarak kurulan kurum öncelikle kurumsal yapılanmasını tamamlamış ve yasada kendisine verilen görevleri yapmak amacıyla faaliyetlere başlamıştır. Tarım ve kırsal kalkınma alanında Türkiye'nin müzakerelere başlayabilmesi için IPARD ajansı ile ilgili AB akreditasyonları, istatistikî bilgilerle ilgili strateji ve Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi'ne ilişkin çalışmaları tamamlaması gerekmektedir. Bu kapsamda kurulan ve temel inceleme alanımızı oluşturan TKDK üç yıl gibi kısa bir süre içerisinde ulusal akreditasyon sürecini tamamlamayı başarmış ve bu kapsamda şartlı proje çağrısını başlatmıştır. Uygun bulunan projelere AB akreditasyonunun tamamlanması halinde desteklenmek üzere şartlı onay verilecektir.

TKDK ulusal akreditasyon süreci sonrasında AB akreditasyon çalışmalarını yürütecektir ve bu sürecin de 2011 Ocak ayından itibaren başlaması planlanmaktadır. AB fonlarının kullanılabilmesi için AB Komisyonu'nun kuruma yetki vermesi gerekmektedir ve çok detaylı denetimlerden geçilmesi gerekmektedir. Bu sürecin tamamlanması ile de kurum tarım sektörüne yönelik tüm destekleme ödemelerini gerçekleştirecek hale gelebilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akman, V., (2002). *Avrupa Topluluğu ve Türkiye*, İstanbul: Alfa Basım Yayını.

Aktan, R., (1978). *Türkiye İktisadı*. Ankara: AÜSBF Yayınları.

Bakırcı, M., (2007). *Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar ve Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayınları.

Başkaya, F., (2005). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: Maki Yayınları.

Baykal, Sanem ve Tuğrul Arat, “AB’yle İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Bercowitz, P. ve Greve, W. S., (2001). Defining the Concept of Rural Development: A European Perspective, in *the Challenge of Rural Development in the EU Accession Countries*, C. Csaki ve Z. Lerman (Eds), Washington: World Bank Publication.

Bozkurt, E. ve Demirel H., (2004). *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bozkurt, E., Mehmet Ö. ve Köktaş, A., (2004). *Avrupa Birliği Hukuku*. 2. Baskı, Ankara: Asil Yayınları.

Brewin, C., (2002). *Turkey and Europe after the Nice Summit*, İstanbul: TESEV Yayınları.

Can, M., (2007). *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi, SAPARD ve IPARD Örneği*, Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayını.

Canbolat, İ., (2002). *Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler*, 3. baskı, İstanbul: Alfa Yayınevi.

Cini, M., (2007). *European Union Politics*, Oxford: Oxford University Press.

Cowan, T. ve Foote, B. E., (eds.), (2007). *Rural Development*, New York: Novinka Books.

Çakmak, H., (2003). *Avrupa Güvenliği*. 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Çayhan, E. ve Güney, N. A., (1996). *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO, AB, Türkiye*, İstanbul: Afa Yayınları.

Demond Dinan (ed.), (2005). *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, çev. Hale Akay, İstanbul: Kitap Yayınevi.

DPT. (1962). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (1967). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (1972). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (1984). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT (2000a). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005)*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (2000b). *8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Kırsal Kalkınma Politikaları*, Ankara: DPT Yayını.

DPT. (2006), *Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi*, Ankara: DPT Yayını.

Eraktan, G ve Yıldırak, N., (1989). *Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Stratejileri*, İstanbul: Friderich Ebert Vakfı.

Geray, C., (1974). *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar: Sorular-Yaklaşımlar-Örgütlenmeler*, Ankara: TODAİE Yayını.

Great Britain House of Lords. (2007). *EU Commission, the Future of the Common Agricultural Policy*, Volume I Report, HL Report Paper 5.

Güran, N., (2002). *Uluslararası Ekonomik Birleşme ve Avrupa Birliği*, Anadolu Matbaası, İzmir.

İçişleri Bakanlığı (2005). *Mutlu Birey Huzurlu Toplum*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını.

Karluk, K., (1998). *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: Beta Yayınları.

Kazgan, G., (2006). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keyder, Ç., (1982). *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923–1929)*, Ankara: Yurt Yayınları.

McCallar, A. F. ve Ayres, W. S., (1997). *Rural Development: from Vision to Action*, Washington: World Bank Publications.

Örnek, A., (2007). *Kırsal Kalkınma El Kitabı*, İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği Yayını.

Piorr, A. ve Müler, K., (eds), (2009). *Rural Landscapes and Agricultural Policies in Europe*, Berlin: Springer.

Sander, O., (1998). *Siyasi Tarih 1918- 1994*, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Singh, K., (2009). *Rural Development: Principles, Policies and Management*, India: Sage Publications India.

Sönmezoğlu, F., (1992), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Cem Yayınevi, Ankara.

Taş, M., (2010). *AB'ye Uyum Sürecinde Türkiye'de Büyükbaş Hayvancılık*, İstanbul: İTO Yayınları.

TESEV. (2009). *Türkiye'de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: TESEV Yayınları.

TESEV. (2010) *Türkiye'de Zorunlu Göç: Hükümet Politikaları*, İstanbul: TESEV Yayınları.

Türkdoğan, O., (2006). *Türkiye'de Köy Sosyolojisi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Yazgıç, S. K., (2005). *Avrupa Birliği*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

Sürelî Yayınlar

Arslan, E., (2010). Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları, *Kamu-İş Dergisi*, 11(3).

Arslan, G. E. ve Demirel, B., (2010). Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi ve Bölgesel Dengeler. *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, Mart-Nisan.

Çelik, Z., (2005). Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Planlama Dergisi*, 2.

Çolakoğlu, E., (2007). Kırsal Kalkınma Problemlerine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy-Kent Projesi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1).

Çondur, F. ve Cömertler, N., (2010). Çevre Kirliliği ve Yoksulluk İlişkisi: Büyük Menderes Havzası Örneği, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2).

Dedeoğlu, B., (2005). Düünden Yarına Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, *Siyasa*, 1.

Doğanay, F., (2002). Türkiye’de Kırsal Yerleşmeler ve Geliştirilen Politikalar. *Planlama Dergisi*, 2(3).

Ertuğrul, C., (2002). Gündem 2000 Çerçevesinde AB Ortak Tarım Politikası’nın Yeniden Yapılandırılması ve Türkiye. *Planlama Dergisi*, DPT Kuruluşu Özel Sayısı.

Geray, C., (1999). Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve ‘İlçe Köy Birlikleri’ Önerisi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(2).

Geray, C., (1975). Türkiye’de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy-Kent Yaklaşımı. *AÜ SBF Dergisi*, 30.

Gürlük, S., (2001). Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(4).

Hazman, G. G., (2010). Kentsel Yoksulluk Sorunu ve Belediyelerin Rolü. *Türk İdare Dergisi*, 467.

Jubančić, L., (2007). EU Rural Development Policy in the New Programming Period: Challenges Ahead and Implications for Acceding Countries. *Central European Agriculture*, 8(1).

Kara, M. ve Görün, M., (2008). Kırsal Kalkınmada İl Özel İdarelerinin, Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin ve İlçe Yönetimlerinin Rolü ve Bazı Uygulamalar. *SDÜ İİBF Dergisi*, 13(1).

Kayıkçı, S., (2005). Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar. *Türk İdare Dergisi*, 448.

Nas, Ç., (2004–2005). AB ile Entegrasyon Sürecinin Türkiye'de Siyasal Sistem Üzerindeki Etkisi. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 23.

Ökten, Ş. ve Çeken, H., (2008). GAP Projesinin Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikaları İçindeki Yeri ve Önemi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14(1).

Özmen, F., (2008). AB Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(3).

Tolunay, A. ve Akyol, A., (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2.

Tutar, F. ve Demiral, M., (2007). Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1).

Uysal, C., (2001). Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1.

Yavilioğlu, C., (2001). Ekonomik Kalkınma ve Motivasyon Arasındaki İlişki. *CÜ İİBF Dergisi*, 2(2).

Yıldız, F. F., (2005). AB İle Müzakere Sürecinde Kırsal Kalkınma Ajansı. *Çiftçi ve Köy Dergisi*, TZZOB Yayını, 246.

Yılmaz, H. ve Tolunay, A., (2007). Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 1.

Bildiriler

Giray, F. H., Akın, A. ve Gün, S., (2004). Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler”, *Türkiye VI Tarım Ekonomisi Kongresi*.

Kanatlı, M., (2008). Havza Planlamasında Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma ve Önemi. *TMMOB Su Politikaları Kongresi*, TMMOB.

İnternet Kaynakları

Avrupa Birliği Zirve Sonuç Bildirisi: 16-17 Aralık,
<http://www.ikv.org.tr/abguncel2.php?ID=1336>, (Erişim Tarihi: 15.11.2010).

Copenhagen European Council Presidency Conclusion, Brussels, 29 January 2003, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf, (Erişim Tarihi: 15.11.2010).

Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB), *Bakanlık Kuruluşu*, <http://www.cevreorman.gov.tr/COB/Bakanlik/BakanlikKurulusu.aspx?sflang=tr>, (Erişim Tarihi: 30.11.2010).

Çevre ve Orman Bakanlığı, *Ordu Giresun Kırsal Kalkınma Projesi Değerlendirme Raporu*, www2.agm.gov.tr/aindir/.../ordu_giresun_kirrsal_kalkinma_projesi.doc, (Erişim Tarihi: 01.12.2010).

European Commission, *The Future of Rural Society*, http://aei.pitt.edu/5214/01/001713_1.pdf, (Erişim Tarihi: 22.10.2010).

EC, *Council Regulation No 1290/2005 of 21 June 2005*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:209:0001:0025:EN:PDF>, (Erişim Tarihi: 04.12.2010).

Müzakere Çerçeve Belgesi, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/30ca8de1.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.11.2010).

STB, <http://ipa.stb.gov.tr/KatilimOncesiMaliYardimAraci.aspx>, (Erişim Tarihi: 19.12.2010).

Suiçmez, B. Remzi, *Türkiye'de Sulama İşletmeciliği*, Ziraat Mühendisleri Odası, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/f72e258ff730035_ek.pdf?tipi=14&sube=, (Erişim Tarihi: 1.12.2010).

TKDK, *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*, <http://www.tkd.gov.tr/KurulusKanunu.aspx>, (Erişim Tarihi: 19.10.2010).

TKB, *II. Tarım Şurası: Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu*, 2004, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/VIII.Komisyon.pdf>, (Erişim Tarihi: 29.11.2010).

500 Bin Kişiyeye Yeni İş İmkânı, Kredi Kartlarına Düzenleme, *Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi*, 4 Haziran 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/11794365.asp>, (Erişim Tarihi: 01.12.2010).

Tezler

Beşen, T., (2006). *Katılımcı Havza Planlaması Yaklaşımı İle Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çakar, Y. M., (2007). *Türkiye’de 1980 Sonrası Kırsal Kalkınma Uygulamaları ve Çorum İli Örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Günaydın, G., (2006). *Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye Kırsal ve Tarımsal Politikalar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Kaya, G., (1997). *Yozgat Kırsal Kalkınma Projesinin Değerlendirilmesi*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Turhan, M. S., (2007). *Avrupa Birliği Üyeliği Yohunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci*, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Uzmanlık Tezi.

Ulucan, B., (2007), *IPA Kırsal Kalkınma Ajansının Akreditasyonu*, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Uzmanlık Tezi.

Uzunpınar, A., (2008), *Katılım Öncesi AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye’de Uygulanacak IPARD Programı Kapsamında Proje Hazırlama, Değerlendirme ve Seçim Süreci*, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Uzmanlık Tezi.

Diğer Kaynaklar

European Communities, *New Perspectives for EU Rural Development*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004.

TKDK. (2008a). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nu Tanıyalım”, *TKDK Bülteni*, 1(1), Ekim.

TKDK. (2008b). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kurulması Eşleştirme Projesi Kapanış Toplantısı Yapıldı, *TKDK Bülteni*, 1(3), Aralık.

TKDK. (2009a). AB Konularında Bilgilendirme Seminerlerine TKDK’dan da Eğitimci Olarak Katılım Sağlanmışır. *TKDK Bülteni*, 1(4), Ocak.

TKDK. (2009b). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nu Tanıyalım”. *TKDK Bülteni*, 1(4), Ocak.

TKDK. (2009c). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nu Tanıyalım. *TKDK Bülteni*, 1(5), Şubat.

TKDK. (2009d), “Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nu Tanıyalım”, *TKDK Bülteni*, Cilt 1, Sayı 6, Mart 2009.

TKDK. (2009e). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nu Tanıyalım. *TKDK Bülteni*, 1(7). Nisan.